

Elina Nguyen

RETORINEN ANALYYSI SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN SELONTEOISTA HUOSTAANOTTODOKUMENTEISSA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Elina Nguyen: "Retorinen analyysi sosiaalityöntekijöiden selonteista huostaanottodokumenteissa"
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Ohjaaja: Arja Jokinen
Huhtikuu 2020

Lapsen huostaanotto on perheiden yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta rajoittava perheinterventio. Huostaanottoon on ryhdyttävä tilanteissa, joissa lapsen huolenpidossa tai muissa kasvuolosuhteissa on puutteita, jotka vaarantavat vakavasti lapsen terveyden tai kehityksen tai jos lapsi itse vakavasti vaarantaa oman terveytensä. Tämän tutkielman tavoitteena on tutkia lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden selontekoja huostaanottopäätöksissä ja -hakemuksissa. Sosiaalityöntekijöiden on aina kyettävä perustelemaan tekemänsä päätökset, erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa ihmisten itsemääräämisoikeuteen merkittävästi kajotaan. Olen kiinnostunut erityisesti sosiaalityöntekijöiden käyttämästä retorisen vakuuttamisen keinoista, joilla argumentteja puolustetaan. Retoristen keinojen lisäksi olen kiinnostunut siitä, kenelle sosiaalityöntekijät selontekonsa kohdistavat.

Tutkielmani teoreettinen viitekehys paikantuu paternalismiin eli holhoukseen sekä sosiaalityöntekijöiden selonteon käsitteisiin. Tutkielman aineistona toimii kymmenen huostaanottihakemusta ja kymmenen huostaanottopäätöstä, jotka keräsin yhdestä keskisuuressa suomalaisesta kaupungista. Tutkielma on laadullinen ja olen hyödyntänyt aineiston analyysissä argumenttianalyysiä sekä retoriikka-analyysiä.

Sosiaalityöntekijöiden argumentit huostaanoton tarpeellisuudesta muodostavat kolme erillistä teemaa. Sosiaalityöntekijät perustelevat huostaanottoa lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumisella, avohuollon tukitoimien riittämättömyydellä sekä jaetulla huolella muiden viranomais- ja hoitotahojen kanssa. Yleisimmät retoriset keinot aineistossa ovat puhujakategorialla oikeuttaminen, tosiasioihin vetoaminen, yksityiskohdilla ja kertomuksilla vakuuttaminen, kategorian käyttö, asiantuntijalausunnoilla ja konsensuksella vahvistaminen sekä numeerinen ja ei-numeerinen määrällistäminen.

Sosiaalityöntekijöiden selonteko on puolestaan kohdistettu hallinto-oikeudelle, johtavalle sosiaalityöntekijälle ja organisaatiolle ja vasta viimeisenä asiakkaille. Analyysin tuloksena asiakkaille tehty selonteko näyttää toissijaisena hallinto-oikeudelle ja organisaatiolle tehtävään selontekoon nähden, mikä puolestaan on ristiriidassa sosiaalityöntekijöiden eettisen koodiston kanssa, joka painottaa asiakkaiden ensisijaisuutta kaikessa sosiaalityön toiminnassa. Tutkielman perusteella sosiaalityöntekijöiden selonteossa on parantamisen varaa erityisesti asiakkaiden osallisuuden ja heille kohdistetun selonteon näkökulmasta.

Avainsanat: sosiaalityö, lastensuojelu, selonteko, paternalismi, huostaanotto, dokumentointi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

ABSTRACT

Elina Nguyen: "A rhetorical analysis of social worker's accountability in care order -documents"
Master's Thesis
Tampere University
Social Work
April 2020

A Care Order is a family intervention that breaks the self-determination and privacy of the families. The care order must take place when the local child protection services assess that the child's well-being, safety and living conditions has been endangered or when the child is a safety risk to her/himself. The aim of this study is to examine the accountability of the social workers in care order -documents. Social workers are always obligated to give an account when they are making decisions that fundamentally breaks people's self-determination. I am particularly interested in the rhetorical strategies that the social worker's use in their argumentation in care order-documents. I am also interested to find out, to who or whom the social workers are giving the account.

The theoretical framework of the study consists of the concepts of paternalism and accountability along with the tradition of social constructionism. The research data consists of ten care orders and ten care order -applications to the court that I collected from one medium-sized Finnish municipality. The study is a qualitative research and the data has been analyzed by using argument analysis and rhetoric analysis.

The social workers' arguments defending the need of care order were divided into three themes. In the data the social workers argued that the care order is necessary because the child's well-being was endangered, the other measure of support in the child protection services were insufficient and lastly, the concern over the child's well-being was shared with other authorities and health-care personnel. The most used rhetorical strategies were using speaker category, appealing the facts, using details in a story, using categories, appealing expert opinions and using quantification.

Social worker's accountability was on the other hand aimed at the court, management and lastly to the clients. The results indicated that the accountability aimed at the clients was secondary compared to the court and management which is inconsistent with the social worker's ethical rules that stresses the priority of the clients in every area of social work. According to the results the social workers need to improve the accountability aimed at the clients so they could be more involved in the matters concerning their own lives.

Keywords: social work, child protection, accountability, paternalism, care order, documentation.

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYS

JOHDANTO	1
1 PATERNALISMI JA SELONTEKOVELVOLLISUUS SOSIAALITYÖSSÄ	4
1.1 PATERNALISMI	4
1.2 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN SELONTEKOVELVOLLISUUS	8
2 LASTENSUOJELU PERHEEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN OHITAVISSA TILANTEISSA	11
2.1 LASTENSUOJELU LASTEN HYVINVOINNIN EDISTÄJÄNÄ	11
2.2 HUOSTAANOTTO LASTENSUOJELUN VIIMESIJAISENA TUKIMUOTONA	13
2.3 PÄÄTÖKSENTEKO JULKISENA VALLANKÄYTTÖNÄ	15
2.4 LASTENSUOJELUN DOKUMENTOINTI SOSIAALISEN TODELLISUUDEN RAKENTAJANA.....	18
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	21
3.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET	21
3.1 AINEISTO JA AINEISTONKERUUMENETELMÄ.....	22
3.2 ARGUMENTOIVA RETORIikka TUTKIMUKSEN METODOLOGISENA VIITEKEHYKSENÄ	23
3.3 RETORINEN-ANALYYSI AINEISTON ANALYYSIMENETELMÄNÄ.....	28
3.4 ANALYYSIN TOTEUTTAMINEN	34
3.5 TUTKIMUSETIIKKA	38
4 PERHEINTERVENTION RETORINEN OIKEUTUS	41
4.1 LAPSEN KASVU JA KEHITYS ON VAKAVASTI VAARANTUNUT	42
4.2 MUUTOSTA EI OLE MAHDOLLISTA SAAVUTTA AVOHUOLLON TUKITOIMILLA	47
4.3 HUOLI LAPSEN HYVINVOINNISTA ON JAETTU	51
5 SELONTEON KOHDEYLEISÖ	56
5.1 HUOSTAANOTTOPÄÄTÖSTEN KOHDEYLEISÖ	57
5.2 HUOSTAANOTTOHAKEMUSTEN KOHDEYLEISÖ.....	60
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	63
LÄHDELUETTELO	68

JOHDANTO

Olen opiskelujeni aikana työskennellyt sosiaalityöntekijän sijaisena yhteensä vajaat neljä vuotta. Noin kolme ja puoli vuotta lastensuojelussa sekä puoli vuotta erikoissairaanhoidossa kolmella eri psykiatrisella osastolla. Ero näiden kahden työpaikan välillä on kulminoitunut vahvasti sosiaalityöntekijän päätösvaltaan. Erikoissairaanhoidossa sosiaalityöntekijän tarjoama apu on lähtökohtaisesti potilaille vapaaehtoista. Lastensuojelussa puolestaan sosiaalityöntekijät joutuvat lähes päivittäin puuttumaan tavalla tai toisella perheiden yksityisyyteen ja itsemääräämisoikeuteen. Toisinaan lastensuojelun puuttumiset ovat lieviä, mutta yhä useammin lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat joutuneet turvautumaan viimesijaisimpaan tukimuotoon eli lasten huostaanottoon.

Ihmisten itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on perusoikeus, jota painotetaan vahvasti sosiaalialan ammattilaisten eettisissä ohjeistuksissa, kuten esimerkiksi Talentian (2017) julkaisemassa sosiaalialan ammattihenkilön eettisissä ohjeissa. Frederic Reamerin (1983, 254–255) mukaan konsepti ihmisten itsemääräämisoikeudesta on juurtunut niin syväälle sosiaalityön ajattelumalleihin, että sen kyseenalaistaminen haastaa sosiaalityön moraalista ajattelua sekä perustavanlaatuisia tukipilareita, joiden päälle koko sosiaalityö on rakennettu. Itsemääräämisoikeuden vahvasta asemasta huolimatta ihmisten itsemääräämisoikeus ei ole kuitenkaan absoluuttinen. Paternalismi eli holhous on vallitseva toimintamalli modernissa sosiaalityössä huolimatta siitä, että nykyaikana painotetaan ensisijaisesti asiakkaiden itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta. Lähtökohtaisesti julkinen valta Suomessa katsoo kuitenkin oikeudekseen puuttua kansalaisten yksityisyyteen tilanteissa, joissa puuttumisen katsotaan suojelevan heitä haitalliselta toiminnalta. (Hämäläinen 2011, Häyry & Takala 2018, 70.) Tällaista julkista valtaa edustaa esimerkiksi lastensuojelu. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaiseman lastensuojelun tilastoraportin (2019) mukaan vuonna 2018 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna kaiken kaikkiaan 18 544 lasta ja nuorta. Heistä 59 prosenttia, eli 10 861 lasta, oli sijoitettu huostaanottopäätöksellä. Uusia huostaanottoja tehtiin vuoden 2018 aikana yhteensä 1777 kappaletta. Määrä on suuri ja merkittävää on, että tilastoraportin mukaan huostaanottoja puretaan harvoin.

Julkisesta vallankäyttömahdollisuudesta huolimatta sosiaalitoimi ei voi kuitenkaan mielivaltaisesti ottaa lapsia huostaan. Perheillä on aina oikeus vastustaa huostaanottoa, jolloin päätösvalta huostaanotosta siirtyy aina sosiaalitoimelta hallinto-oikeudelle. Hallinto-oikeus tekee lopullisen päätöksen huostaanotosta yleensä kirjallisten asiakirjojen perusteella. Nämä asiakirjat ovat lähtökohtaisesti sosiaalityöntekijöiden kirjoittamia. Perheillä on aina halutessaan myös mahdollisuus tehdä vastine, jonka oikeus huomioi hakemusta käsiteltäessä. Perheillä on oikeus myös pyytää suullista oikeuden käsittelyä, jolloin asiakirjojen lisäksi oikeudenkäynnissä huomioidaan paikalla kuullut todistajalausunnat. Huomion arvoista kuitenkin on, että huostaanottoja ratkotaan selkeästi harvemmin suullisten kuin kirjallisten käsittelyjen pohjalta, vaikka suulliset käsittelyt ovatkin lisääntymässä (Korpinen 2008, 40–42). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaiseman raportin (2009) mukaan huostaan otettujen lasten määrä on kasvanut vuosittain. Tämä on yhteiskunnallisesti merkittävä ilmiö, sillä tuhannet lapset ovat vuosittain huostassa vastoin omaa taikka vanhempiensa tahtoa. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen raportin (2009) mukaan vuonna 2008 hallinto-oikeus hyväksyi peräti 96% vastentahtoisista huostaanottohakemuksista.

Olen lyhyen työurani aikana joutunut useasti perustelemaan perheille miksi lapsen sijoitus olisi mielestäni lapsen edunmukainen ratkaisu. Näissä riitatilanteissa päätös jää aina hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. Varsinkin ristiriitatilanteissa ja perheiden yksityisyyteen puuttuttaessa sosiaalityöntekijät joutuvat aina antamaan kattavan selonteon päätöksistään. Erityisesti vastentahtoisissa huostaanotoissa sosiaalityöntekijät joutuvat argumentoimaan päätöksistään perheiden lisäksi myös johtavalle sosiaalityöntekijälle ja hallinto-oikeudelle. Tässä selonteossa tulee selvittää, onko sijoitukseen johtanut päätös todellakin ainoa vaihtoehto, onko kaikki muut keinot jo aivan varmasti kokeiltu ja onko kodin ulkopuolelle sijoittaminen kuitenkin paras vaihtoehto. Huostaanotto ei ole koskaan yksin sosiaalityöntekijän päätettävissä, mutta sosiaalityöntekijän sanalla on valtava painoarvo päätöksen tekemisessä. Tähän päätöksentekoon ja selontekovelvollisuuteen kietoutuu vahvasti sosiaalityöntekijän valta, vastuullisuus ja oman toiminnan kriittinen arviointi, minkä vuoksi koen, että sosiaalityöntekijän selontekovelvollisuuden tutkiminen huostaanottodokumenttien retorisia keinoja analysoimalla on ajankohtaista ja tarpeellista. Tutkimuksessani haluan selvyyttää siihen, minkälaisia retorisia keinoja sosiaalityöntekijät käyttävät huostaanottodokumenteissa perustellakseen oman kantansa lapsen tilanteeseen. Sosiaalityöntekijän tulisi pystyä argumentoimaan päätöksensä niin, että

huostaanottohakemuksen tai -päätöksen lukija ymmärtää miten päätökseen on päädytty ja miksi. Tämä on osa sosiaalityöntekijän vastuullisuutta tilanteissa, joissa puututaan voimakkaasti perheiden yksityiseen elämään.

Tutkielman aineistona toimivat lastensuojelun huostaanottopäätökset – ja hakemukset. Käytän niistä tässä tutkielmassa yhteisnimitystä huostaanottodokumentti. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä valmistelee sekä päätöksen että hakemuksen, mutta perheen mielipiteistä riippuen päätäntävalta huostaanotosta on joko johtavalla sosiaalityöntekijällä tai hallinto-oikeudella (Lastensuojelulaki 417/2007).

Esittelen tutkimusraporttini alussa tutkielmani viitekehyksen aloittamalla paternalismista eli holhouksesta sekä siihen liittyvästä sosiaalityöntekijöiden selontekovelvollisuudesta. Tämän jälkeen kuvailen lastensuojelun kenttää, jossa selontekovelvollisuutta tuotetaan jokapäiväisessä puheessa ja dokumentoinnissa. Esittelen myös huostaanottoa ja siihen liittyvää päätöksentekoa ja dokumentointia tarkemmin. Tutkielman käytännön toteutusta, tutkimusmetodia ja aineistoa kuvaan luvussa kolme. Luvut neljä ja viisi ovat tuloslukuja analyysini pohjalta. Esittelen analyysissäni löytämiä retorisia keinoja ja argumentteja, joiden pohjalta sosiaalityöntekijät ovat muodostaneet selontekonsa. Tutkin myös luvussa viisi, kenelle selonteko on kohdistettu. Tutkielmani viimeisessä luvussa vedän yhteen tutkimustulokset sekä niistä heränneitä ajatuksia sosiaalityöntekijöiden selonteosta.

1 PATERNALISMI JA SELONTEKOVOLLISUUS SOSIAALITYÖSSÄ

1.1 Paternalismi

Suomen perustuslaki (731/1999) määrittelee, että jokaisella toimintakykyisellä yksilöllä on Suomessa oikeus päättää itseään koskevista asioista. Itsemääräämisoikeus kulminoituu Suomen perustuslain (731/1999) 7§:n säännökseen oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen sekä turvallisuuteen. Lakiin on myös säädetty, että henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa ilman laissa säädettyä perustetta puuttua, eikä sitä saa riistää mielivaltaisesti. Yksilöiden vahvasta laillisesta itsemääräämisoikeudesta huolimatta julkisella vallalla on kuitenkin Suomessa oikeus puuttua kansalaisten valintoihin tai toimintaan, jos tämä puuttuminen katsotaan perustellusti suojelevan heiltä vahingolta tai haitalliselta toiminnalta. Tällaisella paternalistisella puuttumisella eli holhouksella viitataan siis julkisen vallan pyrkimykseen puuttua tarvittaessa kansalaisten valintoihin tai toimintaan. (Häyry & Takala 2018, 69 – 70.)

Paternalismi ja yksilöiden itsemääräämisoikeus ovat tutkielmani kannalta keskeisiä käsitteitä, sillä itsemääräämisoikeutta rikkovaa julkista valtaa käyttää muun muassa lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on lain suoma mandaatti puuttua perheiden yksityiseen elämään silloin, kun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi, että lapsen kasvu ja kehitys on vakavasti vaarantunut (Lastensuojelulaki 417/2007). Lähtökohtaisesti lastensuojelussa on käytössä niin sanottu lievimmän riittävän toimenpiteen periaate, eli viranomaisen on valittava käytettävissä olevista toimenpidevaihtoehdoista lievin mahdollinen tapa puuttua perheiden ongelmiin. Tarvittaessa lastensuojelun sosiaalityöntekijän on kuitenkin turvauduttava viimesijaiseen vaihtoehtoon, eli lapsen huostaanottoon, joka on luonteeltaan niin sanottu hallinto-oikeudellinen vapaudenriisto. (Räty 2004, 85–86.)

Raija Huhtasen (2016, 34) mukaan lapsen huostaanotto voidaan määritellä sosiaali oikeudelliseksi interventiksi, joka rinnastuu muihin sosiaali oikeudellisiin interventioihin, kuten muun muassa päihdehuoltolain (41/1986), kehitysvammaisten erityishuoltolain (519/1977), mielenterveyslain (1116/1990) ja tartuntalain (583/1986)

määrittelemään tahdosta riippumattomaan hoitoon tai huoltoon määräämisestä. Huhtasen (emt.) mielestä yhteistä sosiaali oikeudellisille interventioille on se, että niillä rajoitetaan jokaiselle kuuluvia perus- ja ihmisoikeuksia ja ennen muuta oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen ja/tai oikeutta yksityiselämän ja perhe-elämän suojaan. Paternalistisilla toimenpiteillä on kuitenkin eroja sen suhteen, kuinka vahvasti jokin toimenpide rajoittaa itsemääräämisoikeutta. Heta Häyry (1991, 63) on jakanut paternalismin kolmeen eri kategoriaan sen perusteella, kuinka vahvasti jokin toimenpide vaikuttaa ihmisen autonomiaan. Nämä kolme kategoriaa ovat:

- a) Pehmeä paternalismi, jonka katsotaan olevan sellaista huolehtivaa kontrollia, joka ei varsinaisesti loukkaa ihmisen autonomiaa.
- b) Heikko paternalismi, jossa kontrollitoimenpiteitä tehdään silloin, kun katsotaan, että ihminen toimisi hetkellisen kykenemättömyytensä vuoksi itselleen harmillisella tavalla.
- c) Vahva paternalismi, jossa kontrollitoimenpiteitä tehdään, vaikka henkilö olisikin kykeneväinen itsenäiseen päätöksentekoon.

Näistä kolmesta kategoriasta Häyry on niputtanut yhteen heikon paternalismin ja vahvan paternalismin, joita hän kutsuu yhteisnimityksellä kova paternalismi. Matti Häyryn ja Tuija Takalan (2018, 71) mukaan paternalismin taustalla on ajatus siitä, että valtio ei syyllisty kansalaisten vapautta loukkaavaan toimintaan, jos sen luomat rajat ihmisten toiminnalle ja sen vapaudelle ovat ideaalisesti kaikkien tai edes demokratiassa enemmistön hyväksymiä. Heta Häyryn (1991, 63) mukaan taas kova paternalismi loukkaa aina ihmisten autonomiaa, oli tilanne mikä hyvänsä. Lastensuojelun näkökulmasta on kuitenkin hyvä muistaa, että kaikki kontrolloivat toimenpiteet eivät kuitenkaan kuulu kovaan paternalismiin. Esimerkiksi vapaaehtoisuuteen perustuvat ennaltaehkäisevät lastensuojelun toimenpiteiden tai avohuollon tukitoimien voidaan laskea kuuluvan pehmeään paternalismiin, kun taas puolestaan vastentahtoisesti tehty sijoitus luokitellaan aina kovaan paternalismiin. (Hämäläinen 2011, 52.)

Mikä sitten oikeuttaa yhteiskunnan tunkeutumisen perheen yksityiselle alueelle? Irkka Peltosen (2004, 323) mukaan sosiaalihuollossa on tapahtunut lähes täydellinen arvojen mullistus 1800-luvulta nykypäivään. Yksilön vapauden ja oikeuksien voimakas korostaminen sekä liberaalisen aatteen esiin nousu ovat vieneet vuosien saatossa jalansijaa

holhoavalta ja kurittavalta yhteiskunnalta, jonka ensisijainen lähtökohta oli yksilöiden hyvinvoinnin sijaan yhteiskunnan hyvinvointi. Tilalle nousivat kansalaisten oikeuksia, palveluhenkisyttä ja asiakaslähtöisyyttä korostavat ihanteet, joita vaadittiin myös sosiaalihuollon lähtökohdiksi. (Juhila 2006, 39–48; Peltonen 2004, 323– 328.)

Yhteiskuntateorioissa on pyritty kautta aikojen sovittamaan yhteen julkisen ja yksityisen elämänpiirin kysymyksiä liittyen perheen asemaan ja tehtäviin yhteiskunnassa. Näistä kysymyksistä ei ole päästy kuitenkaan yhteisymmärrykseen, sillä näkemykset perheen ja julkisen vallan suhteesta vaihtelevat paljolti erilaisissa poliittisissa aatteissa. (Hämäläinen 2011; Häyry & Takala 2018.) Tästä hyvänä esimerkkinä valtion hegemoniaa vastustava anarkismi, joka torjuu kaiken yksityiseen elämänpiiriin kohdistuvan poliittisen kontrollin. Aktiivinen perhepolitiikka ei kuulu myöskään sellaiseen konservatiiviseen ajatusmaailmaan, jossa yksityinen ja julkinen halutaan pitää jyrkästi erillään. Tällaiseen aatteeseen voi törmätä esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa valtiolla on oikeus puuttua perheen yksityisyyteen vain äärimmäisissä lastensuojelullisissa tapauksissa.

Useissa länsimaissa vallalla oleva hyvinvointivaltiollinen ajattelu on puolestaan taas pyrkinyt sovittamaan yhteen perheen yksityisyyden ja liberaalin talouden intressejä. Hyvinvointivaltiollisessa ajattelussa perheinterventiot ovat laajalti hyväksytyjä, jos ne edistävät yhteistä hyvää, rakenteellista hyvinvointia ja lapsen etua. (Hämäläinen 2011, 47 – 51.) Yksilön ja perhe-elämän vapautta korostavan ideologian vuoksi lastensuojelun tahdonvastaiset toimenpiteet ja perheen tai lapsen elämään puuttuminen herättävät kuitenkin edelleen ankaraa kritiikkiä julkisessa keskustelussa (Peltonen 2004, 326). Kritiikistä huolimatta Juha Hämäläinen (2011, 51) on sitä mieltä, että holhoavaa yhteiskunnallista toimintaa voidaan edelleen perustella vetoamalla yleiseen oikeustajuun. Lähtökohtaisesti siis ihmiset hyväksyvät julkisen vallan kontrollin, jos se liittyy ennaltaehkäisevästi tai korjaavasti lasten kasvuolosuhteisiin perheessä. Näin ollen ihmiset ovat hyväksyneet perheinterventiot yhteiskuntajärjestykseen sopivaksi. Häyryn ja Takalan (2018, 71 – 71) mukaan lastensuojelullisten perheinterventioiden oikeutusta voidaan pitää myös yleisen edun näkökulmasta pyrkimyksenä edistää yleistä hyvinvointia, ehkäistä ja lievittää sosiaalisia ongelmia ja erilaisia yhteiskunnallisia epäkohtia sekä turvata kansalaisten oikeuksia.

Heta Häyryn (1991) mukaan perheinterventioiden oikeutusta tarkasteltaessa eettinen ja moraalinen näkökulma jää usein puutteelliseksi tai kokonaan pois. Paternalismia ja lapsen huostaanottoa on kritisoitu suomalaisessa keskusteluissa erityisesti ihmisoikeuksien, mielivallan ja alistamisen näkökulmista. Keskusteluissa on koettu ongelmallisena erityisesti yhteiskunnan oikeutus sellaisiin perheinterventioihin, joilla ilman riittäviä perusteita loukataan perheen itsemääräämisoikeutta. (Hämäläinen 2011, 53.) Paternalismia ja holhoavia toimenpiteitä pyritään usein perustelemaan sillä, että ajoittain ihmiset eivät kykene päättämään asioistaan parhaalla mahdollisella tavalla, tai että toimenpide on heidän tai toisten turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Viranomaiset vetoavat näissä tilanteissa usein asiantuntijatietoon ja järkeen sekä yleiseen hyötyyn. (Hämäläinen 2011, 57; Häyry 1991, 63; Häyry & Takala 2018, 70.) Häyry (1991, 61 – 64) kuitenkin kritisoi tämän kaltaisia perusteluja ja muistuttaa, että tietoperustainen päätöksenteko ei yksinään riitä, vaan viranomaisten tulisi muistaa sisällyttää päätöksentekoonsa myös eettinen näkökulma. Hämäläisen (2011, 58) mukaan erityisesti perhe-elämään puututtaessa ja lapsen edun nimissä tapahtuvassa interventiossa tulisi aina eettisesti pohtia intervention toteutustapaa. Vaikka oikeutus interventiolle löytyisikin, sitä ei ole oikeutettua toteuttaa miten tahansa.

Perhe-elämään kohdistuvat interventiot aiheuttavat luonnollisesti ihmisissä eriäviä mielipiteitä ja kiivasta kritiikkiä lastensuojelua kohtaan. Lastensuojelu toimii julkisen vallan ja yksityisen elämän rajapinnoilla, minkä vuoksi lastensuojelun sosiaalityöntekijän on mahdotonta välttyä näiltä yhteentörmäyksiltä. Sosiaalityöntekijän on hyväksyttävä se tosiasia, että hänen on tarvittaessa sekä pyydettyä selitettävä, perusteltava tai oikeutettava tekemisiään. Sosiaalityöntekijä ei voi koskaan toimia mielivaltaisesti ja hänen on myös aina kyettävä olemaan selontekovelvollinen tekemistään päätöksistään. (Juhila 2009, 297). Eettisesti kestävä lastensuojelun näkökulmasta on siis tärkeää tarkastella sosiaalityöntekijöiden selontekovelvollisuutta ja vastuullisuutta päätöksissä, joissa merkittävällä tavalla puututaan ihmisten yksityiseen elämään.

1.2 Sosiaalityöntekijän selontekovelvollisuus

Selontekovelvollisuus (accountability) ei ole uusi keksintö sosiaalityössä, mutta se nousi uudelleen kiinnostuksen kohteeksi new public managementin (NPM) myötä (Juhila 2009, 296). Tämä 1980-luvulla keksitty palvelujen järjestämisen tapana, joka voidaan suomentaa myös julkisjohtamiseksi, painottaa sekä kustannustehokkuutta että toiminnan vaikuttavuutta ja siitä on tullut vahvasti osa myös sosiaalityön käytäntöjä. (Juhila 2006, 71–74). Selontekovelvollisuus ei ole kuitenkaan NPM-ajan keksintö, vaan kuulunut aina oleellisesti sosiaalityöntekijän ammattiin (Juhila 2009, 296).

Käytän tässä tutkielmassani suomenkielistä termiä selontekovelvollisuus, vaikka englannin kielisen *accountability* -käsitteen voi kääntää sekä selontekovelvollisuudeksi että tilivelvollisuudeksi. Valitsin kuitenkin selontekovelvollisuus-käsitteen siitä syystä, että selontekovelvollisuus voidaan ymmärtää tilivelvollisuus -käsitettä laajemmaksi käsitteeksi. (kts. Juhila 2009, 296.) Tilivelvollisuus käsitteenä liitetään yleensä talouspuheeseen, jossa on kiinnostuttu sosiaalityöntekijöiden velvollisuudesta huolehtia sosiaalityön taloudellisista resursseista. Tämän kaltainen tilivelvollisuus on kuitenkin vain pieni osa sosiaalityön selontekovelvollisuudesta, joka sisältää paljon muutakin. (Emt., 296.)

Yksinkertaisuudessaan selontekovelvollisuudella viitataan henkilön kykyyn vastata omista tekemisistään (Romzek & Dubnick 1987, 228). Kirsi Juhila (2009, 297) puolestaan määrittelee selontekovelvollisuuden kahden osapuolen väliseksi suhteeksi, jossa toisella osapuolella on vastuu selonteosta ja toisella puolestaan oikeus saada tai pyytää selonteko. Selonteko tapahtuu yleensä tilanteissa, joissa toinen osapuoli pyrkii oikeuttamaan omaa toimintaansa sekä selittämään syntyneitä ristiriitatilanteita. Selonteolla pyritään myös vakuuttamaan selonteon saaja siitä, että sen antaja on luotettava ja pätevä tehtävässään (Hall ym. 2006, 16–17.) Kirsi Juhilan (2009, 296) mukaan selontekovelvollisuus on ollut aina osa sosiaalityötä, sillä työntekijät ovat vastuussa työstään niin asiakkaille, ammattietikalle, organisaatiolle kuin viime kädessä koko yhteiskunnalle. Selontekovelvollisuus on näin ollen siis yksi tärkeimmistä julkisen hallinnon vaatimuksista demokraattisessa valtiossa, jossa lainsäätäjät ja päättäjät määrittelevät isot linjaukset sekä valtakunnalliset tavoitteet, kun taas virkavallan tehtäväksi jää niiden toteuttaminen (Brodin 2008, 317).

Asiakkaiden ja organisaatioiden lisäksi sosiaalityöntekijät ovat myös oikeudellisesti selontekovelvollisia (Romzek & Dubnick 1987, 228–229). Sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000) kuudennessa pykälässä on säädetty, että sosiaalihuollon järjestämisen tulee perustua viranomaisen tekemään päätökseen. Näin ollen on ilmeistä, että lastensuojelussa sosiaalityöntekijän on noudatettava sosiaalihuollon asiakaslain sekä hallintolain päätöksentekoon ja sen muotoon vaikuttavia säännöksiä. Asiakkaan on hallintolain (434/2003) pykälän 49 c mukaan tehtävä oikaisuvaatimus 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Toisin sanoen, jos asiakas päättää valittaa huostaanottopäätöksestä, asian käsittely siirtyy hallinto-oikeudelle, vaikka alkuperäinen päätös olisi tehty yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa. Huostaanottohakemus puolestaan lähetetään hallinto-oikeuden käsiteltäväksi, minkä vuoksi päätöksen tekijän on kyettävä aina perustelemaan asiakkaan lisäksi myös oikeudelle päätöksensä perustelut ja tarpeellisuus. Rädyn (2014, 86) mukaan oikeusturvatekijöiden korostaminen lastensuojelutyössä ei palvele pelkästään perheiden oikeusturvan toteutumista, vaan säännökset turvaavat myös sosiaalityöntekijän asemaa. Näin ollen selonteko nousee merkittävään asemaan, kun päätöksen oikeudellisuutta tarkastellaan lähemmin.

Sosiaalityöntekijät ovat selontekovelvollisia niin moneen eri suuntaan, että se herättää väistämättä kysymyksen asiakkaan asemasta osana selontekovelvollisuuspuhetta.

NPM:n myötä julkisissa palveluissa on vallalla ajattelumalli, jossa korostetaan tehokkuutta ja tuloksellisuutta sekä selontekovelvollisuutta organisaatiolle (Juhila 2009, 297). Sosiaalityöntekijät ovat raportoineet useissa eri tutkimuksissa kokevansa painetta organisaation ja lainsäätäjien tasolta, koska he joutuvat jatkuvasti tasapainottelemaan organisaation ja lain vaatimusten sekä asiakkaiden tarpeiden välillä. Näissä eettisesti ristiriitaisissa tilanteissa asiakkaan raportoitiin olevan lähes aina häviäjän asemassa, vaikka sosiaalityön eettinen koodisto painottaakin asiakkaiden ensisijaisuutta kaikessa sosiaalityön toiminnassa. (Brodkin 2008; Burton & van den Broek 2009; Dickson 2009; Juhila 2009; Sellick ym. 2002.)

Sosiaalipalveluja ohjaavat lait ja eettinen koodisto ajavat lähtökohtaisesti samoja asioita; hyväksyttävän ja sopivan toiminnan edistämistä ja ei-hyväksyttävän toiminnan rankaisemista ja estämistä. Sosiaalityöntekijöiden, kuten muidenkin ammattialojen, oletetaan noudattavan yhtäaikaaisesti sekä lakia että ammattietiikkaa. Ongelmana kuitenkin on, että etiikka ja lainmukaiset toimenpiteet eivät aina kulje käsi kädessä. Huolimatta siitä,

että lait ja eettinen koodisto ovat usein toisiaan täydentäviä, ne eivät aina ole yhteneväisiä; laeilla ja ammattietiikalla on eri lähdemateriaali, sisältö ja toimeenpanomekanismit sekä sanktiot. Toisin sanoen, vaikka toiminta olisi lain mukaan oikein, se ei välttämättä ole sitä eettisesti ja toisinpäin. Tilanne on ongelmallinen erityisesti lastensuojelussa, jossa sosiaalityöntekijöillä on merkittävän suuri valta suhteessa perheisiin. (Dickson 2009, 265 – 266.) Juhilan (2009, 297) mukaan juuri tällaisissa tilanteissa ollaan sosiaalityön selontekovelvollisuuden ytimessä, kun sosiaalityön käytännöissä on läsnä eettisiä dilemmoja, joita eettinen koodisto ei voi selkeästi ohjeistaa. Tällaisissa eettisesti latautuneissa tilanteissa selontekovelvollisuus nousee entistä tärkeämpään asemaan asiakkaan näkökulmasta. Sellick ym. (2002, 494) muistuttaa, että sosiaalityötä tehdään päivittäin ainutlaatuisissa tilanteissa, joissa työntekijän tulee kyetä joustavasti reagoimaan yksittäisten asiakkaiden tai asiakasryhmien alati muuttuviin tilanteisiin. Sosiaalityöntekijät tuottavat päivittäin puheissaan ja teksteissään erilaisia selontekoja sekä asiakkaille että omalle organisaatiolleen (Brodkin 2008; Burton & van den Broek 2009; Hall ym. 2006; Juhila 2009; Sellick ym. 2002.) Parhaimmillaan selonteko voi avata selonteon saajalle mahdollisuuden dialogiin, jossa hän voi kyseenalaistaa ja vaatia muutosta tehtyisin toimenpiteisiin. Tämä on tärkeää erityisesti silloin, kun sosiaalityöntekijä on joutunut rikkomaan perheiden itsemääräämisoikeutta perheintervention keinoin. Sidney Dekkerin (2012, 8) mukaan selontekovelvollisuudessa on kyse ennen kaikkea luottamuksesta. Luottamus on perustavanlaatuinen osa ihmissuhteita ja niiden luomista, joten selonteon tarjoaminen tehdyistä toimista on aina lähtökohta hyvälle, avoimelle ja toimivalle yhteiskunnalle.

2 LASTENSUOJELU PERHEEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN OHITTAVISSA TILANTEISSA

2.1 Lastensuojelu lasten hyvinvoinnin edistäjänä

Sosiaali- ja terveysministeriön määritelmän mukaan sosiaalipalvelujen tehtävä on sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisesti edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä turvallisuutta, vähentää eriarvoisuutta sekä edistää osallisuutta. Suomessa lastensuojelu on osa sosiaalipalvelujen kokonaisuutta ja se voidaan jakaa avohuoltoon sekä sijais- ja jälkihuoltoon. Lastensuojelun avohuolto, johon tutkielmani keskittyy, tapahtuu lähtökohtaisesti tukemalla lasta tai perhettä heidän omassa elinympäristössään. Sijaishuollossa puolestaan lapsen huolenpidon järjestäminen tapahtuu sijoitetuille lapsille kodin ulkopuolella, kun taas jälkihuolto on tarkoitettu tueksi niille lapsille ja nuorille, joiden huostaanotto on jo päättynyt. (Mikkola 2004, 77.)

Yksinkertaisimmillaan lastensuojelu tarkoittaa nimensä mukaisesti lapsen suojelua. Lastensuojelutyöllä on kuitenkin useita eri tavoitteita, joista lapsen suojelu on vain yksi monista (Barth, 1999). Lastensuojelua on tästä huolimatta kritisoitu liian turvallisuuskeskeisestä ajattelumallista, minkä vuoksi huomiota on alettu kiinnittää yhä enenevässä määrin myös lapsen yleisen hyvinvoinnin tarkasteluun. Jonesin ym. (2015, 57–59) mukaan lapsen hyvinvoinnin käsite on kompleksinen ja monitulkintainen ja sitä on alettu tutkia yhä enemmän viime vuosien aikana. Tulkintahaasteista huolimatta, tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että lasten hyvinvointi tulee ajatella kehityksellisenä konseptina, sillä lapsuus ei ole staattinen tila vaan sarja peräkkäisiä kehitystasasteita. Lapsen hyvinvointi tulisi myös ymmärtää osana sosiaalisia systeemejä. Tästä esimerkkinä Jones ym. (emt.) käyttävät Bronfenbrennerin ekologista systeemiteoriaa, jonka mukaan yksilön kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja näin ollen työskentelyn tulisi kohdistua koko perheeseen, ei vain lapseen.

Suomessa lastensuojelun pääperiaatteet ja ideat on kiteytetty lastensuojelulakiin (417/2007). Lastensuojelulain mukaisesti lastensuojelun tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä

erityiseen suojeluun. Lähtökohtaisesti oletusarvona on, että lapsen vanhemmat tai huoltajat ovat ensisijaisesti vastuussa lapsen hyvinvoinnista. Lastensuojelulain toisen pykälän mukaan lapsen vanhemman tai muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) säädetään. Tarvittaessa tässä kasvutehtävän turvaamisessa perheitä tulisi auttaa lapsen ja perheen asioissa toimiva viranomaisena. Lain mukaan viranomaisen on tarjottava perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin, jossa perheille voidaan järjestää tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Matti Mikkolan (2014, 77) mukaan lastensuojelulain keskeisin käsite on perhe- ja yksilökohtainen lastensuojelu. Mikkolan mukaan käsite on pitkä ja kömpelö, mutta kertoo hyvin lastensuojelun pelin hengestä, jossa lastensuojelun keskiössä on perhe ja erityisen huomion kohteena suojelun tarpeen laukaissut lapsi.

Lasten oikeuksia Suomessa suojelevat sekä kansalliset lait että kansainväliset sopimukset, joiden standardit valtioiden tulisi sisällyttää kansalliseen lainsäädäntöönsä ja lastensuojelun käytäntöihin. Matti Mikkolan (2014, 61–64) mukaan Eurooppa sai tärkeimmät ihmisoikeussopimuksensa 1950- ja 1960-lukujen alussa. YK:n lapsen oikeuksien sopimus puolestaan astui voimaan 1989. Sopimus on otettu laajalti käyttöön ja siinä veloitetaan ottamaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia. Sopimuksen ulkopuolella on ainoastaan yksi maa: Yhdysvallat. (Unicef 2020.) Mikkola (2014, 64) toteaa, että vuosituhannen loppua lähestyttäessä lastensuojelu oli niin suppeasti kuin laajastikin ymmärrettynä saanut hyvinvointipolitiikan mukaisen ja ihmisoikeudet huomioon ottavan lainsäädännöllisen perustan. Vahvasta lakiin perustuvasta toiminnasta huolimatta kunnilla on Suomessa vapaus järjestää lapsiperheiden sosiaalipalvelut tahtomallaan tavalla. Lastensuojelulain (417/2007) 11§ velvoittaa kuitenkin kuntia huolehtimaan siitä, että ehkäisevä lastensuojelu sekä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Lastensuojelun päätöksenteosta vastaa aina virkavastuussa oleva sosiaalityöntekijä, mutta kunnilla on vapaat kädet tuottaa ja järjestää lastensuojelun palvelut itse tai ostaa niitä yksityisiltä palveluntuottajilta. Jälkimmäisessä kuntien on kuitenkin valvottava palveluntuottajien toimintaa.

Lapsiperheiden sosiaalipalvelut kuuluvat avohuollon tukitoimiin, jotka ovat perheille lähtökohtaisesti vapaaehtoisia. Lastensuojelussa hallitsee vahvasti ajatus ongelmien ennaltaehkäisystä, minkä vuoksi työskentely pyritään kohdistamaan huono-osaisuuteen, syrjäytymiseen ja aineellisen huono-osaisuuden ja köyhyyden ehkäisyyn. Ennaltaehkäisevä työ tähtää myös subjektiivisten hyvinvoinnin vajeiden ehkäisemiseen ja hyvän sekä laadukkaan elämän edellytysten turvaamiseen. Ennaltaehkäisevän työn päätavoitteena onkin tukea lapsiväestön osallisuutta omaan elämäänsä, suojella heitä sekä taata heille tasa-arvoiset mahdollisuudet yhteiskunnallisiin voimavaroihin. (Räty 2014, 85; Törrönen & Vornanen 2014, 154–165.) Näitä ennaltaehkäiseviä lastensuojelun tukitoimia ovat muun muassa taloudellinen tukeminen ja asumisen turvaaminen, perhetyö ja verkostotyö muiden lapsen hullosta vastaavien ammattilaisten kanssa (Saarnio 2014; Törrönen & Vornanen, 2014).

Äärimmäisessä tilanteessa lapsi voidaan sijoittaa pitkäaikaisesti kodin ulkopuolelle tai ryhtyä muihin toimenpiteisiin lapsen hoidon ja huollon turvaamiseksi. (Lastensuojelulaki 417/2007). Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävä on edistää lapsen etuja ja oikeuksia, vaikka asiakuudessa oleva perhe olisikin eri mieltä sosiaalityöntekijän tekemän päätöksen kanssa. Eileen Munro (2008, 6) kuvaa osuvasti lastensuojelun työtä nuorallakävelyksi, sillä lasten oikeuksien lisäksi myös perheiden yksityisyyttä ja yksilön oikeuksia itsemääräämiseen pidetään korkeassa arvossa länsimaisessa yhteiskunnassa. Joissakin tilanteissa vanhempien oikeuksia joudutaan kuitenkin rajoittamaan, jotta lasten oikeuksia voitaisiin vahvistaa. Lastensuojelussa joudutaan siis väistämättä puuttumaan perheiden yksityisyyteen. Lastensuojelun näkökulmasta vanhempien etu, intressit ja tarpeet ovat toissijaisia lapsen etuun ja oikeuksiin nähden (Pösö 2016, 12).

2.2 Huostaanotto lastensuojelun viimesijaisena tukimuotona

Huostaanotto on lastensuojelun avohuollon palveluista viimesijaisin keino turvata lapsen kasvu ja kehitys. Tarja Pösö (2016, 11) määrittelee huostaanoton julkisen vallan päätökseksi ja interventioksi perhe- ja vanhemmuussuhteisiin niissä tilanteissa, joissa vanhemmat eivät kykene syystä tai toisesta vastaamaan lapsen kasvatuksesta ja hoidosta yhteiskunnassa hyväksyttynä pidetyllä tavalla.

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos viranomainen arvioi, että:

1. Puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai
2. Lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Lastensuojelulaki (417/2007) määrittelee myös, että huostaanottoon on turvauduttava vain niissä tilanteissa, joissa avohuollon muut tukitoimet eivät ole olleet riittäviä tai mahdollisia, sopivia tai jos ne ovat osoittautuneet riittämättömäksi. Huostaanottoon ryhdyttäessä viranomaisten on myös varmistuttava siitä, että huostaanotto on lapsen tilanteessa paras vaihtoehto, eli lapsen edun mukainen. Perheestä siirtyminen sijaishuoltoon voi esimerkiksi lisätä lapsen turvallisuutta, mutta se saattaa pahimmassa tapauksessa vaarantaa lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen. (Munro 2008, 1; Rätty 2019, 376.)

Huostaanotto voidaan tehdä joko vapaaehtoisesti tai tahdonvastaisesti. Tahdonvastaiseen huostaanottoon ryhdytään silloin, kun 12-vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa huostaanottoa. Muussa tapauksessa huostaanotto perustuu vapaaehtoisuuteen (lastensuojelulaki 417/2007.) Päätöksenteon kannalta on siis merkittävää, kumpaan vaihtoehtoon huostaanotto perustuu. Vapaaehtoisuuteen perustuvassa huostaanotossa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valmistelee asian, mutta päätösvalta on kunnan sosiaalitoimen johtavalla viranhaltijalla. Vastentahtoisessa huostaanotossa päätöksenteko jää hallinto-oikeuden käsiteltäväksi. Huostaanotto on luonteeltaan hallinto-oikeudellinen vapaudenriisto, mikä vuoksi lastensuojelulain soveltamisessa on kiinnitettävä erityistä huomiota yksilön, perheen ja erityisesti lapsen oikeusturvan toteutumiseen. Tämä merkitsee luonnollisesti sitä, että varsinkin lapsen yksityisyyteen puuttuvissa päätöksissä sosiaalityöntekijän on noudatettava hyvin tarkasti muoto- ja menettelysäännöksiä. (Rätty 2014, 86.) Suomessa sekä kansallisilla että kansainvälisillä tuomioistuimilla on toimivaltaa lastensuojeluun liittyvissä asioissa. Tämän vuoksi vastentahtoisissa huostaanotoissa lapsen huostaanottoa koskevan kunnan toimielimen päätös tulee vahvistaa hallinto-oikeudessa (Narikka 2014, 21).

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vastaa aina sekä huostaanottopäätöksen että huostaanottohakemuksen valmistelusta. Apunaan sosiaalityöntekijän tulee käyttää toista sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojeluun perehtynyttä työntekijää sekä oikeudellista asiantuntemusta ja muuta lastensuojelun toteuttamisessa tarvittavaa asiantuntemusta. Näitä asiantuntijoita ovat usein muun muassa lapsen terveydenhuollosta vastaavat henkilöt ja päivähoidon tai koulun henkilökunta. (Pösö 2016, 16; Rätty 2019, 380–388.)

Huostaanottoprosessin kannalta on erittäin tärkeää tietää, vastustaako 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huollostaan vastaavat henkilöt huostaanottoa vai ei. Asianosaisten vastustaessa huostaanottoa, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valmistelee huostaanottohakemuksen, joka lähetetään hallinto-oikeuden käsiteltäväksi. Johtava sosiaalityöntekijä voi kuitenkin tehdä päätöksen huostaanotosta, jos asianosaiset eivät vastusta huostaanottoa. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Perheen mielipiteen selvittämiseksi asianosaisia eli lasta ja hänen huoltajiaan tulee kuulla ennen huostaanottoa virallisessa kuulemistilaisuudessa. Kuulemistilaisuudella ja mielipiteen kuulemisella on merkitystä sen vuoksi, että vapaaehtoisuuteen perustuvassa huostaanotossa johtava sosiaalityöntekijä tekee huostaanottopäätöksen. Tahdonvastaisessa huostaanotossa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valmistelee huostaanottohakemuksen, mutta hakemus muuttuu päätökseksi vasta sen jälkeen, kun hallinto-oikeus on sen vahvistanut. (Rätty 2019, 404–442.)

Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi. Huostaanotolla ei ole aikarajoja, kuten esimerkiksi kiireellisellä sijoituksella, jonka kesto on maksimissaan 30 vuorokautta ja kiireellisen sijoituksen jatkopäätöksellä seuraavat 30 vuorokautta. Huostaanottoa tulee kuitenkin arvioida jatkuvasti ja huostassapito tulee lakkauttaa, kun perusteita huostaanotolle ei enää ole. Huostassapito lakkaa viimeistään, kun lapsi täyttää 18 vuotta. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

2.3 Päätöksenteko julkisena vallankäyttönä

Päätöksenteko on sosiaalityön ydintä. Se kattaa niin palvelutarpeen arvioinnin, tuen tarpeen suunnittelun kuin itse palvelu- ja sijoituspäätökset. Päätöksenteko on kattava prosessi ja

siihen sisältyy niin ikään tarvittavan tiedon kerääminen, tilanteen arviointi, suunnittelu, suunnitelman toteuttaminen, sen tarkastelu sekä lopullinen päätös (O'Sullivan 2011, 1; Lauritzen ym. 2011, 743). Päätöksenteko voi sosiaalityössä vaihdella suuresti sen mukaan, ovatko päätökset lieviä vai erityisen painavia. Esimerkiksi lastensuojelussa päätöksenteolla voi olla hyvinkin peruuttamattomia seurauksia lapsen ja perheiden elämään, kun taas päätökset taloudellisista etuuksista ovat seuraukseltaan paljon pienemmät. Päätöksentekoon vaikuttaa myös paljon se, kuinka paljon harkintaa päätös on vaatinut, joskus päätös vaatii paljon punnitsemista ja vaihtoehtojen pohtimista, kun taas toisinaan päätökset tehdään hyvinkin intuitiivisesti ja nopeasti. (O'Sullivan 2011, 3; Rajavaara 2014, 145.)

Suomen perustuslain (731/1999) 124§:n mukaan julkista hallintotehtävää voi hoitaa ainoastaan viranomainen. Tämä tarkoittaa sitä, että päätöksenteon vastuu lastensuojelussa on johtavalla viranhaltijalla tai hänen määräämällä muulla virkasuhteessa olevalla työntekijällä (Räty 2019, 65). Lastensuojelun päätöksenteossa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei ole kuitenkaan ainoa päätöksen tekijä, vaan mukana on lähes aina asiakkaan eli lapsen ja hänen perheensä lisäksi myös liuta verkostotahoja ja asiantuntijoita, jotka ovat olleet jollain tapaa osallisena lapsen arjessa. Tällaista päätöksentekoa kutsutaan horisontaaliseksi varmistamiseksi. (Pösö 2016, 16.)

Synnöve Karvinen-Niinikosken (2015, 247) mukaan sosiaalityötä kuvataan usein ongelmanratkaisutyöksi ja -prosessiksi, jonka tavoitteena on lievittää ja ehkäistä sosiaalisia ongelmia. Tämä ongelmanratkaisutaito tarvitsee kuitenkin vahvaa asiantuntijatieta ja sen käytäntöön soveltamista. Suomessa viranomaisille on jätetty pitkälti lainsäädännön turvaama harkintavalta (discretion) tehdä päätöksiä lainsäädännön, ammatillisen tietoperustan ja ammattietiikan määrittelemissä puitteissa. Viranomaisten päätösten odotetaan perustellusti olevan lainmukaisia ja yhdenvertaisia, minkä vuoksi sosiaali- ja terveysturvan parissa työskentelevien harkintavaltaa säännellään lakinormein, ohjein, suosituksin ja standardein. Näillä keinoilla pyritään siis turvaamaan kansalaisten oikeusturva mielivaltaiselta päätöksenteolta vastaan. (Rajavaara 2014, 136.) Sosiaalityöntekijöiden harkintavalta on kuitenkin välttämätöntä, koska lainsäädäntö ei ole niin yksityiskohtaista ja aukotonta, että se tarjoaisi ennakoita vastauksen jokaiseen yksittäistapaukseen (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 8–9). Harkintavallalla pyritään näin ollen

mahdollistamaan, että asiakkaiden yksilöllinen elämäntilanne tulee huomioitua, koska ihmisten tilanteet ovat moninaisia ja yksilöllisiä (Rajavaara 2014, 137).

Karvinen-Niinikoski (2015, 247–248) kuvailee sosiaalityöntekijöiden harkintaa professionaaliseksi eli ammatilliseksi harkintavallaksi. Rajavaaran (2014, 140) mukaan professiolla viitataan muita ammatteja erikoistuneempaan osaamiseen, joka on hankittu pitkällä koulutuksella. Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (272/2005) määrittelee, että kelpoisuusvaatimuksena sosiaalityöntekijän tehtäviin tarvitaan ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä. Korkeakoulutasoisesta koulutuksesta huolimatta sosiaalityön professioasemasta käydään edelleen kiivasta keskustelua, eikä yksimielisyyteen ole päästy. Rajavaaran (2014, 142) mukaan sosiaalityö kuuluu semiprofessioon, koska sen tietoperusta ja auktoriteetti ovat pääosin alisteisia muille professioille, eikä niiden työn ydintä ole kyetty määrittämään riittävän yleisesti, systemaattisesti, täsmällisesti tai toistettavasti. Toisaalta taas Blomberg ym. (2014, 182–183) katsovat sosiaalityöllä olevan merkittävä professionaalinen asema sosiaalipalveluissa ja muita katutason byrokraattiryhmiä laajempi harkintavalta.

Sosiaalityöntekijöiden harkintavalta kietoutuu osaksi lastensuojelutyöhön liittyvää vallankäyttöä, joka on aina läsnä lastensuojelun kohtaamisissa ja toimenpiteissä. Lastensuojelun tehtävänä on turvata lapsen turvallinen kasvu ja kehitys, jolloin sosiaaliviranomainen joutuu työssään väistämättä tilanteisiin, joissa kansalaisten yksityiseen elämään on puututtava voimakkain keinoin. Tämän lakisääteisen vallankäyttöön perustuvan intervention kohteina ovat yleensä suojelun tarpeeseen arvioidut lapset, heidän läheisensä ja perheensä. (Alhanen 2014, 17.)

Kai Alhanen (Emt., 15) muistuttaa, että demokraattisissa yhteiskunnissa julkinen vallankäyttö ei saa koskaan muodostua itsestäänselvyydeksi. Viranomaisvallan oikeutus on jatkuvasti pidettävä mielessä, ja aika ajoin valta on myös syvällisesti kyseenalaistettava. Lastensuojeluviranomaiset joutuvat toimimaan pitkälti lain puitteissa, minkä vuoksi heillä tulisi olla vankka laintuntemus ja kyky soveltaa sitä. Tämä ei kuitenkaan yksinään riitä, vaan viranomaisten tulisi kyetä refleктоimaan omaa toimintaansa ja ymmärtämään tilanteiden monimutkaisuus. Hannele Forsberg (2012, 8–10) kutsuu tätä moraaliseksi järkeilyksi, jonka

avulla ammattilaiset voivat suunnistaa arvojen ja moraalien tarkastelun avulla kiistanalaisissa perhetilanteissa ja niiden ongelmanratkaisuprosesseissa.

2.4 Lastensuojelun dokumentointi sosiaalisen todellisuuden rakentajana

Dokumentointi on yksi oleellisimmista sosiaalityöntekijöiden tehtävistä sosiaalihuollossa (Laaksonen ym. 2011, 10). Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaiseman lastensuojelun käsikirjan (2019) mukaan dokumentointi liittyy kaikkiin lastensuojelun prosesseihin ja sen tarkoitus on ohjata työntekijää lastensuojelun työprosesseissa, niihin liittyvässä päätöksenteossa sekä päätösten valmistelussa. Lastensuojelun kirjaamisvelvollisuus on ehdoton. Päätöksiä tehdessään sosiaalityöntekijä joutuu aina perustelemaan toimintaansa asiakkaille kirjallisten päätösten kautta. Lastensuojelulain (417/2007) pykälä 33 velvoittaa lastensuojelun työntekijöitä merkitsemään lasten tai nuorten asiakirjoihin kaikki ne tarvittavat tiedot, jotka liittyvät heidän lastensuojelutoimenpiteidensä järjestämiseen, suunnitteluun, toteuttamiseen tai seurantaan. Sosiaalityön dokumentoinnin voidaan nähdä tiedon prosessointina, jossa tietoa kerätään, säilötään ja uudelleen hyödynnetään (Kääriäinen 2003, 23). Näin ollen sosiaalityöntekijä voi käyttää hyvin tehtyä dokumenttia apuvälineenä, jonka avulla hän voi palata takaisin aiemmin tehtyihin päätöksiin ja suunnitelmiin ja arvioida niiden toimivuutta jälkikäteen (Laaksonen ym. 2011, 11).

Dokumentoinnin tärkeydestä ja velvoittavasta luonteesta huolimatta lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat usein kritisoineet dokumentointia, sillä he ovat kokeneet sen vievän aikaa erityisesti asiakkaiden kohtaamiselta (Gibson ym. 2018, 47; Taylor 2008, 28; Taylor 2013 18–19). Dokumentoinnin katsottiin myös epäinhimillistävän asiakkaita, sillä osan työntekijöiden mielestä liiallisen dokumentoinnin vuoksi asiakkaita tarkastellaan helposti pelkkinä tapauksina, kuvauksina ja raporteina (Gibson ym. 2018, 27).

Sosiaalityöntekijät kokivat kuitenkin, että dokumentaatiolla on myös hyvätkin puolensa, sillä dokumentointi toimii sekä asiakkaiden että sosiaalityöntekijöiden oikeusturvana. (Taylor 2013, 19–20). Aino Kääriäisen (2003, 4) mukaan dokumentointi turvaa sekä asiakkaan oikeuksia että työntekijän mahdollisuuksia sosiaalityön prosesseissa. Erityisesti tilanteissa, joissa työntekijä vaihtuu useasti on tärkeää, että työ on asianmukaisesti ja systemaattisesti dokumentoitu. Laaksonen ym. (2011, 7) mukaan hyvällä asiakastyön dokumentoinnilla

varmistetaan työn laatu ja kehittäminen sekä asiakkaan edun turvaaminen. Dokumentointi on myös yksi vaikuttavuuden parantamisen keskeinen väline. Dokumentointi toimii näin ollen sosiaalityöntekijän selontekona tehdystä työstä sekä raportteina siitä, mitä voisi jatkossa tehdä paremmin (Taylor 2008, 28–29).

Dokumenttien merkitystä sosiaalityössä voidaan tarkastella monelta eri näkökannalta. Dokumentit voidaan nähdä peileinä, jotka kuvailevat käytännön tilanteita ja tapahtumia, mutta ne voidaan myös ajatella teksteinä, jotka rakentavat itse omanlaistaan todellisuutta. (Kääriäinen 2003, 15; Taylor 2008, 27.) Kielenkäyttö ja tekstit vaikuttavat ja strukturoivat jatkuvasti ympärillämme olevaa maailmaa niin sosiaalityössä kuin jokapäiväisessä toiminnassa (Taylor 2008, 25). Kielenkäyttö voidaan nähdä passiivisena, mutta myös aktiivisena toimintana, sillä kieltä voidaan käyttää sekä kuvailuun että toimintaan. Kielenkäyttö voi toisin sanoen merkityksellistää sekä samalla järjestää, rakentaa ja muuntaa sitä todellisuutta, jossa elämme. (Jokinen ym. 2016 21–22; Kakkuri-Knuuttila & Ylikoski 2015, 25; Potter 1996, 98–99.) Aino Kääriäinen (2003, 39) puolestaan vahvistaa tätä teoriaa toteamalla, että ihmiset pyrkivät kielenkäytön avulla yhtäaikaisesti rakentamaan sosiaalisia identiteettejä ja sosiaalisia suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä.

Kielenkäytön konstruktiivisesta luonteesta johtuen dokumentointiin kuuluu aina vallan ulottuvuus. Sosiaalityöntekijät tekevät dokumentoidessaan jatkuvasti ammatillisia valintoja siitä, mitä he kirjoittavat asiakirjoihin (Kääriäinen 2003, 4). Viranomaisen on vastuussa siitä, ettei hän esitä totuutena mitään, mikä ei vastaa tosiasioita, sillä sosiaalityöntekijä luo dokumentoinnissaan tietyn tyyppistä todellisuutta asiakkaiden elämästä. Asian kanssa tulee olla tarkkana, sillä jopa pelkkä kirjaamatta jättäminen voi altistaa asiakkaat vääränlaiselle vallankäytölle ja asioiden vääristymiselle. Kirjoittajalta edellytetään dokumentin kirjoittamisessa kykyä erotella olennainen tieto siten, että todellisuus ei vääristy. Kirjoittajan tulee myös samalla huolehtia siitä, ettei dokumenttiin vaikuta liikaa sosiaalityöntekijän omat tulkinnat ja elämänselitys. (Laaksonen ym. 2011, 11.) Valintoihin liittyy myös moraalinen harkinta, sillä työntekijä voi esimerkiksi välttää kirjoittamasta tavalla, jonka hän arvelee järkyttävän asiakkaita tai tuottavan heille tuskaa (Vierula 2017, 20). Ongelmana kuitenkin on, että juridisesta sääntelystä huolimatta lastensuojelun asiakirjoja laaditaan hyvin vaihtelevin käytännöin (Kääriäinen 2003, 4). Kääriäisen (emt., 24) mukaan sosiaalityöntekijät ovat saaneet hyvin vähän ohjeistuksia asiakirjojen kirjoittamista varten, mikä voi pahimmillaan asettaa asiakkaat hyvin epätasa-arvoiseen asemaan keskenään.

Toisaalta taas Pirjo Hiidenmaa (2015, 26) toteaa, että eroavaisuuksista huolimatta tekstit ovat usein myös samankaltaisia tai muistuttavat toisiaan, mikä osoittaa, että kaikkia kielenpiirteitä ei tarvitse aina valita joka kerran erikseen tai yksitellen.

Dokumentointi vaatii työntekijältä osaamista ja oman toiminnan reflektointia (Laaksonen 2011, 12). Lastensuojelussa käsitellään hyvin sensitiivisiä, asiakkaiden elämää koskevia asioita. Vaikka dokumentoinnin tarkoituksena on tuottaa tietoa hallinnollisiin, lainmukaisiin, työn tekemistä ja organisaatiota palveleviin tarkoituksiin, tulisi dokumentoinnissa silti ottaa huomioon dokumenttien ensisijainen kohdeyleisö, eli asiakkaat. Asiakkaista tehdyt dokumentit liittyvät aina ensisijaisesti heidän henkilökohtaiseen elämäänsä. Sosiaalityöntekijöiden pitäisi siis kyetä kirjoittamaan dokumentit ymmärrettävästi sekä asiakkaita kunnioittaen. (Vierula 2017, 18–25.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuskysymys

Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tietoa sosiaalityöntekijöiden selontekovelvollisuudesta tilanteissa, joissa perheiden yksityisyyttä joudutaan rikkomaan holhoavilla lastensuojelun toimenpiteillä. Aion tässä tutkimuksessa tutkia sosiaalityöntekijöiden retoriikkaa ja argumentointia sekä selonteon muodostumista. Lisäksi pohdin myös, kenelle tämä selonteko kohdistetaan.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten sosiaalityöntekijöiden selonteko muodostuu huostaanottodokumenteissa?
2. Kenelle tämä selonteko on kohdistettu?

Tutkimukseni pääkysymys kohdistuu sosiaalityöntekijöiden selontekoon ja sen muodostumiseen. Selonteon jäljille pääsemiseksi aion tutkia erityisesti sosiaalityöntekijöiden käyttämiä retorisia vakuuttamisen keinoja, joilla sosiaalityöntekijät puolustavat argumenttiaan huostaanoton tarpeellisuudesta. Pääkysymykseni lisäksi mielenkiintoni kohdistuu selonteon kohdeyleisöön. Toisena kysymyksenä aionkin vielä tarkastella kenelle sosiaalityöntekijät selontekonsa huostaanottohakemuksissa ja - päätöksissä kohdistavat.

Päädyn valitsemaan tutkimuskohteekseni sellaisen kunnan huostaanottodokumentit, joissa on käytössä erilliset lomakepohjat huostaanottopäätökselle riippuen siitä, onko päätös johtavan sosiaalityöntekijän vai hallinto-oikeuden. Suomessa kuntien sosiaalitoimella on käytössään eri tietojärjestelmiä, minkä vuoksi kahden päätöspohjan-mallia ei ole käytössä kaikissa kunnassa. Joissain kunnissa siis on käytössä vain yksi päätöspohja, riippumatta siitä onko päätös johtavan sosiaalityöntekijän vai hallinto-oikeuden.

Olen rajannut tutkimuksen koskemaan ainoastaan vuoden 2014 sosiaalihuoltolain muutoksen jälkeisiä huostaanottopäätöksiä. Uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014) astui pääosin voimaan 1.4.2015. Lain myötä lastensuojelulakiin tehtiin huomattavia muutoksia,

jotka liittyivät asiakkaan etuun ja oikeuksiin, palveluihin, asiakasprosesseihin ja päätöksentekoon. Näin ollen myös kriteerit sijoituksille muuttuivat jonkin verran edellisestä laista, vaikkakin varsinainen huostaanottoa koskeva sääntely pysyi ennallaan. Uudistukset vahvistivat kuitenkin ennaltaehkäisevää työtä ja muutos mahdollisti erityisesti avohuollon sijoituksen käyttämistä niissä tilanteissa, joissa ennen oli mahdollisuus tehdä vain kiireellinen sijoitus. Tätä rajausta tehdessäni halusin siis varmistaa, että huostaanottoja tehdessä sosiaalityöntekijöillä on ollut voimassa samat lain tuomat raamit ja velvoitteet.

3.1 Aineisto ja aineistonkeruumenetelmä

Aineistonani toimii tässä tutkielmassa kymmenen huostaanottopäätöstä ja kymmenen huostaanottohakemusta. Aineisto valikoitui valitsemastani kunnasta sattumanvaraisesti vuoden 2014 sosiaalihuoltolain muutoksen jälkeen tehdyistä huostaanottopäätöksistä ja -hakemuksista. Huostaanottopäätöksiä oli kirjoittanut yhteensä kahdeksan eri sosiaalityöntekijää. Huostaanottohakemuksissa ei kuitenkaan käynyt ilmi kuka ne on kirjoittanut, joten en pystynyt laskemaan kuinka monta sosiaalityöntekijää hakemuksia oli kirjoittanut. Käytän jatkossa termiä *huostaanottopäätös*, kun viitataan johtavan sosiaalityöntekijän tekemään vapaaehtoiseen huostaanottoon perustuvaan päätökseen. *Huostaanottohakemuksesta* puhun taas silloin, kun kyseessä on hallinto-oikeuteen lähtevä hakemus, joka ei kuitenkaan vielä ole voimassa oleva huostaanottopäätös. Näistä kahdesta termistä ei ole käytössä virallista yhteisnimitystä, joten pohdin pitkään mitä termiä käytän, jos viitataan yhteisesti sekä huostaanottopäätökseen että huostaanottohakemukseen. Päädyin lopulta termiin *huostaanottodokumentti*.

Huostaanottodokumenttien pohjat voi löytää lastensuojelun sähköisestä tietojärjestelmästä. Sisällöltään nämä dokumenttipohjat eivät kuitenkaan eroa juuri toisistaan. Dokumenttipohjilla on valmiit otsikot ja niissä on kummassakin käytävä ilmi asianosaisten tiedot, huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen perusteet, selvitys tarjotuista tukitoimista, asiakassuunnitelmasta, lapsen terveydentilasta, läheisverkoston kartoittamisesta ja yhteydenpidosta sekä asianosaisten mielipiteistä. Huostaanottohakemuksien yhteyteen kuuluu kuitenkin itse hakemuksen lisäksi sosiaalityöntekijän yhteenvedo sekä liitteinä

mahdolliset asiantuntijalausunnot ja muut asiaan kuuluvat selvitykset. Näitä liitteitä on harvemmin huostaanoton päätöksen yhteydessä.

Yhden huostaanottopäätöksen kokonaissivumäärä vaihteli 9-15 sivun välillä. Näistä kuitenkin vain 2-4 sivua oli huostaanoton perustelut -osiota. Loput sivut koostuivat asianosaisten tiedoista sekä selvityksistä liittyen avohuollon tukitoimiin, asiakassuunnitelmaan, läheisverkoston kartoittamiseen, yhteydenpidon toteuttamiseen, terveydentilan tutkimiseen, mielipiteen selvittämiseen ja kuulemiseen. Huostaanottohakemusten kohdalla pyysin puolestaan valitsemastani kunnasta ainoastaan sosiaalityöntekijän yhteenveto -osiot. Nämä yhteenvedot olivat pituudeltaan 2–5 sivua. Tämä osio vastaa huostaanottopäätöksen perustelut -osiota. Jätin huostaanottohakemuksista pois liitteet muista selvityksistä. Huostaanottopäätösten kohdalla näiden liitteiden pois jättäminen ei kuitenkaan ollut mahdollista sähköisen tietojärjestelmän vuoksi. Saamistani huostaanottohakemuksista seitsemässä oli mukana myös hallinto-oikeuden tekemä päätös huostaanotosta, en kuitenkaan käyttänyt niitä tutkimuksen analyysissä, sillä tarkoitukseni oli tutkia nimenomaisesti sosiaalityöntekijöiden selontekoa.

3.2 Argumentoiva retoriikka tutkimuksen metodologisena viitekehyksenä

Retoriikalla viitataan yleensä sekä tutkimusotteeseen että puheoppiin (Palonen & Summa, 1996, 7 –14). Retoriikka on kielenkäytön keskeinen ominaisuus, joka voidaan jakaa kolmeen ulottuvuuteen sen mukaan, miten mihin kielenkäytön tasoon huomio osoitetaan. Nämä kolme ulottuvuutta ovat esitysten retoriikka, argumentoiva retoriikka sekä trooppien tai kielikuvien retoriikka. *Esitysten retoriikassa* huomio on kielellisten esitysten kokonaisuuden tarkastelussa, jolloin arvion kohteena ovat erityisesti esitysten taidokkuus ja vaikuttavuus suhteessa yleisöön. *Trooppiretoriikassa* puolestaan keskitytään niin sanottujen kielikuvien tarkasteluun sekä kirjoittajan tai aikakauden kielen tyypillisten tai yksilöllisten ajatusmuotojen tyylien tutkimiseen. Näistä kolmesta ulottuvuudesta aion kuitenkin tutkielmassani keskittyä *argumentoivaan retoriikkaan*, joka suuntaa huomionsa erityisesti esityksen niihin puoliin, joilla pyritään muuttamaan tai vahvistamaan yleisön käsityksiä

asioista. (Palonen & Summa 1996, 10–11.) Argumentoivassa retoriikassa puhuja tai kirjoittaja yrittää retorisin keinoin saada yleisön vakuuttumaan jonkin argumentin pätevydestä ja saada heidät siten sitoutumaan esitettyyn väitteeseen. Argumentoivaa retoriikkaa voi löytää niin poliittisesta puheesta kuin arkipuheestakin. Kielenkäytön ei kuitenkaan oleteta kertovan puhujan tai kirjoittajan asenteista tai ulkomaailman tosiasioista, vaan analyysissä pyritään tulkitsemaan sen argumentointia. (Jokinen 2016c, 273.)

Retoriikka jaetaan tavallisesti kirjallisuudessa antiikin ajan klassiseen retoriikkaan ja uuteen retoriikkaan. Klassisesta retoriikasta puhuttaessa, on vaikea sivuttaa antiikin kreikkalaista filosofia ja tiedemiestä Aristotelesta (348-322 eaa.), jonka teosta *Retoriikka* on opiskeltu aina antiikin keskiajalta nykypäivään asti. *Retoriikka* loi Puro (2006, 30) mukaan käytännössä omaehtoisen ja itsenäisen retoriikan oppiaineen perustan. Teoksessaan Aristoteles osoitti, ettei retoriikka ole vain yhteiskunnallisen vaikuttamisen osa, vaan itsenäisen tarkastelun kohde siinä missä matematiikka tai valtio-oppikin. Puro (emt.) mukaan Aristoteles halusi osoittaa, että retoriikka on ennen kaikkea taito, joka on sopivien ja taitavien vaikuttamiskeinojen käyttämistä.

Uudella retoriikalla tarkoitetaan puolestaan 1900-luvun puolivälissä alkanutta retoriikan tutkimuksen perinnettä, joka eroaa klassisesta retoriikasta siten, että se nostaa argumentoinnin keskeiseksi retoriikan päämääräksi (Puro 2006, 107–110). Uuden retoriikan niin sanottuina 'rehabilitoijina' voidaan pitää Hilikka Summan (1996, 51–51) mukaan Kenneth Burkea, Chaïm Perelmania ja Stephen Toulminia, sillä kaikki kolme teoreetikkoa olivat toisistaan riippumatta vahvasti mukana kehittämässä eri tulokulmia retoriikkaan. Perelman ja Toulmin keskittyivät retoriikan tutkimuksessaan argumentointiin sekä tekstin ja puheen analysoimiseen ja sen pätevyden arvioimiseen. Burke taas lähti hieman eri linjalle kuin Perelman ja Toulmin, sillä hän keskittyi argumentoinnin sijaan inhimillisen toiminnan yleisten ehtojen ja perusteiden ymmärtämiseen. Näistä kolmesta teoreetikosta hyödynsin työssäni Chaïm Perelmanin (1996) uutta retoriikkaa ja argumentaatioteoriaa. Analyysissäni kiinnostukseni kohdistuu Perelmanin teorioiden mukaisesti siihen, kuinka sosiaalityöntekijöiden kirjoittamat huostaanottodokumentit rakentuvat argumentatiivisesti. Tutkimukseni keskiössä ovat tällöin erilaiset suostuttelun ja vakuuttelun keinot, joita käyttämällä sosiaalityöntekijät pyrkivät saamaan lukijan vakuuttumaan päätöksensä oikeudellisuudesta ja välttämättömyydestä. Michael Billigin (1987, 4) mukaan retoriikan tärkein tehtävä on pyrkiä saamaan toiset näkemään maailman jollakin tietyllä tavalla.

Argumentaatiolla ei pyritä kuitenkaan ainoastaan tavoittelemaan pelkkää älyllistä hyväksyntää jollekin asialle, vaan usein tähtäimessä on myös toiminnan luominen (Perelman 1996, 19). Esimerkiksi perustellessaan huostaanoton tarvetta hallinto-oikeudelle tai johtavalle sosiaalityöntekijälle lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei pyri ainoastaan vakuuttamaan kohdeyleisönsä argumenttinsa vakuuttavuudesta, vaan tavoitteena on myös aiheuttaa toimintaa, eli ottaa lapsi huostaan.

Perelmanin (1996, 7–9) uusi retoriikka nojaa vahvasti Aristoteleen näkemykseen analyttisestä ja dialektisestä päättelystä. Analyttiset päätelmät ovat aina todistusluonteisia ja yleispäteviä, kun taas dialektisessa päättelyssä päätelmän tekijä hakee aina hyväksyntää omille väitteilleen, jotka ovat tai voivat olla kiistanalaisia. Tämän vuoksi on tärkeää erottaa toisistaan dialektinen ja analyttinen päätelmien teko, koska analyttiset päätelmät koskevat aina totuutta ja dialektiset päätelmät puolestaan mielipiteitä, jotka voi kyseenalaistaa. Tämän pohjalta voidaan siis ajatella, että lastensuojelussa sosiaalityöntekijän tekemät päätökset perustuvat aina dialektiseen päättelyyn, koska sosiaalityöntekijöiden arviot perustuvat aina heidän omaan päätelmänsä perheen tilanteesta. Nämä arviot eivät ole kuitenkaan absoluuttisia totuuksia, vaan aina kiistanalaisia mielipiteitä, jolloin sosiaalityöntekijät joutuvat argumentoimaan omaa näkökantaansa muille. Dialektisessä päättelyssä väitteen esittäjä, eli argumentoija, pyrkii suostuttelemaan tai vakuuttamaan yleisönsä väitteensä pätevydestä. Argumentoija ei kuitenkaan pyri todistamaan pelkästään johtopäätöksiään, vaan siirtämään premisseille osoitetun hyväksynnän koskemaan myös johtopäätöksiä. Dialektinen päättely ei ole siis yleispätevää, vaan sen arvo riippuu aina sen vaikutuksesta jonkun ajatteluun. Näin ollen argumentit eivät koskaan koostu pätevistä tai kiistattomista päätelmistä, vaan argumenttien avulla väitteistä voi tehdä joko enemmän tai vähemmän vahvoja ja vakuuttavia. (Jokinen 2016b, 208; Perelman 1996, 8 – 9.) Huomion arvioista kuitenkin on, että dialektinen päättely eroaa loogisesta päättelystä siten, että dialektiseen päättelyyn pohjautuvassa retorisisessa argumentaatiossa toisilleen vastakkaiset väitteet voivat käydä yhtä lailla järkeen. Kumpikin osapuoli voi siis tuottaa järkeenkäyviä perusteluita väitteilleen ja vastata toisen esittämään kritiikkiin, jolloin argumentteja voi olla potentiaalisesti loputtomiin. Näin voi esimerkiksi käydä, jos kiistellään eettisistä asioista. (Billig 1987, 93; Jokinen 2016b, 208.)

Tutkijat tarkastelevat usein argumentoinnin retoriikkaa teatterin tai pelin metaforan avulla. Michael Billig (1987, 9–30) näkee nämä metaforat kuitenkin ongelmallisina, koska ne ovat

hänen mielestään liian suppeita näkökulmia retoriikan tarkasteluun. Billig (emt.) on kuitenkin yhtä mieltä tutkijoiden kanssa siitä, että kuten pelissä ja teatterissa, myös argumentoivassa retoriikassa on säännöt, joita vastapuolten on noudatettava. Näihin sääntöihin nojaten aion seuraavaksi käydä läpi Chaïm Perelmanin (1996) uuden retoriikan ja argumentaatioteorian lähtökohtia.

Puhuja-yleisösuhte

Perelmanin (1996, 16) argumentaatioteoria mukaan argumentointi ei koskaan tapahdu tyhjiössä, sillä argumentointi kohdistetaan aina jollekin yleisölle. Ilman yleisöä ei ole mitään mitä argumentoida. Argumentaatio määrittyy näin ollen puhujan ja yleisön väliseksi prosessiksi, joka edellyttää tiettyä kohtaamista ja yhteisymmärrystä argumentoijan ja yleisön välillä. (Jokinen & Juhila 2016, 274; Perelman 1996, 11 – 18). Arja Jokisen (2016a, 247) mukaan yleisö tuo argumentointiin yllätyksellisyyttä, sillä argumentoinnin vakuuttavuus ja lopputulos riippuu viime kädessä siitä, miten yleisö vastaanottaa väitteen. Samat argumentit saattavat vakuuttaa yhden yleisön, mutta ei toista.

Miten tämä yleisö sitten määritellään? Aristotelen mukaan retoriikassa on kyse julkisen puhujan tekniikoista tämän osoittaessa sanansa yleiselle, paikalle kokoontuneelle, maallikkoyleisölle, joka ei pysty seuraamaan mutkikkaampaa päättelyä (Perelman 1996, 11). Uudessa retoriikassa Perelman (emt., 20–21) on kuitenkin laajentanut yleisön käsitteen kattamaan kaiken tyyppisiä yleisöjä, joita hän kutsuu universaaliksi- ja erityisyleisöksi. Universaaliyleisöllä hän viittaa laajaan, koko yhteiskuntaa kattavaan yleisöön. Erityisyleisöllä puolestaan viitataan tarkemmin rajatumpaan joukkoon. Hilikka Summan (1996, 67–68) mukaan Perelman pyrki tällä jaolla ratkaisemaan retoriikan historiassa pitkään vallinnutta kiistaa siitä, miten retoriikassa voidaan erottaa toisistaan hyväksyttävä, järkeen vetoava argumentointi ja epäilyttävä, tunteisiin vetoava retoriikka. Puro (2006, 132) toteaa Perelmanin lähteneen siitä ajatuksesta, että erityisryhmälle suunnattu retoriikka on aina altis epäeettiseen suostutteluun ja vetoamiseen. Universaalille yleisölle suunnattu retoriikka ei puolestaan koskaan vetoa henkilökohtaiseen suostutteluun vaan perustuu aina yhteisesti ja kollektiivisesti hyväksyttävissä oleviin lähtökohtiin. Tutkijat ovat kuitenkin myöhemmin kritisoineet tätä Perelmanin 'hyvän retoriikan' kriteeriä, sillä sen logiikka ei toimi konkreettisissa yksittäistapauksissa (Summa 1996, 68–69). Summa (emt.) pitää kuitenkin

Perelmanin universaaliyleisön käsitettä retoriikan analysoinnin kannalta mielenkiintoisena lähtökohtana, koska kohdeyleisön pohdinta on hedelmällinen tulkintanäkökulma retoriikkaa analysoitaessa.

Tässä tutkielmassa aineistona toimii huostaanottodokumentit, joissa sosiaalityöntekijät argumentoivat huostaanoton tarpeellisuuden puolesta. Huostaanottodokumenteissa esitetyt argumentit on ovat siis aina kohdistettu jollekin yleisölle, joka vastaanottaa ja arvioi argumentin vakuuttavuutta. Tässä tutkielmassa huostaanottodokumenttien yleisönä toimii asiakkaat, hallinto-oikeus sekä johtava sosiaalityöntekijä ja sosiaalityöntekijän edustama organisaatio. Huostaanottodokumentit, kuten kaikki muutkin lastensuojelun asiakirjat ovat salassa pidettäviä asiakirjoja (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000), joten yleisönä ei voida pitää ketä tahansa tavallista kansalaista. Yleisön määrittelyn kannalta on kuitenkin merkittävää, onko kyseessä huostaanottopäätös vai -hakemus, sillä huostaanotosta päättää joko johtava sosiaalityöntekijä tai hallinto-oikeus (Lastensuojelulaki 417/2007). Tutkimuksen kannalta onkin siis mielenkiintoista, miten yleisösuhteen rakentuminen ja selonteko eroaa huostaanottopäätösten ja -hakemusten välillä.

Esiioletukset

Huolimatta siitä, kenelle esitys on kohdistettu, argumentointi perustuu aina lähtökohtapremisseihin eli esioletuksiin (Perelman 1996, 28). Argumentaation tarkoituksena on pyrkiä saavuttamaan yleisön hyväksyntä esitetylle väitteelle, minkä vuoksi väitteen pohjalla tulee olla jonkinlainen yleisesti hyväksytty esioletus, jonka ympärille väite rakennetaan. (Summa 1996, 70.)

Lähtökohtaisesti kulttuurisesti vakiintuneet jäsenystavat toimivat argumentoinnissa eräänlaisina lähtökohtapremisseinä. Nämä lähtökohdat ovat puhujan ja kuulijan välisiä esisopimuksia, jotka voivat koskea esimerkiksi käsitystä siitä, mitä pidetään normaalina, totena ja arvona. (Perelman 1996, 28–40.) Summa (1996, 70) kuitenkin muistuttaa, että tällaisiin esioletuksiin vedotaan aina argumentaation vahvistamiseksi ilman, että niitä itsessään tarvitsee perustella. Esiioletukset eivät siis näin ollen myöskään ilmene argumentoinnin julkilausutussa kulussa. Hyvän argumentoinnin lähtökohdaksi on siis

valittava sellainen lähtökohtapremissi, jolla on yleisön laaja hyväksyntä. Tällaisia yhteisymmärryksen alueita voivat olla niin sanotut tosiasiat, joilla on universaalinen yleisön hyväksyntä tai arvopäätelmät. Nämä eivät kuitenkaan ole aukottomia lähtökohtapremissejä, sillä fakta voidaan aina kyseenalaistaa ja arvopäätelmät saavat yleisön hyväksynnän yleensä vain hyvin yleisessä muodossa. Mitä abstraktimpi ja monitulkintaisempi arvo on, sitä paremmin se toimii julkilausumattomana esisopimuksena. (Perelman 1996, 32–37; Summa 1996, 70.) Argumentaatio tapahtuu aina tietyssä kulttuurissa ja kulttuurin itsestäänselvyyksinä pitämät asiat, eli niin sanotut common sense-näkemykset, voivat aiheuttaa ristiriitoja ja jännitteitä ihmisten välille. Vaikka kulttuuriset common-sense näkemysten voidaan ajatella muodostavan hegemonisia diskursseja, niin nykyiselle länsimaalaiselle kulttuurille on ominaista se, että sosiaalista todellisuutta voi hallita useampi hegemoninen diskurssi, joista seuraa niin sanottuja common-sensen ristiriitaisuuksia. (Jokinen 2016a, 146.) Lähtökohtapremissejä ei voi kuitenkaan argumentoinnissa sivuuttaa, koska argumentointia ei voi tapahtua ilman lähtökohtapremissejä; jos pohjalla ei ole yleisesti hyväksytyä normia, jota on rikottu, ei myöskään näin ollen ole mitään mitä kritisoida. Tästä johtuen on hyvä muistaa, että argumentointi tapahtuu aina sekä yksilötasolla että jonkinlaisessa sosiaalisessa kontekstissa. (Jokinen 2016c, 273; Perelman 1979, s.33.)

Näin ollen myös sosiaalityöntekijöiden on otettava huomioon huostaanottodokumentteja kirjoittaessaan ne esioletukset, joiden pohjalta huostaanoton tarpeellisuutta argumentoidaan. Tällaisena esioletuksena voi toimia esimerkiksi jo teoriaosuudessaakin sivuutettu lapsen oikeus hyvään ja turvalliseen elämään. Ristiriitaa yleisön kanssa voi kuitenkin tästä esioletuksesta huolimatta syntyä siitä, miten tämä lapsen oikeus hyvään elämään turvataan.

3.3 Retorinen-analyysi aineiston analyysimenetelmänä

Valitsin analyysimenetelmäkseni retorisen analyysin, koska tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella miten sosiaalityöntekijät muodostavat selontekoa huostaanottodokumenteissa. Retorisen analyysin lähtökohtana on tarkastella kielellisten prosessien tuottamia merkityksiä sekä analysoida kuinka erilaisia todellisuuden versioita pyritään saamaan vakuuttaviksi ja kannatettaviksi (Jokinen 2016c, 273). Hall ym. (2006, 15–18) mukaan jokainen sosiaalityöntekijän väittämä totuus täytyy tuottaa professionaaliossa ympäristössä, jotta se

olisi jollakin tapaa merkittävä. Heidän mukaansa faktat, mielipiteet ja arviot tulee työstää puhuttuun tai kirjoitettuun muotoon siten, että kerätyt aineistot ja todisteet vahvistavat esittäjän omaa versiota tapahtuneesta ja taivuttelevat muut uskomaan sen todenmukaisuutta. Tämä työstäminen tarvitsee puolestaan joukon suostuttelevia ja interaktiivisia keinoja. Hall ym. (emt.) ovat kuitenkin sitä mieltä, että sosiaalityöntekijät ja muut ammattilaiset ovat harvoin tietoisia keinoista, joita he käyttävät puolustaakseen omaa positiotaan. Nämä keinot ovat usein retorisia keinoja, joita aion nyt tutkia sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa huostaanottodokumenteissa.

Jokisen (2016c, 277) mukaan tutkijan huomio ei tulisi olla pelkästään retorisisissa strategioissa, vaan niiden käytössä. Retoriikan analyysoija ei voi sortua arvuuttelemaan, onko retoristen keinojen käyttö luonnostaan tapahtuvaa toimintaa vai tietoista ja harkittua. Retorinen vaikuttaminen ei ole petollista tai pinnallista, vaan väistämätöntä ja järjellistä. Tärkeää on myös muistaa, että retorisia keinoja ei tule ymmärtää kaiken kattavina luetteloina vakuuttamisen keinoista, sillä yleisöstä ja esittäjästä riippuen retoristen keinojen toimivuus voi vaihdella merkittävästi.

Jokinen (2016c, 296) muistuttaakin, että retoristen keinojen analysointi saa merkityksensä vasta osana laajempaa tutkimustehtävää. Retorisia keinoja analysoimalla voidaan tutkimuksellisesti lisätä ymmärrystä siitä, miten monin tavoin kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuuttamme. Jokisen mukaan näiden keinojen yksityiskohtainen analyysi avaa mahdollisuuden päästä käsiksi siihen, miten faktoja konstruoidaan, miten subjektipositioita tai identiteettejä tuotetaan tai miten erilaisia kategorisointeja rakennetaan, vahvistetaan tai kyseenalaistetaan. Retorisen analyysin avulla on siis mahdollista tarkastella, kuinka erilaisia asioita ja tapahtumia normalisoidaan ja oikeutetaan tai kuinka joistakin asioista tai teoista rakennetaan epänormaaleja tai epäsuotavia.

Näin ollen retorinen analyysi voidaan myös kytkeä osaksi valtasuhteiden analysoimista, mikä on tutkimukseni kannalta tärkeää, sillä perheen itsemääräämisoikeuden rikkominen ja holhoaminen liittyvät erottamattomasti selontekovelvollisuuteen ja sosiaalityöntekijöiden vallankäyttöön. Selonteko tapahtuu aina ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Näin ollen selontekovelvollisuuteen kuuluu väistämättä epäsymmetrinen valtasuhde, jossa toisella osapuolella on suhteessa toiseen oikeuksia ja toisella taas velvollisuuksia (Juhila 2009, 297).

Lopuksi, retorista analyysiä voi tehdä monenlaisilla aineistoilla, joten valitsemani kirjalliset dokumentit sopivat erinomaisesti retorisen analyysin kohteeksi. Huostaanottohakemuksissa ja -päätöksissä sosiaalityöntekijä pyrkii argumentoimaan, miksi hänen arvionsa mukaan on tarpeen puuttua niin oleellisella tapaa perheen yksityisyyteen ja itsemääräämisoikeuteen sijoittamalla lapsi perheen ulkopuolelle. Argumentointi nousee tärkeään asemaan erityisesti silloin, kun osapuolet ovat erimielisiä kriteerien täyttymisestä ja lopullisesta päätöksestä vastaa kolmas osapuoli eli hallinto-oikeus.

Jonathan Potter (1996, 107) on jakanut retorisen argumentaation kahteen ulottuvuuteen: hyökkävään retoriikkaan ja puolustavaan retoriikkaan. Hyökkävällä retoriikalla Potter viittaa retoriikkaan, jolla pyritään vahingoittamaan vasta-argumenttia, kun taas puolustavalla retoriikalla pyritään vahvistamaan omaa positiota niin, ettei sitä päästä vahingoittamaan. Arja Jokisen (2016c, 275) mukaan puolustava retoriikka on retorisen argumentaation kivijalka, eikä argumentaation perustaminen ainoastaan hyökkävälle retoriikalle ole pidemmän päälle kannattavaa. Hyökkävä retoriikka voi kuitenkin käytännön väittelytilanteissa olla puolustavan retoriikan apuna.

Olen tutkimuksessani hyödyntänyt Arja Jokisen (2016c) koostamaa listaa retorisista keinoista, joita aion esitellä nyt lyhyesti. Lista on koostettu sellaisista retorisista keinoista, jotka ovat nousseet toistuvasti esiin vakuuttamisen keinoina erilaisissa empiirisissä tutkimuksissa. Ensimmäiset neljä keinoa liittyvät Jokisen mukaan kiinteästi argumentin esittäjän vakuuttavuuden lisäämiseen, kun taas loput kuusi kietoutuvat tiiviimmin esitetyn argumentin vahvistamiseen.

Etäännyttäminen omista intresseistä

Tässä retorisessa keinossa argumentin esittäjä pyrkii herättämään yleisön luottamusta etäännyttämällä varsinaisesta väitteestä omat intressinsä. Tällä tavalla argumentoija yrittää varmistaa, ettei yleisö luule hänen ajavan itsekkäästi omia tai edustamansa tahon etuja. Etäännyttäminen voi tapahtua esimerkiksi siten, että esittäjä vakuuttaa yleisölle olevansa asiassa puolueeton ja pyyteeton. Toisaalta argumentoija voi käyttää tätä retorista keinoa myös hyväkseen myöntämällä rehellisesti omat intressinsä. Tämä rehellisyys voi herättää myös yleisön luottamuksen. Esimerkiksi, jos esittäjä vetoaa juuri siihen, että asiaa

tarkastellaan lähietäisyydeltä ja omaan kokemukseen pohjautuen. (Jokinen 2016c, 277–278.)

Puhujakategorioilla oikeuttaminen

Tässä retorisessa keinossa keskitytään erilaisiin puhujakategorioihin ja niihin liitettyihin merkityksiin. Puhujakategoriat ovat sosiaalinen konstruktio. Yhteiskunnassa voidaan katsoa olevan tiettyjä puhujakategorioita, joista toisia pidetään suuremmissa arvossa kuin toisia, koska tiettyihin puhujakategorioihin on liitetty oikeus tietynlaiseen tietoon ja tietämykseen. Näin ollen argumentin esittäjän on helpompi saada yleisöltä luottamusta, jos hän esittää väitteensä yhteiskunnallisesti arvostetusta puhujakategoriasta. Tällaisia selkeitä arvostettuja puhujakategorioita ovat muun muassa professori, lääkäri ja tuomari. Käänteisesti taas joistakin kategorioista lausuttu puhe heikentää esittäjän vakuuttavuutta. Näitä kategorioita voivat olla esimerkiksi lapsen, alkoholistin ja muistisairaana puhujakategoriat. Yleensä henkilön odotetaan näyttävän tietynlaiselta, omaavan tietynlaisia ominaisuuksia tai käyttäytyvän tietyllä tavalla, jotta hän voi tulla luokitelluksi johonkin tiettyyn kategoriaan. (Jokinen 2016c, 278–280.)

Kategoriat ja niiden arvostukset eivät ole kuitenkaan kiveen lyötyjä, vaan ne voivat ajallisesti ja paikallisesti muuttua. Myöskään tiettyyn kategoriaan sijoittuminen ei ole itsestään selvää. On myös mahdollista, että esittäjä voi kategorisoida itsensä moneen eri kategoriaan. Retoriikan analysoimisessa onkin oleellista tarkastella sitä, mitkä kategoriat milloinkin herätetään henkiin ja miten niitä käytetään eri tilanteissa. Analyysissä on myös tärkeää huomioda, että tavasta, jolla argumentin esittäjä kategorisoi itseään, voi tulkita hänen suhdettaan yleisöön ja määritellä sen, mikä on se yleisö, jota hän pyrkii ensi sijassa puhuttelemaan. (Jokinen 2016c, 280.)

Liittoutumisasteen säätely

Liittoutumisasteen säätelyssä tarkastellaan, mikä on esittäjän niin sanottu liittoutumisaste esittämäänsä väitteeseen, eli sitoutuuko puhuja väitteeseensä vai etäännyttääkö hän

itsensä siitä. Esittäjä voi esimerkiksi etäännyä väitteestään esittämällä lähinnä viestinviejää, joka vain raportoi jotain yleisesti tiedettyä tai jonkun toisen sanomaa. Itsensä etäännyttäminen on yleensä esiintyjän tapa tuottaa neutraalisuutta ja välttää joutumasta asiassa selitysvolliseksi. Etäännyttämisellä voidaan myös käyttää usein silloin, kuin esittäjä joutuu kohtaamaan kiistanalaisia tai sensitiivisiä kysymyksiä. (Jokinen 2016c, 280–281.)

Konsensuksella tai asiantuntijan lausunnolla vahvistaminen

Argumentoinnissa esittäjä voi vahvistaa omaa väitettään ja uskottavuuttaan, jos hänellä on esittää, että jokin väite on useiden eri tahojen hyväksymä asia. Tästä hyvänä esimerkkinä on asiantuntijalausuntojen käyttö. Uskottavuutta lisää entisestään, jos esittäjä pystyy osoittamaan, että nämä useat eri tahot ovat tulleet samaan johtopäätökseen toisistaan riippumatta, ja jos toista tahoa pidetään arvovaltaisena. Toisin sanoen, esittäjä pyrkii rakentamaan konsensusta eri osapuolien sanomisten välille ja pyrkiä siten osoittamaan, ettei hän ole argumentin esittäjänä yksin, vaan joku muukin näkee tai kokee asian samalla tavalla. Tällä tavoin väite ei näyttäydy vain henkilökohtaisena mielipiteenä vaan yleisesti hyväksyttynä asiana. Tällaista yleisesti hyväksytyyn totuuteen tai hyveeseen nojaavaa argumentaatiota vastaan on hankala puolustautua. (Jokinen 2016c, 281–282).

”Tosiasiat puhuvat puolestaan”

Tosiasiapuheessa esittäjä pyrkii siihen, että faktat puhuvat puolestaan, puhujasta ja tulkinnosta riippumatta. Väitteet pyritään siis esittämään niin, että asiat vain tapahtuvat tai ovat jonkin kaltaisia, jolloin ihmiset eivät voi vaikuttaa niihin. Tosiasiapuheella toimijuus pyritään kadottamaan käyttämällä esimerkiksi passiivimuotoa, jolloin lauseesta puuttuu aktiivinen tekijä. Näin asioita pyritään objektivoimaan ja tekijä jätetään implisiittiseksi eli pääteltäväksi. (Jokinen 2016c, 282–284.)

Kategorian käyttö vakuuttamisen keinona

Puhujakategorisoinnin lisäksi myös kaikkea muuta ympärillämme olevaa voidaan kategorisoida, jolloin kaikkea kategorisointia voidaan tarkastella vakuuttavan retoriikan osana. Kategoriat ovat sosiaalisesti luotuja ja niiden avulla ihmiset pyrkivät jäsentämään ympärillään olevaa maailmaa. Kategoriat ovat kuitenkin usein häilyviä ja epämääräisiä.

Retoriikan analysoinnin kannalta erityisen kiinnostavaa kuitenkin on, miten kategorioita eri tilanteissa pyritään käyttämään ja miten niillä esimerkiksi yritetään oikeuttaa tai kritisoida jotain. (Jokinen 2016c, 284–287.)

Yksityiskohdilla ja kertomuksilla vakuuttaminen

Argumentoinnin esittäjä voi pyrkiä vakuuttamaan yleisöään myös yksityiskohtaisilla kertomuksilla tai tapahtumilla, jolloin yleisölle syntyy vaikutelma tapahtumien aitoudesta. Parhaimmillaan yleisö saadaan itse tekemään tarpeelliset johtopäätökset tarinasta, joka on esitetty niin, että tapahtumat alkavat näyttää yllätyksettömiltä ja jonka lopputulosta osaa tarinaa seuratessa odottaa. Tällöin puhuja ei voi joutua väitteestä selontekovelvolliseksi, kun yleisö on itse täydentänyt puuttuvan palan kertomuksessa rakentuneen tulkintakehikon puitteissa. Yksityiskohtaisissa tarinoissa on kuitenkin omat suden kuoppansa. Yksityiskohtien murentuessa argumentoija voi joutua vaikeuksiin, koska koko tarina voi kaatua, jos vastapuoli onnistuu osoittamaan, että tarinassa on jotain virheellistä. (Jokinen 2016c, 287.)

Numeerinen ja ei-numeerinen määrällistäminen

Argumentin vakuuttavuutta voidaan pyrkiä lisäämään kvantifioimalla, eli joko numeerisesti vahvistamalla tai sanallisesti kuvailevalla määrällistämällä. Numeerisessa vahvistamisessa esittäjä pyrkii käyttämään muun muassa lukuja, prosentteja, taulukoita tai osuuksia, kun taas sanallisessa vahvistamisessa esittäjä voi käyttää laatusanoja, kuten *pieni, suuri, pienempi, suurin, marginaalinen* tai *valtava*. (Jokinen 2016c, 288–290.)

Metaforien käyttö

Metafora on vertauskuva, jolla pyritään liittämään johonkin asiaan merkityksiä jostakin jo aiemmin tutuksi tulleesta. Metafora voidaan ajatella vertauskuvaksi ilman kuin-sanaa. Hyvällä metaforalla esittäjä voi luoda yleisössä vahvoja konnotaatioita eli mielleyhtymiä. (Jokinen 2016c, 290–291).

Ääri-ilmaisujen käyttäminen

Ääri-ilmaisut linkittyvät vahvasti jo edellä käytyyn määrällistämiseen. Ääri-ilmaisujen, kuten *ei yhtään, ei yksikään, kaikki, jokainen, joka kerta, täysin, ikuisesti, täydellisesti* ja niin edelleen, voidaan korostaa niitä piirteitä, joita kuvauksen kohteena olevaan asiaan halutaan liittää. Niillä pyritään joko maksimoimaan tai minimoimaan kuvauksen kohteen joitakin piirteitä. Ääri-ilmaisuja käyttämällä jostakin asiasta pyritään tekemään niin kiistaton tosiasia, että kiisteltäväksi jää enää vain se, missä määrin jokin asia on tapahtunut. Ääri-ilmaisulla voidaan myös luoda kuvaa jonkin toiminnan säännönmukaisuudesta, esimerkiksi toteamalla, että joku toimii aina tietyllä tavalla. Vetoamalla puolestaan siihen että ”jokainen olisi tehnyt siinä tilanteessa samoin”, esittäjä voi vedota oman toimintansa oikeuttamiseen. Liiallisten ääri-ilmaisujen käyttäminen voi kuitenkin heikentää esittäjän argumentointia, koska riskinä on, että yleisö luulee esittäjän liioittelevan. (Jokinen 2016c, 291–293.)

Muita retorisia keinoja vakuuttavuuden lisäämiseksi

Jokinen (2016c, 292–295) on listannut myös toistuvasti esiin nousseiden vakuuttamisen keinojen lisäksi muutaman retoriseen argumentaatioon liittyvän vakuuttamisen keinon, joita ovat *kolmen lista, kontrasti, toisto ja mahdolliselta vasta-argumentilta suojautuminen*.

Kolmen listalla esittäjä pyrkii luomaan vaikutelman jostakin yleisemmästä piirteestä tai *tavanomaisesta toiminnasta*. Sen teho perustuu riittävään näyttöön, jossa listan jälkeen lisätään vielä ”esimerkiksi” tai loppuun ”ja niin edelleen”, jolloin syntyy vaikutelma siitä, että lista on oikeasti huomattavasti pidempi.

Kontrastipareilla argumentin esittäjä pyrkii esittämään omat argumenttinsa positiivisilla merkityksillä, kun taas vastapuolen argumentit ladataan negatiivisilla merkityksillä.

Argumenttia voidaan myös vahvistaa *toistamalla* haluttua asiaa.

Viimeisin, *vasta-argumenttiin varautuminen* on myös yleisesti käytetty retorinen keino, jossa vastapuolelta pyritään viemään mahdollisuus käyttää jotain argumenttia varautumalla suojaamaan omaa väitettään jo etukäteen. (Jokinen 2016c, 293–295.)

3.4 Analyysin toteuttaminen

Tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jossa määrän sijaan keskitytään aineiston sisältöön ja kokonaisuuteen (Alasuutari 2011, 26–27.)

Tutkimusmetodikseni valitsin retoriikka-analyysin. Tutkimusmetodin valitseminen on tärkeää sen vuoksi, että tutkimuksessa käytettävää aineistoa voidaan tarkastella hyvin monista eri näkökulmista riippuen siitä mitä tutkimusmetodia käytetään (Alasuutari 2011, 32). Tutkimuskysymykseni asettelun vuoksi katsoin oleelliseksi tutkia sosiaalityöntekijöiden retorisia keinoja ja strategioita päästäkseni parhaiten heidän selontekovelvollisuutensa jäljille. Olen hyödyntänyt analyysissäni Arja Jokisen (2016c) erittelemiä vakuuttavan retoriikan keinoja, Chaïm Perelmanin (1996) argumentaatioteorian lähtökohtia suostuttelemisesta ja vakuuttamisesta argumentaatiotekniikoiden avustuksella sekä Marja-Liisa Kakkuri-Knuutilan (2015) teosta, Argumentti ja kritiikki: Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Pyrin löytämään analyysin kautta vastauksia kahteen kysymykseen: miten sosiaalityöntekijät muodostavat selontekoa ja kenelle selonteko annetaan.

Lähdin aluksi tarkastelemaan aineistoani siitä näkökulmasta, että niissä tekstin kirjoittaja esittää ammatilliseen tietoperustaansa vedoten argumentteja huostaanoton tarpeellisuudesta sekä perusteluja siitä, miksi lapsen hyvinvointi on vakavasti vaarantunut. Dokumentit ovat sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta kirjoitettuja, eli dokumenteissa esitetään nimenomaisesti lastensuojelun näkemys ja arvio lapsen tilanteesta. Perelmanin (1996, 16) mukaan argumentaatio eroaakin muodollisesti pätevästä todistamisesta siten, että argumentaatiossa tulkinnallisuutta ei voida sulkea pois. Näin ollen sosiaalityöntekijät eivät esitä teksteissään absoluuttisia totuuksia vaan oman tulkintansa tilanteesta. Tämä tulkinnallisuus kuitenkin mahdollistaa sen, että sosiaalityöntekijöiden esittämät arviot eivät aina vastaa perheen näkemystä tilanteesta.

Aineistoni mukana tulleista hallinto-oikeuden päätöksistä käy ilmi, mitkä ovat hallinto-oikeuden johtopäätökset huostaanoton tarpeellisuudesta esitettyjen selvitysten pohjalta. Näitä selvityksiä ovat sosiaalityöntekijän hakemus, mahdolliset muut asiantuntijalausunnot ja perheen vastine hakemukselle. Joissakin hallinto-oikeuden päätöksissä kirjallisten selvitysten mukana oli myös suullisen käsittelyn todistajalausunnot, jos sellainen oli pidetty. Hallinto-oikeuden päätökset herättivät paljon mielenkiintoista pohdintaa, varsinkin perheen näkökulmasta, mutta itse analyysissä keskityin ainoastaan sosiaalityöntekijöiden tekemään huostaanottohakemukseen, koska analyysini kannalta tarkoituksena oli keskittyä nimenomaan kysymyksenasetteluni kannalta olennaiseen informaatioon, eli sosiaalityöntekijöiden selontekoon.

Kakkuri-Knuutila ja Ylikoski (2015, 30) muistuttavat, että tulkintaprosessi ei koskaan ala tyhjiöstä, vaan perustuu aina aikaisemmalle tiedolle ja ymmärrykselle. Lukija siis käyttää hyväkseen aikaisempia uskomuksiaan huolimatta siitä, perustuvatko nämä uskomukset hänen tietoonsa vai ennakkoluuloihin. Tarkoituksena on, että tulkinta lähtee ennakkoletuksista, mutta oikeaoppisen prosessin edetessä lukija korjaa hiljalleen nämä ennakkokäsityksensä tekstin ohjaamana. Pidän sen tiedostamista oman analyysini tärkeänä, sillä huostaanottopäätökset- ja hakemukset ovat oman lyhyen työurani kautta lastensuojelussa sangen tutuksi tulleita dokumentteja. Pysin tiedostamaan analyysini aloittamisvaiheessa, että minulla oli erittäin vahvat ennakkokäsitykset siitä, mitä analysoimani huostaanottodokumentit pitävät sisällään. Pysin siis analyysiä tehdessäni pitämään mieleni mahdollisimman uteliaana ja avoimena, jotta en jäisi ennakkolettamuksieni vangiksi.

Saatuani aineistot, jaoin ne kahteen osaan sen mukaan, oliko kyseessä huostaanottopäätös vai -hakemus. Molempia oli 10 kappaletta, eli 20 kappaletta yhteensä. Aineistoissa oli myös jo valmiina tunnistenumerot, joten kokonaisuuden hahmottaminen oli helppoa jo heti alkuun. Aloitin analyysini lukemalla ensin kaikki huostaanottodokumentit läpi ilman sen suurempaa analysointia. Tarkoitukseni oli luoda dokumenteista jonkinlainen kokonaiskuva ja hahmottaa mitä dokumentit pitävät sisällään. Kakkuri-Knuutilan ja Ylikosken (2015, 24) mukaan argumentaatioanalyysissä argumenttien erottelu tekstistä on osa tekstin tulkintaa, joka edellyttää tekstin sisällön ymmärtämistä. Aloin useamman lukukerran jälkeen hahmottaa dokumenteista toistuvia huostaanottoa puoltavia argumentteja, jotka ryhmittelin isommiksi teemoiksi. Nämä teemat kokosivat lopulta yhteen ne argumentit, joiden pohjalta sosiaalityöntekijät rakensivat omaa selontekoaan. Kirjasin näitä huomioita muistiin, jonka lisäksi pyrin alleviivaamaan dokumenteista eri väreillä löytämiäni teemoja kokonaisuuden jäsentämiseksi. Tein tätä prosessia useita kertoja, koska koin, että joka lukukerralla löysin dokumenteista jotain uutta, minkä olin aikaisemmin sivuuttanut. Argumenttien tunnistamisen helpottamiseksi pyrin löytämään tekstistä kielellisiä tunnistuskeinoja, joita ovat esimerkiksi tavanomaiset pikkusanat kuten ”koska”, ”niinpä” ja ”sillä”. Lisäksi on olemassa argumentaatiota osoittavia ilmaisuja kuten ”edellisen nojalla seuraa, että”, ”tämä tukee käsitystä, että” tai ”tätä voi perustella seuraavasti”. (Kakkuri-Knuutila & Halonen 2015, 66.) Argumenttien tunnistamiseksi pyrin hyödyntämään myös kysymys-vastaus-menetelmää, jossa yritetään täsmentää lauseen merkitystä osoittamalla, mihin kysymykseen lause on

vastaus. Menetelmä toimii siten, että ensin pyritään muotoilemaan joukko kysymyksiä eli tulkintahypoteeseja, joihin tekstin osa mahdollisesti voisi vastata. Oikea kysymys valitaan lopulta tekstiyhteyden tai laajemman yhteyden nojalla. (Kakkuri-Knuutila 2015, 39–41.) Omassa analyysissäni esimerkiksi pohdin, millaisia perusteluja löydän sille, että lapsi tulisi huostaanottaa.

Argumenttien paikantamisen jälkeen ryhdyin analysoimaan retorisia keinoja, joita sosiaalityöntekijät ovat käyttäneet argumentointinsa tueksi. Pyrin tekemään teksteihin erilaisia merkintöjä aina kun paikansin yhden retorisen keinon. Tehtävä ei ollut helppoa, sillä retoriset keinot voivat helposti kietoutua toisiinsa ja hankaloittaa niiden tunnistamista (Jokinen 2016c, 295). Pyrin kuitenkin hyödyntämään Arja Jokisen (2016c) kokoamaa retoristen keinojen listaa ja vertailemaan löydöksiäni listaan tehtävän helpottamiseksi.

Pyrin tämän jälkeen lajittelemaan löytämäni retoriset keinot argumenteista koostuvien teemojen alle, jotta pääsin paremmin perille siitä, mitä eri retorisia keinoja on käytetty minkäkin teeman argumentointiin. Vertailun vuoksi tein kaksi listaa löytämistäni retorisista keinoista huostaanottohakemus- ja päätös -otsikoiden alle. Aihe on mielestäni kiinnostava, koska dokumenttimuodosta huolimatta sekä päätöksessä että hakemuksessa tulee olla näkyvissä yhtä pitävät perustelut huostaanoton tarpeellisuudesta. Tästä näkökulmasta katsottuna selonteon ei pitäisi muuttua juuri lainkaan oli kyseessä kumpi tahansa dokumenttipohja. Yleisösuhteen näkökulmasta on kuitenkin ymmärrettävää, että argumentointi voi olla osin erilaista.

Huostaanottopäätös on tehty perheen hyväksymänä, kun taas huostaanoton hakemiseen hallinto-oikeudelta on päädytty niissä tilanteissa, kun joku asianosainen on vastustanut huostaanottoa. Näin ollen pyrin tutkimaan retorisia keinoja myös siltä kannalta, kenelle sosiaalityöntekijä on selontekoaan tehnyt. Mikä on se yleisö, jota sosiaalityöntekijä yrittää selonteollaan vakuuttaa? Ennakoajatukseni mukaan huostaanottohakemuksissa sosiaalityöntekijöiden tulee vakuuttaa huostaanoton tarpeellisuudesta sekä asiakkaat että hallinto-oikeus. Tämän kaltaisen vakuuttelun ei kuitenkaan lähtökohtaisesti pitäisi olla tarpeen huostaanottopäätöksissä. Oletusarvo on, että huostaanotosta tehty päätös on vain muodollinen, sillä asiakkaat ovat lähtökohtaisesti samaa mieltä sosiaalityöntekijän tekemän päätöksen kanssa. Onko siis päätöksen kirjoittamisessa yhtä suurta tarvetta vakuutella yleisöä retorisin keinoin?

Analyysini ensimmäinen tulosluku (luku 4) on jaettu löytämäni kolmen teeman mukaisesti kolmeen alalukuun. Käsittelen ensimmäisessä tulosluvussa sosiaalityöntekijöiden argumentointia ja retorisia keinoja sekä niistä muodostuvaa selontekoa.

Toisessa tulosluvussa (luku 5) pohdin retorisia keinoja hyödyntäen, kuka on huostaanottodokumenttien yleisö ja keitä sosiaalityöntekijät yrittävät teksteissään vakuuttaa. Pohdin myös samalla, muuttuuko selonteko yleisön myötä jollain tavalla. Lopuksi luvussa kuusi kokoan vielä yhteen tutkimustulokseni ja teen niistä johtopäätöksiä.

3.5 Tutkimusetiikka

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK 2012) ohjeistaa kaikkia tutkimuksen harjoittajia hyvään tieteelliseen käytäntöön sekä eettisesti hyväksyttävään ja luotettavaan tutkimukseen. Pirkko-Liisa Rauhalan ja Elina Virokannaksen (2011, 238) mukaan tutkimuseettinen arviointi ja hyvien tutkimuskäytäntöjen huomioiminen tulisi ulottaa tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin ja valintoihin. Tutkimuseettisten kysymyksiä tulisi siis tarkastella laajemmin kuin esimerkiksi keskittymällä vain yksittäisiin tietosuojakysymyksiin, joiden esittämisen tapa on enemmän ongelmallista poissulkeva kuin niitä itsekriittisesti tarkasteleva.

Olen valinnut tutkimusaiheeni henkilökohtaisen mielenkiinnon vuoksi, mutta koen tutkimusaiheellani olevan myös annettavaa niin sosiaalialan ammattilaisille kuin asiakkaillekin. Rauhalan ja Virokannaksen (2011, 246) mukaan henkilökohtainen mielenkiinto on tärkeä edellytys tutkimustyölle, mutta mielenkiinnolla ei voi perustella sitä, missä tilanteissa, missä määrin ja kuinka suuria riskejä sisältävissä tilanteissa perusteet tutkimuksen käynnistämiseksi ovat riittävän hyvät, jotta olisi eettisesti hyväksyttävää vaivata esimerkiksi vaikeissa elämäntilanteissa olevia henkilöitä tutkimuksen tarpeisiin.

Päätin tutkia sosiaalityöntekijöiden selontekoa lastensuojelun dokumentoinnin kautta. Sosiaalityön dokumentointi on keino tehdä näkyväksi sosiaalityön ammattikäytäntöjä ja menetelmiä ja koin niiden tarkastelun sopivan erinomaisesti oman tutkimusaiheeni tarkasteluun. Kuusisto-Niemen ym. (2011, 258) mukaan sosiaalityön tutkimuksen kohteena ovat usein eettisesti hankalat ilmiöt ja asiakastilanteet. Tätä ajatusta vahvistaa

tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009) mietintö tutkimuseettisistä periaatteista, jossa ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet on jaettu kolmeen osaluueeseen; tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen, vahingoittamisen välttämiseen sekä yksityisyyteen ja tietosuojaan.

Tästä johtuen alan tutkimusaineiston hankinnassa tulee olla erityisen tarkkana eettisten toimintaperiaatteiden kanssa. Aineiston keräämiseksi laadin tutkimuslupahakemuksen valitsemaani tutkimuskaupunkiin. Tutkimuslupahakemusta varten täytin myös EU:n tietosuoja-asetuksen (679/2016/EU) mukaisen henkilörekisterin. Tutkimuslupa tulee hankkia erityisesti silloin, kun tutkimus toteutetaan julkisessa tai yksityisessä palveluorganisaatiossa (Rauhala & Virokannas 2011, 240). Tutkimusluvan hakemisen jälkeen minulle myönnettiin kuukausi myöhemmin tutkimuslupa hakemaani aineistoon.

Tutkimuksen kannalta oleellista on tutkittavien itsemääräämisoikeus ja heidän oikeutensa päättää tutkimukseen osallistumisesta kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Itsemääräämisoikeuden toteuttaminen on tutkimuksessani haasteellista, koska tutkittavani eivät tiedä osallistuvansa lastensuojelun dokumenttien kautta tutkimuksen tekoon. Tietosuojaan ja ihmisten itsemääräämisoikeuteen liittyviä ongelmia voi kuitenkin pyrkiä ehkäisemään huolehtimalla siitä, että tutkittavaa aineistoa käsitellään niin, ettei niissä ole tunnistamisvaaraa. (Rauhala & Virokannas 2011, 241.) Minun ei tarvinnut kuitenkaan itse anonymisoida aineistoani, sillä tutkimusaineistosta oli häivytetty tunnistetiedot jo ennen niiden luovuttamista. Pyrin kuitenkin aineistoani käsitellessä turvaamaan tutkittavien anonymiteettiä siten, etten tutkimuksessani mainitse mistä kunnasta olen huostaanottodokumentit pyytänyt. Samalla pyrin suojaamaan myös niiden sosiaalityöntekijöiden anonymiteettiä, jotka ovat dokumentit kirjoittaneet. Samasta syystä valitsin tutkimukseen myös vain sellaisia otteita, jotka eivät ole arkaluonteisia tunnistettavuuden näkökulmasta.

Arkaluontoisten tietojen vuoksi varmistin koko tutkimukseni ajan, että tutkimusaineisto säilytetään suljetussa tilassa, jonne muilla ei ole pääsyä ja käsitelin aineistoa vain silloin, kun olin yksin. Tutkimuksen valmistuttua aineisto hävitetään asianmukaisesti ja erityisen tärkeää on muistaa, että salassapitovelvollisuus sitoo minua myös tutkimuksen jälkeen.

Tutkimuseetiikan kannalta minun tulee myös huomioida, että olen itse työskennellyt useita vuosia lastensuojelussa. Sue White (2001) näkee omalla kentällä tehtävällä tutkimuksella olevan sekä heikkouksia että vahvuuksia. Heikkoutena White näki puolueellisuuden ja tutkittavan ilmiön jäykän tarkastelun oman työkokemuksen läpi, kun taas vahvuutena White kuitenkin näki tutkittavan aihealueen läpikotaisen tuntemisen ja sellaisten asioiden huomaamisen, joita ei välttämättä ilman työkokemusta osaisi huomioida. Eettisesti kestävän sosiaalityön tutkimuksen tulisi pyrkiä myös olemaan hyödyllistä ja rakentavaa tutkimukseen osallistuville ihmisille, ei vain tuottaa yksipuoleista kunniaa ja mainetta tutkijalle (Rauhala & Vironkannas 2011, 238).

4 PERHEINTERVENTION RETORINEN OIKEUTUS

Tutkielmani ensimmäisessä tulosluvussa esittelen argumentteja, joihin sosiaalityöntekijät ovat vedonneet perustellessaan huostaanoton välttämättömyyttä sekä niitä retorisia keinoja, joilla argumenttien vakuuttavuutta pyritään lisäämään. Muodostin aineistosta löytämistäni argumenteista kolme teemaa, joiden pohjalta olen jakanut luvun neljä kolmeen alalukuun. Ensimmäinen alaluku 4.1 käsittelee sosiaalityöntekijöiden argumentteja, jotka liittyvät lapsen kasvun ja kehityksen vakavaan vaarantumiseen. Luku 4.2 sisältää sosiaalityöntekijöiden perusteluja siitä, miksi sosiaalityöntekijät ovat päätyneet viimesijaiseen tukimuotoon kevyempien avohuollon tukitoimien sijaan. Kolmannessa ja viimeisessä alaluvussa 4.3 puolestaan sosiaalityöntekijöiden argumentointi liittyy sosiaalityöntekijöiden ja muiden asiantuntijoiden ja perheenjäsenten jaettuun huoleen.

Chaim Perelmanin (1996, 28) mukaan argumentaation tarkoituksena ei ole koskaan pyrkiä todistamaan johtopäätöksiä, vaan siirtämään premisseille osoitettu hyväksyntä koskemaan myös johtopäätöksiä. Argumentaatiolla tavoitellaan siis yleisön hyväksyntää vetoamalla riittävän hyväksynnän saaneisiin premisseihin, eli esioletuksiin. Lapsen oikeus hyvään elämään ja turvalliseen kasvu ympäristöön on laajasti hyväksytty esioletus, johon koko huostaanotto prosessi nojaa (Hämäläinen 2011, 55–57). Tämä esioletus näkyi myös huostaanottodokumenteissa, joissa sekä sosiaalityöntekijät että perheet jakoivat kyllä yhteisen käsityksen siitä, että lapsella on oikeus turvalliseen kasvuun ja kehitykseen, mutta erimielisyyttä syntyi kuitenkin niistä keinoista, joilla tämä oikeus olisi pitänyt turvata.

Lapsen huostaanotto on niin painava perheoikeudellinen interventio, että sosiaalityöntekijän tulee kyetä esittämään erityisen vahvaa näyttöä sen tarpeellisuudesta (Huhtanen 2016, 34–35). Sosiaalityöntekijät joutuvat huostaanottodokumenteissa vakuuttelemaan yleisön siitä, miksi heidän arvionsa mukaan huostaanotto on lapsen edun mukainen. Tässä tapauksessa yleisönä toimivat asiakkaat eli perheet sekä sosiaalityöntekijän oma organisaatio ja hallinto-oikeus. Samalla sosiaalityöntekijä joutuu perustelemaan kantaansa siitä, miksi lapsi ei voi jäädä biologisen vanhempansa huollettavaksi, vaikka lapsen hyvinvoinnin lisäksi myös perheen ja vanhempien oikeutta kasvattaa itse lapsensa pidetään perustavaa laatua olevana kansalaisoikeutena (Hämäläinen 2011, 54). Näistä perusteluista muodostuu sosiaalityöntekijän selonteko.

4.1 Lapsen kasvu ja kehitys on vakavasti vaarantunut

Ensimmäisen teeman argumentit kietoutuivat lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumisen ympärille. Perelmanin (1996, 41–42) argumentaatioteorian mukaisesti sosiaalityöntekijät esittävät aluksi ne tosiseikat ja arvot, joihin he tahtovat huostaanottodokumentissaan vedota. Tämän jälkeen he painottavat haluamiaan merkityksiä tietynlaisella kielenkäytöllä eli retorisilla keinoilla vakuuttavuuden lisäämiseksi.

Huostaanottodokumenteissa sosiaalityöntekijät ovat pyrkineet osoittamaan oman arvionsa oikeudellisuuden vetoamalla retorisena keinona *puhujakategoriaan*. Arja Jokisen (2016c, 279) mukaan joihinkin puhujakategorioihin sijoitetaan oikeus tietyyntyyppiseen tietoon ja tietämykseen. Sosiaalityöntekijät vetoavatkin huostaanottodokumenteissa omaan statukseensa sekä professioasemaansa luotettavana puhujana sekä päätöksentekijänä. Sosiaalityöntekijän kategoriaan liittyy myös lainsäädännön luoma oikeus ja velvoite esittää arvioita perheen ja lapsen tilanteesta (Lastensuojelulaki 417/2007). Kirsi Juhila (2006, 84–85) on kuvaillut sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta vertikaaliseksi asiantuntijuudeksi, jossa sosiaalityöntekijöillä katsotaan olevan käytössään sellaista asiantuntijatietoa, jolla hän pystyy jäsentämään asiakkaan tilanteen, muutokset ja tarvittavat toimenpiteet. Näin ollen sosiaalityöntekijöillä on sellaista tietoa, jota asiakkailla ei ole, mikä asettaa puolestaan asiakkaan kertomuksen alisteiseen asemaan asiantuntijan näkemykseen nähden.

Aineistossa sosiaalityöntekijät vetosivat argumenteissaan useisiin eri lapsen kasvua ja kehitystä vaarantaviin tekijöihin, jotka liittyivät puutteelliseen vanhemmuuteen, lapsen omaan pahoinvointiin, kodin epävakaisiin kasvuolosuhteisiin sekä vanhempien omaan jaksamiseen ja vointiin. Tarja Pösön (2016, 15) mukaan sosiaalityöntekijöiden on aina arvioitava päätöksenteossa sitä, onko tilanteessa kyse lapsen kehityksen ja terveyden vaarantavasta vakavasta uhasta. Samalla sosiaalityöntekijät tulevat luoneeksi asiakkaista tietyn tyyppisiä *kategorioita* oikeuttaakseen huostaanoton tarpeellisuuden. Tutkimassani aineistossa näitä kategorioivat olivat muun muassa puutteellinen vanhemmuus, päihde- ja mielenterveysongelmaisuus ja nuorisorikollisuus. (kts. Jokinen 2016c, 285–286.)

Puhujakategorialla oikeuttamisen lisäksi sosiaalityöntekijät luottivat argumentoinnissaan niin sanottuihin *tosiasioihin, jotka puhuvat puolestaan*. Sosiaalityöntekijät ovat lähtökohtaisesti rakentaneet argumenttinsa faktojen, kuten esimerkiksi lukuisten lastensuojeluilmoitusten myötä tulleisiin huolenilmaisuihin sekä epäonnistuneiden tukitoimien listausten ympärille, jolloin aineisto vääjäämättä tuottaa tietyn tyyppisiä tuloksia. Näiden faktojen vahvistamiseksi osassa huostaanottodokumenteissa käytettiin lisänä myös *yksityiskohtaisia kertomuksia* tilanteista, joista yleisö lopulta pakotetaan tekemään tarpeelliset tulkinnat itse. (Kts. Jokinen 2016c, 182–287.) Sosiaalityöntekijät hyödynsivät vaihdellen myös muita retorisia keinoja, kuten esimerkiksi numeerista ja ei-numeerista määrällistämistä, toistoa sekä vasta-argumenttiin varautumista. Näitä retorisia keinoja esittelen tarkemmin valitsemieni otteiden avulla.

Seuraavaksi havainnollistan retoristen keinojen käyttöä kolme otetta aineistosta, joissa sosiaalityöntekijät argumentoivat lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumisesta. Olen muokannut tekstejä jonkin verran tunnistettavuuden vuoksi, mutta pyrkinyt pitämään ne mahdollisimman lähellä alkuperäistä tekstiä. Otteen lopussa on myös merkintä siitä, mistä huostaanottodokumentista ote on lainattu. Aineistoni koostuu 20 eri huostaanottodokumentista, joista jokainen on erikseen numeroitu aineiston käsittelyn helpottamiseksi.

Ote 1

”Työskentelyjaksojen aikana tuli esiin huolta (lapsen nimi) päihteidenkäytöstä, mielialasta, ahdistuneisuudesta, itsetuhoisuudesta, koulukiusaamisesta sekä (lapsen nimi) ja vanhempien välillä olevista ristiriitaisista käsityksistä (lapsen nimi) tilanteeseen liittyen. Työntekijöitä mietityttää suhtautuvatko vanhemmat riittäväällä vakavuudella (lapsen nimi) mielialaan ja päihteidenkäyttöön liittyviin ongelmiin – – (Lapsen nimi) on käyttänyt alkoholia, kannabista, amfetamiinia ja erilaisia lääkkeitä. (päivämäärä) otetusta huumeseulasta löytyi yhdisteet: pregabaliini, gabapentiini, tetrahydrokannabinolihappo, oksatsepaami, temasepaami ja metyleenidioksimetamfetamiini (MDMA eli ecstasy). ” (19/20)

Otteessa 1 lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumisesta konkretisoidaan tuomalla näkyväksi lapsen päihde- ja mielenterveysongelmat. Yleisöön vetoaminen tapahtuu sen esioletuksen kautta, että alaikäisen lapsen päihteiden käyttö ei ole yhteiskunnallisesti hyväksyttävää.

Sosiaalityöntekijä on myös nostanut esiin, että lapsi kärsii päihdeongelman lisäksi mielenterveysongelmista sekä itsetuhoisuudesta, mikä lisää tilanteen vakavuutta, koska kyseessä ei ole vain yksi vaan useampi hengenvaarallinen ongelma. Tutkimustulosten valossa lasten ja nuorten mielenterveysongelmilla on pitkäaikaiset vaikutukset heidän elämäänsä ja muiden terveyttä vaarantavien sairauksien syntyyn, jolloin mielenterveysongelmiin on tärkeä puuttua jo varhaisessa vaiheessa (Kieling ym. 2011).

Päihdeaineiden listaamisella sosiaalityöntekijä on pyrkinyt osoittamaan, että nuorella on vakava päihdeongelma. Tällä tavoin yleisölle on pyritty jättämään mahdollisimman vähän tulkinnanvaraa tilanteen vakavuudesta (Jokinen 2016c, 290). Sosiaalityöntekijä on myös maininnut seulatuloksissa näkyneet päihdeaineet ja luottanut siihen, että faktat puhuvat puolestaan. Seulatulosten myötä lukijan on hyvin hankala enää kiistää päihdeongelman todenmukaisuutta.

Esitettyjen faktojen pohjalta vanhempien vanhemmuus asetetaan kiistanalaiseksi, sillä vanhemmat eivät tunnu sosiaalityöntekijöiden mielestä ottavan riittävän vakavasti lapsensa hyvinvointia. Tässä kohtaa sosiaalityöntekijät vetoavat omaan ammattitaitoonsa, jonka pohjalta he ovat arvioineet vanhempien kykenemättömyyden ymmärtää tilanteen vakavuutta, vaikka lapsen tilanne on faktojen valossa erittäin vakava. Tämä puolestaan herättää yleisössä kysymyksen siitä, voivatko vanhemmat olla vastuussa lapsesta, jonka ongelmia he eivät tunnu ymmärtävän. Vaikka asiaa ei argumentoida suoraan, herää lukijassa epäily siitä, että vanhemmat eivät ole myöskään näin ollen pyrkineet käytettävissä olevin kasvatuskeinoin riittävästi suojelemaan lasta. Puutteellisen vanhemmuuden lisäksi huostaanottoon voidaan ryhtyä myös lapsen oman käytöksen vuoksi. Lapsen toiminnan tulee olla erityisen vakavaa ja hengen vaarantavaa toimintaa. (Räty 2019, 370.) Sosiaalityöntekijä siis argumentoi, että huostaanoton kriteerit täyttyvät sekä puutteellisen vanhemmuuden että lapsen oman käyttäytymisen vuoksi.

Ote 2

”Äidillä on diagnosoitu paniikkihäiriö ja keskivaikea-asteinen masennus. Psykkisen sairastamisen vuoksi äidin voimavarat ovat olleet pitkään alhaiset. Isällä on päihdeongelma ja hän on käyttäytynyt väkivaltaisesti äitiä kohtaan. Vanhempien riittävästä kyvystä huolehtia (lapsen nimi) on ollut huolta pidempään ja heitä on yritetty tukea avohuollon tukitoimin tähän asti. – –

Isä hoiti kotia ja lapsia silloin, kun äiti ei jaksamisensa vuoksi siihen pystynyt. Isän päihteidenkäytön ja siitä seuranneiden tilanteiden vuoksi isän kykyyn huolehtia lapsista ei varauksetta voinut luottaa. Perheessä oli tilanteita, jolloin äiti ja sisko kokivat uhkaavia tilanteita isän käytöksen vuoksi hänen ollessaan päihtyneenä.” (9/20).

Otteessa 2 sosiaalityöntekijän argumentaatio lapsen hyvinvoinnin vaarantumisesta perustuu epävakaisiin ja ailahteleviin kasvuolosuhteisiin. Kimmo Jokisen ym. (2013, 120) mukaan hyvinvointia ei rinnasteta enää nykypäivänä aineelliseen elintasoon, minkä vuoksi hyvinvoinnin lähteinä on alettu pitää perhesuhteita ja niihin liittyviä tunteita, läheisyyttä, luottamusta, osallisuutta ja turvallisuudentunnetta. Yleisöön vedotaan sen kautta, että lapsen oikeus vakaaseen ja turvalliseen kasvuympäristöön on yleisesti hyväksytty lähtökohtapremissi ja tässä tapauksessa se on vakavasti vaarantunut.

Sosiaalityöntekijä toteaa otteessa, että äidin voimavarat vaihtelevat merkittävästi hänen mielenterveysongelmiensa vuoksi. Äidille on asetettu diagnooseiksi paniikkihäiriö ja keskivaikea masennus. Väite äidin mielenterveysongelmista ei perustu siis ainoastaan sosiaalityöntekijän arvioon, vaan sosiaalityöntekijä on vahvistanut argumenttiaan toisen asiantuntijan lausunnolla. Yleiskielessä diagnoosilla viitataan yleensä lääkärin tekemään lääketieteelliseen diagnoosiin, jolloin tässä tapauksessa äidin mielenterveyden haasteet eivät ole vain sosiaalityöntekijän henkilökohtainen mielipide, joka voidaan kyseenalaistaa. (kts. Jokinen 2016c, 281.) Otteessa äidin mielenterveysongelmat eivät ole kuitenkaan yksinään vaarantaneet lapsen kasvuolosuhteita. Taloudessa on myös toinen aikuinen, jonka voisi lähtökohtaisesti olettaa huolehtivan lapsesta silloin, kun toisen vanhemmat voimavarat ovat hetkellisesti vähäiset. Sosiaalityöntekijä kuitenkin argumentoi, että äidin voimain ollessa heikko isän kykyyn huolehtia lapsista ei voi luottaa alkoholiongelman ja väkivaltaisuuden vuoksi.

Otteesta käy myös ilmi, että tilanne on kestänyt jo pitkään haitallisena, mistä voi päätellä, että lapsi on joutunut jo pitkään elämään epävakaisissa ja ennakoimattomissa olosuhteissa, joissa ei voi olla varma, kuinka usein lapsi altistuu päihteille ja väkivallalle. Sosiaalityöntekijä kirjoittaa, että lapsesta on ollut huolta *pidempään* ja perhettä on yritetty tukea avoimuuden tukitoimin *tähän asti*. Muotoilusta puolestaan voi päätellä, ettei muutosta ole tapahtunut, vaikka tilannetta on pyritty tukemaan jo pidemmän aikaa ja sosiaalityöntekijä ei voi enää antaa lapsen altistua haitalliselle kasvuympäristölle yhtään pidempään. Jos

sosiaalityöntekijä ei tekisi asialle mitään, hän tulisi rikkoneeksi lastensuojelulakia (417/2007) jossa sosiaalityöntekijä on veloitettu huolehtimaan siitä, että lapsen kasvuolosuhteet eivät vaaranna hänen terveyttään ja kehitystään.

Ote 3

”(Lapsen nimi) on tehty lastensuojelun asiakkuuden aikana vuosina (vuosiluvut kuuden vuoden aikavälillä) yhteensä 12 lastensuojeluilmoitusta, jotka ovat koskeneet vanhempien tai jommankumman vanhemman alkoholin käyttöä, isän uhkaavaa käytöstä tai kotona sattuneita väkivaltatilanteita. (Lapsen nimi) kodin olosuhteista ja turvallisuudesta on täten ollut toistuva lastensuojelullinen huoli. Vanhempien kanssa on keskusteltu lastensuojelun asiakkuuden aikana useita kertoja vanhempien päihderiippuvuudesta ja sen hoidosta sekä tarjottu tukea hoitokontakteissa aloittamiseen. Vanhemmille on todettu loppuvuodesta (vuosiluku), että perheen tilanteeseen on tullava konkreettinen muutos, sillä lapset ovat altistuneet useille heidän kasvuaan ja kehitystään vaarantaneille tapahtumille ja kehityskululle. Sosiaalityöntekijät ovat arvioineet, että perhe tarvitsee tukea ongelmiinsa, ei vain kotitöiden tekemiseen. Mielenterveysongelmaa ei hoideta alkoholilla.” (15/20).

Ote 3 perustuu pitkälti samoihin argumentteihin kuin edellinen, mutta otin kuitenkin tämän otteen esimerkiksi siitä syystä, että siinä havainnollistuu erinomaisesti myös jotain vähemmän käytettyjä retorisia keinoja huostaanottodokumentissa.

Otteen aluksi sosiaalityöntekijä on havainnollistanut *numeerisella määrällistämällä* sitä, kuinka toistuvaa huoli kodin olosuhteista on ollut. Kuuden vuoden aikana lapsista on tehty yhteensä 12 lastensuojeluilmoitusta, joissa kaikki ovat liittyneet vanhempien alkoholinkäyttöön, aggressiiviseen käytökseen tai väkivaltaisiin tilanteisiin. Määrällistäminen toimii näyttönä ongelmien vakavuudesta ja samalla vähentää perheen mahdollisesti esittämien vasta-argumenttien uskottavuutta osoittamalla numeerisesti, että lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavia tilanteita on ollut lukuisia, ei niitä voi enää tilaston valossa jättää huomiotta. Näiden tilanteiden voisi ajatella olevan jo yksittäisinä tapauksina hyvin haitallisia lapsen hyvinvoinnille, mutta lastensuojeluilmoitusten määrä kuvailee hyvin sitä jatkuvaa epävarmuutta, jossa lapsi on elänyt. Sosiaalityöntekijä käyttää myös sanallista määrällistämistä ilmaisemaan, että huoli on ollut jatkuvaa, sillä asiasta on keskusteltu *useita* kertoja, mutta mitään muutosta ei ole tapahtunut.

Otteen lopussa sosiaalityöntekijä varautuu uudelleen perheen mahdollisiin vasta-argumentteihin toteamalla perheen tarvitsevan tukea ongelmiinsa, ei ”vain kotitöiden tekemiseen.” Arja Jokisen (2016c, 294) mukaan vasta-argumentilta suojautuminen on yleisesti käytetty retorinen keino. Kommentillaan kotitöistä sosiaalityöntekijä haluaa osoittaa, että perhe ei täysin näe ongelman vakavuutta tai tarvetta lastensuojelun palveluille. Tämä lisää entisestään huolta lapsen hyvinvoinnista sekä puutteellisesta vanhemmuudesta.

Tämän otteen tekee kuitenkin erityisen mielenkiintoiseksi se, että sen lopussa sosiaalityöntekijä vielä toteaa, että ”mielenterveysongelmaa ei hoideta alkoholilla.” Tulkitsen tämän ironiaksi, jolla pyritään horjuttamaan ja tekemään vastapuolen argumentointia naurunlaiseksi ja vääristyneeksi (kts. Jokinen 2016c, 295). Huolimatta siitä, että ironia voidaan laskea erittäin tehokkaaksi hyökkääväksi retoriseksi keinoksi, tämä kyseinen ote oli ainoa, jossa ironiaa käytettiin retorisenä keinona analysoimissani huostaanottodokumenteissa.

4.2 Muutosta ei ole mahdollista saavuttaa avohuollon tukitoimilla

Uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) voimaan astumisen myötä lapsiperheiden sosiaalipalvelujen painopiste siirtyi korjaavista toimenpiteistä ennaltaehkäisyyn, hyvinvoinnin edistämiseen ja varhaiseen tukeen. Lain tarkoituksena on turvata lapsiperheiden tuki varhaisessa vaiheessa, jotta perheen ei tarvitsisi olla lastensuojelun asiakas saadakseen apua vaikeuksiinsa. Maritta Törrösen ja Riitta Vornasen (2004, 154) mukaan ennaltaehkäisevien palvelujen tarkoituksena on ehkäistä sekä samalla myös katkaista tiettyjen lapsi- ja nuorisoryhmien huono-osaisuus ja syrjäytyminen. Näin ollen myös lastensuojelussa on huomioitava ennaltaehkäisemisen periaate, mikä tarkoittaa sitä, että lapsen huostaanottoon turvaudutaan vasta siinä kohtaa, kun mitään muuta ei ole enää tehtävissä. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien katsotaan näin ollen olevan ensisijaisia huostaanottoon nähden ja sosiaalityöntekijöiden on kyettävä aina perustelemaan, miksi avohuollon tukitoimet eivät ole olleet riittäviä lapsen edun turvaamiseen (Räty 2004, 96). Huostaanottoprosessissa sosiaalityöntekijän on siis kyettävä perustelemaan lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumisen lisäksi myös se, miksi lapsen tilanteessa avohuollon tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömäksi tilanteen korjaamiseksi.

Tässä teemakokonaisuudessa sosiaalityöntekijöiden argumentit huostaanoton tarpeellisuudesta liittyivät vanhemman tai lapsen motivaation puutteeseen ja/tai haluttomuuteen ottaa tarjottuja palveluita vastaan. Toisinaan taas sosiaalityöntekijä oli arvioinut, että tilanne vaatii sijoitusta, koska kaikki mahdolliset palvelut on jo tarjottu, mutta muutosta ei tapahtunut lapsen tai vanhempien motivaatiosta huolimatta. Aineistossa sosiaalityöntekijät vetosivat argumentoinnissaan faktoihin ja luetteloihin tarjotuista tukitoimista. Sosiaalityöntekijät myös vahvistivat argumentaatiotaan numeerisella- ja ei numeerisella määrällistämällä sekä yksityiskohtaisilla kertomuksilla esimerkiksi siitä, kuinka asiakas on ollut haluton ottamaan tarjottuja tukitoimia vastaan.

Seuraavaksi esittelen otteita aineistoista, joissa sosiaalityöntekijät argumentoivat huostaanoton tarpeellisuutta tähän teemaan liittyen.

Ote 1

”Sosiaalityöntekijällä on ollut haasteita vanhempien ja erityisesti isän tavoittamisessa, mikä on hankaloittanut lapsen asioiden käsittelyä keväällä ja kesällä (vuosiluku). Lapsen tilanteen muututtua akuutiksi kiireellisen sijoituksen myötä elokuussa (sama vuosiluku) molemmat vanhemmat ovat olleet tavoitettavissa.” (18/20)

Tässä otteessa sosiaalityöntekijä argumentoi, että vanhempien tavoittamattomuudesta johtuen lapselle ei pystytty järjestämään tarvittavia tukitoimia tilanteen ennaltaehkäisemiseksi ja tilanne on lopulta johtanut lapsen kasvun ja kehityksen akuuttiin vaarantumiseen. Sosiaalityöntekijä vetoaa argumentoinnissaan siihen, että asioita ei ole päästy käsittelemään kuukausiin, koska vanhempia ei ole tavoitettu *keväällä eikä kesällä*. Sosiaalityöntekijä antaa myös samalla selonteon siitä, miksi lapsen tilanne on päässyt eskaloitumaan niin pahaksi, että on jouduttu turvautumaan kiireelliseen sijoitukseen, vaikka lapsi on ollut lastensuojelun asiakkuudessa jo pidemmän aikaa. Kiireellinen sijoitus on enintään 30 vuorokautta kestävä lapsen sijoitus ja sellainen voidaan tehdä vain, jos arvioidaan, että lapsi on välittömässä vaarassa. Kiireellistä sijoitusta on mahdollista jatkaa 30 lisävuorokaudella, jos lain säätämät perusteet siihen täyttyvät. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Vetoamalla yhteydenpidon hankaluuteen, vastuu tilanteesta siirtyy lapsen vanhemmille, jotka ovat olleet haluttomia huolehtimaan siitä, että heidän lapsensa saa kaiken mahdollisen avun ja tuen, jota lapsen on oikeus saada.

Avohuollon tukitoimet ovat lähtökohtaisesti perheille vapaaehtoisia (Räty 2004, 85). Viime kädessä lastensuojelulla on kuitenkin valta puuttua vastentahtoisestikin tilanteeseen, jos huoli ehtii kasvaa lapsesta liian suureksi, eikä lapsen tilanteesta päästä varmuuteen.

Otteessa 1 tuodaan ilmi, että vanhemmat ovat ryhtyneet yhteistyöhön vasta sen jälkeen, kun kiireellinen sijoitus on tehty. Kiireellinen sijoitus on näin ollen toiminut mahdollisena herätyksenä vanhemmille tilanteen vakavuudesta. Vanhempien yhteistyökyvyttömyyttä käytetään argumenttina huostaanoton tarpeellisuuden perustelussa, joten otteesta voi päätellä, että vanhempien kyky yhteistyöhön on tullut liian myöhään ja edes kiireellinen sijoitus ja sen jatko eivät ole olleet riittäviä tukitoimia vakauttamaan lapsen tilannetta. Lastensuojelu on siis joutunut turvautumaan pidempiaikaiseen sijoitukseen, eli huostaanottoon.

Ote 2a

”Äiti oli viikon katkaisuhoidon lopettamisen ja antabus-kuurin aloittamisen jälkeen alkanut juomaan. – – Äiti oli kesäkuun (vuosiluku) aikana useita kertoja selviämishoitoasemalla. Heinäkuussa äiti aloitti katkaisuhoidossa. Katkaisuhoidosta äiti siirtyi laitoshoidon. Pian laitosjakson päätyttyä äiti alkoi taas juomaan. – – Syyskuussa (sama vuosiluku) äiti oli yhteydessä sosiaalipäivystykseen ja kertoi olevansa humalassa. Poliisipartio vei äidin selviämishoitoasemalle, josta hän siirtyi jälleen katkaisuhoidon. Muutamaa päivää katkaisuhoidon päättymisen jälkeen äiti oli taas alkanut juomaan. – – Äiti jätti menemättä katkaisuhoidoarvioon. – – Äidille myönnettiin neljän vuorokauden avomuotoinen katkaisuhoido, mutta kun äiti ei tullut tukikäynnille jakso lopetettiin kesken. (5/20)

Ote 2b

”Synnytysosastolla oli huolta äidin ja vauvan vuorovaikutuksesta. Työntekijöiden arvion mukaan äiti hoiti vauvaa konemaisesti ja ilman empatiaa. Isä käyttäytyi synnytysosastolla vihamielisesti lääkäriä kohtaan. Vanhemmille tarjottiin (päivämäärä) mahdollisuutta ensikotijaksoon. Vanhemmat suostuivat jaksoon ja siirtyivät sovitusti viikoksi kotiin ensikodin avohuollon tuella odottamaan paikan vapautumista. Kotona vietetyn viikon aikana äiti ei avannut ovea neuvolan työntekijälle ja perui avotyön kotikäynnin. Äiti kertoi, että häntä ahdistaa kodissa käyvät vieraat ihmiset.” (4/20)

Otteessa 2a ja 2b sosiaalityöntekijän argumentit palveluiden riittämättömydestä liittyvät vanhempien motivaatioon sitoutua vaadittuihin avohuollon tukitoimiin.

Otteessa 2a lapsen äiti on liitetty vahvasti päihdeongelmaisen kategoriaan, johon liitetään usein piileviä oletuksia siitä, mitä päihdeongelmaisen ihmisen sosiaaliseen konstruktion kuuluu (vrt. Jokinen ym. 2016, 21). Sosiaalityöntekijän argumentointi perustuu lähtökohtapremissille siitä, että päihdeongelmaisen vanhemman ei katsota kykenevän huolehtimaan lapsesta riittävällä tavalla. Hoitamaton päihdeongelma tulee ennen pitkään tutkimusten mukaan näkymään lapsen ikätasosta poikkeavana vastuun kantamisena, mielenterveysongelmina sekä tunne-elämän ja käyttäytymisen häiriöinä (Hamilton 2015; Scheier ym. 2014). Turvatakseen lapsen turvalliset kasvuolosuhteet, vanhemman tulee päästä eroon vakavasti päihdeongelmaisen kategoriasta. Otteessa äiti ei kuitenkaan ole lukuisista tarjotuista päihdehuollon tukitoimista huolimatta kyennyt irtaantumaan päihteistä.

Otteessa 2a sosiaalityöntekijä sekä numeerisesti että sanallisesti määrällistää äidin motivaation puutetta sekä myös sitä, että juominen ei ole äidin hallinnassa. Sosiaalityöntekijä käy otteessa listamaisesti läpi kertoja, kun äidille on tarjottu mahdollisuutta päihdehoitoon ja äiti on taas alkanut juomaan ja jälleen äidille on tarjottu uutta mahdollisuutta. Äiti on ollut myös useita kertoja selviämishoitoasemalla yhden kuukauden sisällä. Näin sosiaalityöntekijä luo kuvaa siitä, mitä myös jatkossa todennäköisesti tulee tapahtumaan, jos lapsi jätetään kotiin asumaan. Sosiaalityöntekijä nojaa argumenteissaan tilastoihin ja faktoihin äidin hallitsemattomasta päihdeongelmasta ja samalla varautuu äidin mahdolliseen vasta-argumenttiin väitteen paikkansapitämättömydestä. Sosiaalityöntekijä osoittaa tilastollisesti lastensuojelun yrittäneen kaikkensa, jotta äiti saataisiin kuiville. Mahdollisuuksia on tarjottu kerta toisensa jälkeen, mutta tukitoimet eivät ole riittäneet äidin päihteettömyyteen saavuttamiseksi. Sosiaalityöntekijän viesti on, että tukitoimet ovat turhia, jos niihin osallistuva ei ole motivoitunut itse muutokseen.

Otteessa 2b lapsen vanhemmat ohjattiin synnytysosastolta ympärivuorokautiseen jaksoon ensikodilla, koska synnytysosastolla oli syntynyt huolta äidin kyvyistä huolehtia lapsesta sekä isän aggressiivisesta käytöksestä. Sosiaalityöntekijä vetoaa otteessa synnytysosaston hoitohenkilökunnan arvioon perheen tilanteesta. Otteesta käy ilmi, että vanhemmille on tarjottu ensikotijaksoa vanhemmuuden tukemiseksi ja vanhemmat ovat tähän suostuneet.

Sosiaalityöntekijä kuitenkin argumentoi, ettei vanhempien sanallinen lupaus tukitoimiin sitoutumisesta kuitenkaan siirtynyt käytännön tasolle, sillä tukitoimien alkaessa äiti kieltäytyi päästämästä työntekijöitä sisälle kotiinsa. Lopuksi sosiaalityöntekijä käyttää vielä äidin omaa argumenttia ”vieraiden ihmisten ahdistavuudesta” keinona vasta-argumentoida, että äiti asettaa oman vointinsa ja tarpeensa lapsen tarpeiden edelle.

Lapsen kannalta otteista 2a ja 2b on helppo vetää johtopäätös sitä, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat vakavasti hoitoon ja tukitoimiin sitoutumattomien vanhempien huolehdittavana. Tarjotuilla avohuollon tukitoimilla ei ole saatu toivottua tulosta aikaiseksi. Sijoittaminen kodin ulkopuolelle on ainoa mahdollinen ratkaisu lapsen edun kannalta, sillä lastensuojelu ei voi lapsen edun näkökulmasta odottaa loputtomasti vanhemman motivoitumista tarjottuihin tukitoimiin.

4.3 Huoli lapsen hyvinvoinnista on jaettu

Viimeinen teema liittyy niin ikään jaettuun huoleen huostaanoton tarpeellisuudesta. Huostaanottoa ei koskaan valmistele vain yksi sosiaalityöntekijä, vaan apuna on myös sosiaalityöntekijän työpari sekä johtava sosiaalityöntekijä (Räty 2019, 380). Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa sosiaalityöntekijää myös käyttämään huostaanoton valmistelussa käytettävissä olevaa oikeudellista asiantuntemusta tai muuta lastensuojelun toteuttamisessa tarvittavaa asiantuntemusta. Lastensuojelussa tehdään lähes aina verkostotyötä muiden viranomaisten ja hoitotahojen kanssa, sillä verkostotyö on erinomainen keino yhdistää voimavaroja uusien ideoiden, ratkaisujen ja resurssien löytämiseen (Arnkil 2004, 214).

Tutkimissani aineistoissa lähes jokaisessa sosiaalityöntekijä on vedonnut oman ammattitaitonsa lisäksi muiden viranomaisten tai lapsen hoidosta vastanneiden henkilöiden näkemyksiin lapsen hyvinvoinnista. Huostaanoton tarvetta on siis tarkasteltu useasta eri näkökulmasta ennen lopullista päätöstä. Tarja Pösön (2016, 16) mukaan tätä kutsutaan päätöksenteon horisontaaliseksi varmistamiseksi ja se on varsin poikkeuksellista kansainvälisestä näkökulmasta. Argumentoinnin kannalta muiden arviointeihin viittaaminen lisää myös väitteen uskottavuutta, sillä väite on sitä uskottavampi mitä useampi on sen

kanssa samaa mieltä. Uskottavuutta lisää entisestään, jos argumentin esittäjä onnistuu esittämään, että nämä useat eri tahot ovat päätyneet samoihin johtopäätöksiin samanaikaisesti ja/tai toisistaan riippumatta. (Perelman 1996, 160.)

Viimeisessä kolmessa otteessa esittelen sosiaalityöntekijöiden argumentointia tilanteissa, joissa he vetoavat päätöksensä oikeudellisuuteen viittaamalla muiden arvioihin lapsen tilanteesta. Aikaisemmissa otteissa sosiaalityöntekijät ovat oikeuttaneet puhettaan *puhujakategorialla* ja omalla ammatti- ja tietotaidolla. Seuraavissa otteissa näitä sosiaalityöntekijän arvioita vahvistavat muut viranomaiset ja/tai perheenjäsenet.

Ote 1

"Sijoituksen aikana niin lapsi kuin äitikin on tuonut esiin sitä, että (lapsen nimi) tarvitsee vakaat ja turvalliset kasvuolosuhteet, jollaisia äiti ei pysty tällä hetkellä tarjoamaan. Äiti on useaan kertaan todennut, että hän ei omista haasteistaan johtuen kykene olemaan sellainen vanhempi, jota lapsi ikätasonsa huomioiden tarvitsee." (1/20)

Otteessa sosiaalityöntekijä on nostanut lapsen ja äidin äänen tukemaan omaa argumentaatiotaan. Lastensuojelulain mukaan lapsi ja muut asianosaiset on osallistettava päätöksentekoon ja heitä on kuultava ennen lopullista päätöksentekoa. Asianosaisia on kuultava, vaikka he eivät olisikaan samaa mieltä päätöksen kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Jos lapsi tai vanhempi on kuitenkin samaa mieltä sosiaalityöntekijän arvion kanssa, argumentti huostaanoton tarpeellisuudesta on erityisen vahva, eikä sen pätevyyttä lähdetä kovin helposti kritisoimaan.

Sosiaalityöntekijä voi toisaalta vedota perheen lausuntoihin, vaikka vanhempi ja sosiaalityöntekijä olisivat erimieltä huostaanoton tarpeellisuudesta. Useassa aineistossa sosiaalityöntekijä vetosi lapsen tai vanhemman myöntäneen esimerkiksi päihteidenkäytön, vaikka olivatkin lähtökohtaisesti eri mieltä siitä, että päihteidenkäyttö on vanhemmille ongelma. Tällöin asianosaisen lausuntoa voi edelleen hyödyntää oman argumentoinnin vahvistamisena.

Ote 2a

”Ensikodin työntekijät toivat esiin huoltaan isän psyykkisestä voinnista, äidin ja isän välisestä vuorovaikutuksesta ja parisuhteesta. Toisaalta äidin kyvyt hoitaa vauvaa olivat lisääntyneet, mutta ensikodin työntekijöiden arvion mukaan äiti ei jutellut vauvalle ja oli ilmeetön vuorovaikutuksessa vauvan kanssa. Ensikodin työntekijöiden huomion mukaan vauva oli alkanut kääntyä pois päin äidistä äidin sylissä ollessaan.” (4/20)

Ote 2b

”Psykologin tutkimusten perusteella vaikeus ymmärtää aikuisen puhetta ei johdu kehityksellisestä viiveestä, vaan (lapsen nimi) suoriutui vähintään ikätasoisesti kognitiivisista ja kielellisistä kehitystä mittaavista tehtävistä. Psykologin lausunnon mukaan poissaolevuus, vaikeus ymmärtää tai kuulla viittaa enemmän vetäytymiseen ja emotionaaliseen kuormitukseen.” (10/20)

Saamissani aineistoissa lähes jokaisessa aineostossa oli hyödynnetty asiantuntijalausuntoja sosiaalityöntekijän argumenttien vahvistamiseksi. Juhilan ym. (2013, 1–3) mukaan tätä kutsutaan raportoidun puheen (reported speech) käytöksi, joka kuuluu merkittävästi osaksi sekä sosiaalityötä että jokapäiväistä ihmisten välistä kommunikointia. Raportoidulla puheella voi sosiaalityössä olla suuria vaikutuksia esimerkiksi sen suhteen, miten sosiaalityöntekijät arvioivat perheiden tilanteita.

Otteessa 2a vedotaan ensikodin työntekijöiden ilmaisemaan huoleen vanhempien kyvyistä olla vuorovaikutuksessa vauvan kanssa. Tekstissä havainnollistetaan sitä, kuinka vuorovaikutuksen haasteet näkyivät myös jo vauvan toiminnassa, sillä työntekijät olivat tehneet havaintoja vauvan vetäytymisestä. Lapsen kasvun ja kehityksen kannalta on merkittävää, millaiseksi lapsen kiintymyssuhde varhaisessa vaiheessa muodostuu. Lapsi luo jo varhaisten hoivakokemusten perusteella vuorovaikutusmallin, jonka pohjalta hän sisäistää oman itsensä, vuorovaikutuksen ja suhteensa häntä hoivaaviin aikuisiin. (Kalland 2004, 131.) Siksi lastensuojelussa pidetään tärkeänä sen arvioimista, miten lapsen ja vanhemman vuorovaikutus muodostuu lapsen ensimmäisten vuosien aikana.

Ensikodit ovat perheille tarkoitettuja laitoksia, jossa perheitä tuetaan vauva-arjessa, vauvan hoidossa ja vanhemman ja vauvan vuorovaikutuksessa. Ensikodissa tehty arvio on toisin sanoen tehty ympärivuorokautisen valvonnan alla, mikä lisää merkittävästi vaikuttavuutta lapsen hyvinvoinnin vaarantumista koskevaan argumenttiin. Kyseisessä otteessa esitetty ensikodin arvio on myös siitä näkökulmasta merkittävä, että havaintoja vauvan oireilusta on tehty huolimatta siitä, että perhe on ollut ympärivuorokautisen tuen piirissä. Se on vahva

viesti siitä, että vanhemmat eivät kykene huolehtimaan lapsestaan edes erityisen intensiivisen tuen turvin. Argumenttia kotiin paluun mahdottomuudesta on vaikea kyseenalaistaa, jos voidaan osoittaa lapsen kehityksen vaarantuvan vanhempien hoidossa jo intensiivisen ympärivuorokautisen valvonnan alla.

Otteessa 2b puolestaan vedotaan psykologin tekemään arvioon lapsen puheen ymmärtämisen vaikeuksien syistä, jotka eivät johdu psykologin mukaan kuitenkaan kehityksellisestä viiveestä. Lastensuojelussa liikutaan hyvin laajalla ongelmakentällä, minkä vuoksi yhteistyön tekeminen muiden viranomais- ja hoitotahojen kanssa on erityisen suotavaa niin lapsen kuin sosiaalityöntekijän omankin oikeusturvan kannalta. (Hulburt ym. 2004; Lehto-Salo 2011.) Muiden arvion näkyväksi tuominen myös vahvistaa sosiaalityöntekijän selontekoa, sillä hän ei siinä tapauksessa seiso yksin päätöksensä takana. Otteesta voi päätellä, että lapsen oirehdinta on kaikkien osapuolten nähtävissä; oireet ovat fakta, jota kukaan ei kiistä. Ongelmana kuitenkin on, ettei oireiden todellinen aiheuttaja ole tiedossa. Sosiaalityöntekijä kuitenkin argumentoi psykologin lausuntoa hyödyntäen, että kyseessä ei ole ainakaan kehityksen viivästyminen, sillä testituloksissa lapsi suoriutui vähintään ikätasoisesti kognitiivisista ja kielellisistä kehitystä mittaavista tehtävistä. Psykologi myös arvioi, että oireet johtuvat emotionaalisesta kuormituksesta. Otteessa ei käy ilmi mikä emotionaalisen kuormituksen on aiheuttanut, mutta se johdattelee lukijan pohtimaan vanhempien ja kodin olosuhteiden roolia kuormituksen syntyyn.

Ote 3a

”Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan (nimi) päihteidenkäytön katkaiseminen sekä päihteettömyydessä ja nuorelle turvallisissa olosuhteissa sekä koulunkäynnissä tukeminen eivät ole lastensuojelun avohuollon tukitoimin mahdollisia.” (18/20)

Ote 3b

”Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan sijaishuolto on lapsen edunmukaista.” (17/20)

Ote 3c

”Sosiaalityöntekijät arvioivat, että lapsen perushuolenpito, arjen rutiinit ja emotionaalinen turvallisuus vaarantuivat perheessä sairauden ja sitä seuraavan väsymyksen vuoksi.” (6/20)

Huostaanottodokumenteissa sosiaalityöntekijät käyttivät myös lähtökohtaisesti me-retoriikkaa, jolla sosiaalityöntekijät viittasivat siihen, että arvio on tehty yhdessä työparin kanssa. Me-retoriikasta esimerkkinä otteet 3a-3c. Tämä on Arja Jokisen (2016c, 282) mukaan tietyn tyyppistä konsensuksella vahvistamista, jolla sosiaalityöntekijät viestittävät, etteivät he seiso yksin sanojensa takana.

Merkittävä huomio, jonka kuitenkin tein aineistoni perusteella oli johtavan sosiaalityöntekijän äänen puuttuminen huostaanottodokumenteista. Yksikään sosiaalityöntekijä ei dokumenteissaan viitannut keskustelleensa tai arvioineensa tilannetta yhdessä johtavan sosiaalityöntekijän kanssa, vaikka lastensuojelulain (417/2007) mukaan huostaanoton päätöksenteosta vastaa johtava sosiaalityöntekijä sen jälkeen, kun lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijä on ensin valmistellut lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoon koskevat asiat yhteistyössä jonkun toisen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojeluun perehtyneen työntekijän kanssa. Analyysiä tehdessäni tulkitsin, että sosiaalityöntekijöiden me-retoriikka ja sosiaalityöntekijöistä monikossa puhuminen viittaa pikemminkin sosiaalityöntekijään ja hänen työpariinsa kuin johtavaan sosiaalityöntekijään.

5 SELONTEON KOHDEYLEISÖ

Tässä tulosluvussa vertailen huostaanottohakemuksia ja -päätöksiä toisiinsa yleisön näkökulmasta. Valitsin aineistooni sekä huostaanottopäätöksiä että -hakemuksia, koska huostaanoton kohdeyleisö vaihtuu jonkin verran riippuen siitä, onko päätös tehty tahdonvastaisesti vai ei. Suomessa huostaanoton erityisominaisuutena on asianosaisen vahva sananvalta siitä, kuka lopullisen päätöksen huostaanotosta tekee (Pösö 2016, 18). Lastensuojelulain (417/2007) mukaisesti määräytyvä viranhaltija, eli johtava sosiaalityöntekijä tekee päätöksen huostaanotosta, jos huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi ei vastusta huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista. Jos vastustusta kuitenkin ilmenee, päätöksenteon vastuu jää hallinto-oikeudelle.

Perelmanin (1996, 16–27) argumentaatioteorian mukaisesti yksi tärkeimmistä argumentaation lähtökohdista on yleisö. Ilman yleisöä ei ole mitään syytä argumentoida. Argumentaation tarkoituksena on hankkia tai vahvistaa yleisön hyväksyntä esitetulle väitteelle. Huostaanottoa arvioitaessa sosiaalityöntekijän on aina tehtävä kokonaisarvio perheen tilanteesta. Huostaanotto on valmisteltava huolellisesti ja puolueettomasti ilman sosiaalityöntekijän ennakkopäätelmiä tai -tavoitteita lopputuloksesta (Räty 2019, 380). Huolimatta siitä, ovatko perheet samaa mieltä sosiaalityöntekijän kanssa huostaanoton tarpeellisuudesta, huostaanottodokumentissa tulee aina käydä ilmi objektiivisesti perusteet huostaanotolle ja sosiaalityöntekijän on kyettävä perustelemaan vakuuttavasti oma näkökantansa huostaanoton tarpeellisuudesta. Sosiaalityöntekijä ei siis pyri painostamaan yleisöä omaan tahtoonsa, vaan hän pyrkii argumentaation ja retoristen keinojen avulla vakuuttamaan yleisönsä siitä, että hänen esittämänsä väite on paikkansa pitävä. Kohdeyleisöllä on huostaanottoprosessin kannalta siis suuri merkitys, sillä yleisö vaikuttaa suuresti siihen, minkälaista selontekoa sosiaalityöntekijä huostaanottodokumenteissa tuottaa.

Olen jakanut tämän tulosluvun kahteen alaosaan. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen huostaanottopäätösten kohdeyleisöä ja toisessa alaluvussa huostaanottohakemusten kohdeyleisöä. Huostaanottopäätöksessä sosiaalityöntekijä antaa selonteon huostaanoton tarpeellisuudesta sekä asiakkaalle että johtavalle sosiaalityöntekijälle ja organisaatiolle.

Huostaanottohakemuksessa taas selonteon saaja on edellä mainittujen lisäksi hallinto-oikeus, joka viime kädessä tekee päätöksen huostaanotosta.

5.1 Huostaanottopäätösten kohdeyleisö

Sosiaalityöntekijät ovat aina tekemistään päätöksistä selontekovelvollisia ensisijaisesti asiakkailleen (Juhila 2009, 298). Huostaanottopäätöksessä lähtökohtana kuitenkin on, että asiakas on samaa mieltä huostaanottoa valmistelleen sosiaalityöntekijän kanssa sen perusteista. Huostaanottopäätöksen kannalta merkittävää siis on, että perhe on hyväksynyt huostaanoton ja he ovat yhtä mieltä päätöksen sisällöstä. Tämä tarkoittaa sitä, että yli 12-vuotias lapsi ja hänen huollostaan vastaavat henkilöt eivät ole vastustaneet huostaanottoa. Asianosaisilla on silti aina oikeus saada huostaanotosta valituskelpoinen päätös, jossa on perusteltu kirjallisena huostaanoton perusteet. Perheillä on alkuperäisestä suostumuksesta huolimatta aina oikeus muuttaa huostaanotosta mielensä ja valittaa päätöksestä, jolloin asian käsittely siirretään valitusoikeuden myötä hallinto-oikeuteen (Räty 2019, 432–433). Asiakirjan lainvoimaisella todistusarvolla näin ollen varmistetaan, että viranhaltija voi tarpeen tullen vastata tekemisistään, sillä ne toimivat todisteena instituutionaalisesti vastuullisesta toiminnasta sekä lainsäädännöllisten normien noudattamisesta (Vierula 2017, 21).

Lähtökohtaisesti voisi siis olettaa, että sosiaalityöntekijän ei tarvitse enää kirjallisessa päätöksessä vakuutella asianosaisia huostaanoton tarpeellisuudesta, sillä asiakkaiden hyväksyntä huostaanotolle on saatu jo ennen päätöksen tekemistä huostaanoton kuulemistilaisuudessa (Räty 2019, 404). Sosiaalityöntekijöiden käyttämä retoriikka ei myöskään analyysissä viitannut siihen, että sosiaalityöntekijät olisivat yrittäneet päätöksessä enää vakuutella asiakkaitaan. Päinvastoin, asiakkaiden kanssa saavutettua konsensusta käytettiin huostaanottopäätöksissä usein sosiaalityöntekijän argumentoinnin vahvistajana. Tästä esimerkkinä otteet 1a-1c.

Ote 1a

”Lapsen äiti on todennut olevansa keinoton (lapsen nimi) kanssa tämän saadessa raivokohtauksia.” (12/20)

Ote 1b

”Perheen luo tehtiin kotikäynti, jonka yhteydessä (lapsen nimi) kertoi sosiaalityöntekijöille, että hän toivoisi voivansa asua jossakin muualla kuin kotona.” (1/20)

Ote 1c

”Äiti kertoi joulukuussa perhetyöntekijöille olevansa uupunut. Äiti ei kokenut perhetyöntekijöiden käynneistä olevan hyötyä. Äiti ei myöskään kokenut päiväkotia jaksamistaan tukevana tekijänä. – – Äiti kertoi sosiaalityöntekijöille useaan otteeseen, että kokisi häntä parhaiten auttavan sen, että (lapsen nimi) sijoitetaan.” (9/20)

Sosiaalityöntekijät ovat asiakkaidensa lisäksi selontekovelvollisia työstään omalle organisaatiolleen. Suomessa kunnat ovat vastuussa sosiaalityön järjestämisestä eri sektoreilla, joten sosiaalityön keskeisenä toimintaympäristönä toimii näin ollen kuntaorganisaatio (Juhila 2009, 298). Sosiaalityöntekijät ovat selontekovastuullisia organisaatiolleen toimintansa oikeudellisuudesta, eettisyydestä sekä NPM-ajan henkisesti tuloksellisuudesta ja tehokkuudesta (Juhila 2009, 300–301; Romzek & Dubnick 1987, 230–231). Analyysin perusteella sosiaalityöntekijät kohdistivat selontekoaan huostaanottopäätöksissä asiakkaiden sijaan organisaation ja johtavan sosiaalityöntekijän suuntaan.

Yhteisymmärryksessä toteutettava huostaanotto on aina viime kädessä johtavan sosiaalityöntekijän hyväksymä päätös. Sosiaalityöntekijän pitää siis pystyä selonteollaan vakuuttamaan johtava sosiaalityöntekijä siitä, että hän hyväksyy huostaanottopäätöksen ja että sosiaalityöntekijä on toiminut lastensuojelun prosessissa oikein. Ilman johtavan sosiaalityöntekijän hyväksyntää, päätös ei astu voimaan. Aineistossa johtavalle sosiaalityöntekijälle ja organisaatiolle kohdistettu selonteko näkyi erityisesti niissä tekstipätkissä, joissa sosiaalityöntekijät argumentoivat tukitoimien riittämättömyydestä.

Ote 2a

”Sosiaalityöntekijät arvioivat, että vanhemmat eivät voi tällä hetkellä huolehtia (lapsen nimi) päivittäisestä huolenpidosta tai turvata tälle ikätasoisia kasvuolosuhteita. (Lapsen nimi) olosuhteet kotona ovat vakavasti vaarantuneet äidin vakavan syömishäiriön ja siitä johtuvan fyysisen ja psyykkisen sairauden vuoksi. Lastensuojelun avohuollon tukitoimet ovat riittämättömät (lapsen nimi) perushuolenpidon turvaamiseen äidin luona. – – Äiti tarvitsee runsaasti aikaa kuntoutuakseen sellaiseen vointiin, että hän voisi olla vastuussa (lapsen nimi) hoidosta ja huolenpidosta. Isä ei ole ollut sitoutunut lastensuojelun työskentelyyn eikä ole osoittanut halua ottaa pitkäaikaista vastuuta (lapsen nimi) huolenpidosta.” (7/20)

Ote 2b

”Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan päihteidenkäytön katkaiseminen sekä päihteettömyydessä ja nuorelle turvallisissa sosiaalisissa suhteissa sekä koulunkäynnin tukeminen eivät ole lastensuojelun avohuollon tukitoimien mahdollisia. (Lapsen nimi) ei ole omasta motivoituneisuudestaan huolimatta pystynyt muuttamaan toimintaansa avohuollon tukitoimien avulla.” (18/20)

Otteissa 2a ja 2b sosiaalityöntekijät argumentoivat johtavan sosiaalityöntekijän ja organisaation suuntaan, että epäonnistuneista avohuollon tukitoimista huolimatta he ovat toimineet lastensuojelun prosessissa oikeaoppisesti ja lain määrittelemällä tavalla.

Otteissa käy ilmi, että sosiaalityöntekijät ovat tarjonneet perheille avohuollon tukitoimia ennen huostaanottoprosessin ryhtymistä. Tukitoimissa on kuitenkin epäonnistuttu koska ”äiti tarvitsee runsaasti aikaa kuntoutuakseen”, ”isä ei ole sitoutunut lastensuojelun työskentelyyn” ja lapsi ei ole ”omasta motivoituneisuudestaan huolimatta pystynyt muuttamaan toimintaansa.” Sosiaalityöntekijät selittävät näin avohuollon tukitoimien epäonnistumista perheestä johtuvilla syillä ja vierittävät samalla vastuun perheille.

Sosiaalityöntekijät argumentoivat otteissa 2a ja 2b toiminnan oikeudellisuuden lisäksi myös tuloksellisuuden ja tehokkuuden näkökulmasta. Tämä on erityisesti organisaation kannalta tärkeää selontekoa, sillä sijoitusten kustannukset ovat suurin menoerä lastensuojelun kokonaiskustannuksista (Heinonen ym. 2012; Hiekkavuo & Forsell 2018). Pahimmillaan pitkäaikainen sijoitus saattaa nostaa kustannukset kymmenenkertaisiksi verrattuna lastensuojelun avopalveluihin (Heinonen ym. 2012, 33). Näin ollen on siis syytäkin tarkastella taloudellisesta näkökulmasta, onko huostaanotto todellakin ainoa vaihtoehto tilanteessa. Kunnilla on rajalliset resurssit järjestää lastensuojelun palveluita, joten kaikkien edun mukaista on, että nämä resurssit käytetään mahdollisimman tehokkaasti ja

tarpeenmukaisesti. Huostaanottopäätös toimii näin ollen aineistossa samalla myös selontekona organisaatiolle palveluiden toimivuudesta.

5.2 Huostaanottohakemusten kohdeyleisö

Asianosaisten vastustaessa huostaanottoa hakemuksen käsittely lähetetään hallinto-oikeuden ratkaistavaksi (Lastensuojelulaki 417/2007). Hallinto-oikeudessa puolestaan asiaa käsittelee tuomari- ja asiantuntijajäsenistä koostuva ryhmä niiden selvitysten perusteella, joita he saavat lastensuojelulta ja asiaa koskevilta asianosaisilta (Kuokka & Pösö 2016, 53). Lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi huostaanottoja joudutaan kuitenkin välillä tekemään vastoin perheen omaa tahtoa (Huhtanen 2016, 33). Erityisesti tällaisissa ristiriitatilanteissa perheiden vakuuttaminen sen tarpeellisuudesta ei ole helppoa, sillä sosiaalityöntekijän pitää pystyä vakuuttamaan johtavan sosiaalityöntekijän lisäksi myös hallinto-oikeus päätöksen tarpeellisuudesta. Jos sosiaalityöntekijä ei ole kyennyt perustelemaan perheintervention välttämättömyyttä tarpeeksi monipuolisesti ja uskottavasti, hallinto-oikeus voi kumota huostaanottohakemuksen.

Kuten ensimmäisessä tulosluvussa totesin, sosiaalityöntekijät ovat perustelleet huostaanoton tarpeellisuutta vetoamalla faktoihin, tilastoihin, huolen ilmauksiin sekä asiantuntijalausuntoihin. On sanomattakin selvää, että huostaanottohakemuksen keskeisenä kohdeyleisönä toimii hallinto-oikeus. Huostaanottohakemuksen on valmistellut lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja päätöksessä olevat argumentit on esitetty sen puolesta, että hallinto-oikeus hyväksyisi hakemuksen. Sosiaalityöntekijän selonteko on kohdistettu myös asiakkaisiin, mutta heidän ei tarvitse enää vakuutella asianosaisia huostaanoton perusteista, sillä hallinto-oikeus tekee päätöksensä huostaanotosta riippumatta siitä, mitä mieltä asianosaiset ovat perusteiden todenmukaisuudesta. Tarja Vierula (2014, 434–344) kuitenkin muistuttaa, että lastensuojelun dokumentit syntyvät aina lasten ja vanhempien henkilökohtaisista elämästä kootuista tiedoista, eivätkä ne siis ole pelkästään institutionaalista käyttöä varten, vaan tärkeitä dokumentteja myös asiakkaille. Tämä tulisi siis ottaa huomioon dokumentteja kirjoittaessa, koska asiakkaat lukevat dokumenteista omasta elämästään. Tästä näkökulmasta huolimatta asiakkaille kohdistettu selonteko jäi hyvin toissijaiseksi hallinto-oikeuden selontekoon nähden. Tästä esimerkkinä aineiston huostaanottohakemukset, joissa sosiaalityöntekijät aloittivat lähes poikkeuksetta

huostaanottohakemuksen kirjoittamisen kuvailemalla lapsen perhettä ja perhesuhteita. Asiakkaan näkökulmasta tämä on hyvin epäolennaista tietoa, mutta erityisen tärkeää hallinto-oikeuden näkökulmasta.

Ote 2a

"(Lapsen nimi) asuu äitinsä (äidin nimi) ja sisaruksensa kanssa. Äidillä on vakava päihdeongelma; (lapsen nimi) on altistunut vanhemman päihdeidenkäytölle vuosia. Myös (lapsen nimi) isä (isän nimi) on vakava päihdeongelma. (Lapsen nimi) on tavannut toisella paikkakunnalla asuvaa isäänsä vanhempien eron jälkeen. Isä on aloittanut päihdeongelmansa hoitamisen intensiivisesti ja tavoittelee raitista elämää. Isä on kertonut sosiaalityöntekijälle tiedostavansa, että kuntoutumiseen menee aikaa. Isä hoitaa omaa päihdeongelmaansa aktiivisesti, mutta isän toipuminen on vielä kesken, eikä isä voi toistaiseksi ottaa (lapsen nimi) ja tämän sisarusta vastuulleen." (2/20)

Ote 2b

"(Lapsen nimi) asuu kahdestaan äitinsä kanssa (paikkakunta). (Lapsen nimi) ei ole sisaruksia eikä (lapsen nimi) isä ole mukana (lapsen nimi) elämässä. Isyyttä ei ole vahvistettu." (13/20)

Ote 2c

"(Lapsen nimi) asui vanhempiensa kanssa heidän eroonsa saakka. (Lapsen nimi) vanhemmat erosivat vuonna (vuosiluku), minkä jälkeen vanhemmat sopivat (lapsen nimi) asumisesta vuoroviikoin heidän kummankin luona." (16/20)

Ote 2d

"Lapsen nimi) on asunut varhaislapsuutensa äidin ja äidin äidin luona. Isän luona (lapsen nimi) on asunut vuosina (vuosiluvut). (Lapsen nimi) on muuttanut takaisin äitinsä luo syksyllä (vuosiluku). Käräjäoikeus on antanut (päivämäärä) väliaikais määräyksen, jonka mukaan (lapsen nimi) asuminen jatkuu äidin luona. (päivämäärä) alkaen (lapsen nimi) on asunut (paikkakunta) isänsä perheen luona. Perheeseen kuuluu isä, äitipuoli ja kolme sisarusta. Äiti asuu (paikkakunta). Vanhemmat ovat sopineet lastenvalvojan luona (päivämäärä), että isä on jatkossa (lapsen nimi) yksinhuoltaja ja, että (lapsen nimi) asuu isän luona." (20/20)

Otteissa sosiaalityöntekijät ovat esitelleet hallinto-oikeudelle lapsen läheisverkostoa sekä lapsen huollosta vastaavia ihmisiä. Otteista selviää, kuka lapsesta on ollut ensisijaisesti vastuussa ja kenen olisi pitänyt huolehtia lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta. Nämä ovat kaikki selontekoa hallinto-oikeudelle, jolla ei ole mitään aikaisempaa tietoa lapsesta tai hänen perheestään.

Tein myös jo aikaisemmassa tulosluvussa huomion siitä, että huostaanottodokumenteissa ei ole havaittavissa johtavan sosiaalityöntekijän roolia päätösprosessissa. Kuten huostaanottopäätöksissä, myös hallinto-oikeuteen lähtevillä huostaanottohakemuksilla tulee olla johtavan sosiaalityöntekijän siunaus, sillä hakemukset lähetetään oikeuteen johtavan sosiaalityöntekijän nimissä. Huostaanottohakemuksissa ei kuitenkaan ollut löydettävissä pienintäkään viitettä siitä, että johtavalla sosiaalityöntekijällä olisi ollut mitään roolia nimen allekirjoittamisen lisäksi prosessissa. Aineiston perusteella johtavan sosiaalityöntekijän arvio nojaa aineistoissa vahvasti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän selontekoon tilanteesta. Näkisin, että asiakkaiden ja hallinto-oikeuden näkökulmasta johtavan sosiaalityöntekijän roolin pitäisi tulla selvemmin näkyväksi huostaanottodokumenteissa. Oikeusturvan toteutumisen kannalta huostaanottodokumenteissa tulisi näkyä selkeämmin, että sosiaalityöntekijällä on ollut organisaationsa tuki takana päätöksenteossa ja että johtava sosiaalityöntekijä on arvioinut hänen toimintaansa perusteellisesti koko huostaanottoprosessin ajan. Tämä lisäisi myös vakuuttavuutta sosiaalityöntekijän valmistelemaan selontekoon.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli etsiä vastauksia siihen, millaisten argumenttien ja retoristen keinojen avulla sosiaalityöntekijät rakentavat selontekoaan huostaanottodokumenteissa sekä keille tämä selonteko on suunnattu. Selontekovelvollisuus aktivoituu Kirsi Juhilan (2009, 207) mukaan erityisesti niissä tilanteissa, joissa johonkin toimintaan liitetään syytös tai sen uhka. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi holhoaviksi ja perheiden itsemääräämisoikeutta rikkoviksi syytetyt lasten huostaanotot, joita Raija Huhtanen (2016, 34) kutsuu sosiaalioikeudellisiksi interventioiksi.

Tässä luvussa käyn tiivistetysti läpi tutkimukseni tulokset ja vertaan näitä tuloksia aiempaan tutkimukseen ja teoriaan sekä pohdin mahdollisia jatkotutkimuskohteita ja tutkimuksen merkitystä. Lopuksi pohdin myös tutkimusprosessini onnistumista.

Aineistoni rakentui kymmenestä johtavan sosiaalityöntekijän päätöksellä tehdystä huostaanottopäätöksestä ja kymmenestä hallinto-oikeuden vahvistamasta huostaanottohakemuksesta. Päätöksen toimeenpanevasta osapuolesta huolimatta huostaanottodokumenteissa on äänessä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, joka on valmistellut ja kirjoittanut huostaanottodokumentin. Selonteot ovat Hallin ym. (2006, 19) mukaan luonteeltaan aina retorisia, koska selontekoon kuuluu muiden vakuuttaminen. Tämän vuoksi analysoin aineistoni retorisen analyysin avulla soveltaen Chaïm Perelmanin (1996) uuden retoriikan mukaista argumentaatioteoriaa sekä Arja Jokisen (2016c) kokoamaa vakuuttavan ja suostuttelevan retoriikan keinojen listaa.

Aineistossa sosiaalityöntekijät rakensivat selontekonsa useiden eri argumenttien varaan. Jaoin nämä argumentit kolmeen eri teemaan: lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumiseen, muutoksen mahdollomuuteen avohuollon tukitoimin ja jaettuun huoleen.

Argumentoinnin vahvistamiseksi sosiaalityöntekijät hyödynsivät erilaisia retorisia keinoja vakuuttavuuden lisäämiseksi. Yleisimmät retoriset keinot aineistossa olivat puhujakategoriolla oikeuttaminen, tosiasioihin vetoaminen, yksityiskohdilla ja kertomuksilla

vakuuttaminen, kategorian käyttö, asiantuntijalausunnoilla ja konsensuksella vahvistaminen sekä numeerinen ja ei- numeerinen määrällistäminen.

Sosiaalityöntekijöiden valmistelemat huostaanottodokumentit eivät ole koskaan vain yksinkertaisia kuvauksia huostaanottoon johtaneista tapahtumista. Kielenkäyttö ja tekstit vaikuttavat ja strukturoivat jatkuvasti ympärillämme olevaa maailmaa niin sosiaalityössä kuin jokapäiväisessä toiminnassa (Kääriäinen 2003, 15; Taylor 2008, 25).

Tästä syystä huostaanottodokumentit ovat todellisuutta muokkaavia ja rakentavia selontekoja, joissa sosiaalityöntekijät ovat pyrkineet tekemään itseään ja toimintaansa paremmin ymmärrettäväksi.

Aineistossa sosiaalityöntekijät loivat asiakkaistaan kategorioita selontekonsa tueksi. Hall ym. (2006, 22) mukaan selonteko luo pohjan kategorisoinnille, koska selittämällä, oikeuttamalla, syyttämällä ja vastuun siirtämisellä kategorioita voidaan luoda, neuvotella sekä haastaa. Aineiston pohjalta huostaanottoon johtavat syyt liittyivät usein päihde- ja mielenterveysongelmaisen kategorioihin sekä niihin liittyviin lieveilmiöihin kuten väkivaltaisuuteen, kaltoinkohteluun, aggressiivisuuteen ja uupumukseen. Huostaanottodokumentit rakensivat myös kuvaa siitä, että huostaanoton syyt eivät aina ole vanhemmista johtuvia, vaan lapsi voi myös omalla toiminnallaan vaarantaa oman kasvunsa ja turvallisuutensa.

Huostaanotto on lastensuojelun viimesijaisin tukimuoto, minkä vuoksi lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulisi kyetä tarjoamaan ensi sijassa perheille muita avohuollon tukitoimia lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Sosiaalityöntekijät kuitenkin argumentoivat huostaanottodokumenteissa, että huostaanottoon johtaneissa tapauksissa avohuollon tukitoimet osoittautuivat joko riittämättömiksi tilanteen korjaamiseksi tai muista tukitoimista kieltäydyttiin perheen toimesta, jolloin sosiaalityöntekijälle ei jäänyt enää muuta vaihtoehtoa kuin turvata lapsen olosuhteet huostaanotolla. Tällaisissa perheiden yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta rikkovissa holhoavissa tilanteissa sosiaalityöntekijät nojasivat selonteossaan omaan ammattitaitoonsa ja tietotaitoonsa, jonka voidaan katsoa olevan vertikaalista asiantuntijuutta (Juhila 2006, 84–85). Lähtökohtaisesti voidaan siis ajatella, että sosiaalityöntekijöillä on pitkän koulutuksensa ja työkokemuksensa myötä sellaista tietotaitoa, jota asiakkailla ei yleensä ole. Vakuuttavuuden lisäämiseksi sosiaalityöntekijät nojasivat oman professionsa tuoman aseman lisäksi myös muiden viranomaisten ja lapsen

hoidosta vastanneiden henkilöiden arvioihin lapsen tilanteista. Sosiaalityön päätöksentekojohdossa nojaa siis pitkälti horisontaaliseen varmistamiseen. (Pösö 2016, 16.)

Aineiston pohjalta sosiaalityöntekijöiden selontekovelvollisuus kietoutui sekä institutionaaliseen tehtävään että ammattietiikkaan ympärille. Huostaanottodokumenteissa sosiaalityöntekijät puolustavat ja oikeuttavat tekemiään arvioita perheen yksityisyyden rikkomisesta sekä huostaanoton tarpeellisuudesta asiakkaille, johtavalle sosiaalityöntekijälle ja organisaatiolle sekä hallinto-oikeudelle. Aineistossa merkillepantavaa oli, että sosiaalityöntekijä panostaa omaan selontekoonsa erityisesti silloin, kun huostaanoton kohteena oleva lapsi tai hänen perheensä ei ole yhtä mieltä sosiaalityöntekijän arvion kanssa huostaanoton tarpeellisuudesta. Vaikka hallinto-oikeus tekeekin lopullisen päätöksen, sosiaalityöntekijä on kuitenkin jo ehtinyt tehdä sosiaalitoimessa merkittäviä päätöksentekolinjauksia ennen hallinto-oikeutta. Näin ollen sosiaalityöntekijän on kyettävä erityisen vakuuttavaan argumentaatioon puolustaakseen omaa arvioonsa perheen eriävää mielipidettä vastaan. (Kuokka & Pösö 2006, 53.) Asiakkaan ja hallinto-oikeuden lisäksi sosiaalityöntekijä on selontekovelvollinen johtavalle sosiaalityöntekijälleen sekä edustamalleen organisaatiolle. Varsinkin organisaatiolle tehtävä selonteko liittyi taloudelliseen selontekoon oikeudellisen selonteon ohella.

Tutkielmallani pyrin tavoittamaan sosiaalityöntekijöiden selontekoa huostaanotto-prosessissa, jotka koskettavat merkittäväällä tavalla perheiden itsemääräämisoikeutta. Selonteko on tärkeää, sillä se pakottaa sosiaalityöntekijät pohtimaan omaa toimintaansa ja estää samalla mielivaltaista vallankäyttöä suhteessa perheisiin (Rajavaara 2014, 136). Vaikka tilastojen mukaan 98% vastentahtoisista huostaanotoista hyväksytään hallinto-oikeudessa, se ei tarkoita sitä, etteikö kehitettävää olisi sekä asiakkaiden että sosiaalityöntekijöiden oman oikeusturvan näkökulmasta (THL 2009). Pauliina Kuokan ja Tarja Pösön (2006) tekemässä tutkimuksessa huostaanotto-päätöksiä tekevät hallinto-oikeuden asiantuntijat kritisoivat sosiaalitoimen ja joissain tapauksissa myös lausuntoja antaneiden asiantuntijoiden toimintatapoja. Sosiaalitoimen kritiikki kohdistettiin erityisesti taloudellisiin syihin ja puutteellisiin avoimuuden tukitoimiin, epämääräisiin hakemuksiin ja perheiden kohteluun sekä heidän osallisuutensa sivuuttamiseen. Kritiikkiä kohdistettiin myös sosiaalityöntekijöihin, jotka eivät ole osanneet näyttää, kertoa tai perustella asiakirjoissa tekemiään valintoja, vaikka ne olisivatkin

perusteltavissa. Näkisin, että tämän kaltaisen kritiikin valossa sosiaalityöntekijöiden selonteossa on vielä paljon kehitettävää.

Asianomaisten oikeusturvan ja osallisuuden turvaamisen kannalta on erityisen tärkeää, että lastensuojelun päätöksentekoa tutkitaan selonteon näkökulmasta. Hyvin tehty selonteko on parhaimmillaan asianosaisia arvostavaa ja heidät huomioon ottavaa toimintaa, joka mahdollista osallisuuden toteutumisen. Hyvällä argumentoinnilla on myös ideaalissa tilanteessa mahdollista vähentää lastensuojelussa kohdattavia ristiriitoja sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välillä.

Tämän tutkimuksen pohjalta kehitettävää sosiaalityöntekijöiden selonteossa on erityisesti asiakkaiden näkökulmasta. Sosiaalityöntekijällä katsotaan olevan kokonaisvaltainen käsitys perheen tilanteesta. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijän sanalla on paljon painoarvoa, jos huostaanottoa lähdetään arvioimaan esimerkiksi hallinto-oikeudessa. Huostaanottodokumentteja tehtäessä sosiaalityöntekijöiden olisi hyvä muistaa, että asiakirjat ovat aina ensisijaisesti perhettä ja lasta varten kirjoitettuja. Aineistossa sosiaalityöntekijät antavat kyllä selonteon huostaanoton perusteista myös asiakkaille, mutta sosiaalityöntekijöiden argumentointi on kohdistettu ensisijaisesti päätöksen toimeenpanijoille, ei asiakkaille. Asiakkaiden kohdalla tarvetta vakuuttelulle ei sosiaalityöntekijän näkökulmasta näennäisesti ole, sillä päätös voidaan tehdä asiakkaiden mielipiteestä ja vastustuksesta huolimatta. Asiakkaille huostaanottodokumenttien merkitys voi olla muutakin kuin selonteon saamista. Dokumentit ovat kertomuksia asiakkaiden eletystä elämästä. Dokumenttien lukeminen saattaa olla toisille yhden tekevää, kun taas toisille ne auttavat muokkaamaan omaa identiteettiä. Dokumentit saattavat olla myös toisinaan hyvin traumaattisia ja loukkaavia lukukokemuksia asiakkaille. (Vierula 2017, 25–26.) Ei ole siis yhdentekevää, miten sosiaalityöntekijät selontekojaan kirjoittavat.

Sosiaalityöntekijöiden selontekoa on Suomessa tutkittu erityisesti eettisten dilemموjen näkökulmasta (Juhila 2009). Sosiaalityöntekijöiden huostaanottoon liittyvää selonteon tutkimusta on Suomessa kuitenkin melko vähän. Oma tutkimukseni jättää siis vielä ovia auki mahdollisille jatkotutkimuksille. Erityisesti huomiotani herätti aineistoista puuttuva johtavan sosiaalityöntekijän rooli selonteossa. Päätös huostaanotosta tai hakemuksen lähettämisestä hallinto-oikeudelle on aina johtavan sosiaalityöntekijän päätös (Lastensuojelulaki 417/2007). Johtavan sosiaalityöntekijän rooli huostaanotto-prosessissa jäi kuitenkin aineistossa täysin pimentoon. Yksikään sosiaalityöntekijä ei maininnut johtavaa

sosiaalityöntekijää teksteissään, vaikka sosiaalityöntekijät muutoin viittasivat ahkerasti muiden asiantuntijoiden ja työparinsa arvioihin tilanteesta. Omasta työkokemuksestani tiedän, että huostaanottoprosessin aikana sosiaalityöntekijä konsultoi johtavaa sosiaalityöntekijää jatkuvasti huostaanottoprosessin edetessä. Huostaanottoprosessi ei etene, jos johtava sosiaalityöntekijä ei ole samaa mieltä huostaanoton kriteereistä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Johtava sosiaalityöntekijä siunaa huostaanottoprosessin allekirjoittamalla nimensä paperiin. Tästä voisi siis päätellä, että ellei johtava sosiaalityöntekijä olisi samaa mieltä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa, hän ei oman oikeusturvansa ja työetiikkansa vuoksi suostuisi allekirjoittamaan huostaanottodokumenttia, jolla on niin merkittäviä ja vakavia seurauksia perheiden yksityisen elämän kannalta. Onko sosiaalityöntekijä antanut johtavalle sosiaalityöntekijälle suullisen selonteon arviostaan, vai onko johtava sosiaalityöntekijä vain lukenut huostaanottodokumenteista sosiaalityöntekijän selonteon ja laittanut vasta sitten nimensä paperiin? Onko päätöksenteko jäänyt lopulta kuitenkin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän hartioille, vai onko johtavan sosiaalityöntekijän rooli päätösprosessissa jäänyt epähuomiossa itsestäänselvyytenä pois huostaanottodokumenteista? Huostaanottoprosessin ja sosiaalityöntekijöiden oikeusturvan kannalta jäin siis pohtimaan, pitäisikö johtavan sosiaalityöntekijän rooli tulla paremmin näkyväksi sosiaalityöntekijöiden selonteossa

Tein tutkimustani vuoden 2019 alusta vuoden 2020 kevääseen. Tutkimusprosessini oli haastava, sillä koin suurta epävarmuutta tutkimuksen tekemisestä. Tein myös tutkimukseni ohella täyttä työviikkoa lastensuojelussa. Jouduin tämän vuoksi jatkuvasti muistuttamaan itselleni, että teen tutkimusta tutkijan näkökulmasta, en kentällä työskentelevän sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Sain kuitenkin innoitusta ja tukea keskusteluista lastensuojelun kollegoideni kanssa, jotka ohjasivat tutkimustani merkittävästi eteenpäin. Pyrin olemaan aineistolleni mahdollisimman uskollinen ja tutkimusprosessi oli omalta osaltani suuresta ahdistuksesta huolimatta hyvin opettavainen kokemus.

LÄHDELUETTELO

Alasuutari, Pertti (2012) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojeluvalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Arnkil, Tom Erik (2004) Verkostotyö lastensuojelussa – menetelmät huolen mukaan. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 214–239.

Barth, R. P (1999) After Safety, What is the Goal of Child Welfare Services: Permanency, Family Continuity or Social Benefit? *International Journal of Social Welfare* 8(4), 244–252.

Billig, Michael (1987) *Arguing and thinking*. Cambridge: University Press.

Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2014) Regulaatiivista vai liberaalista? Kuntien sosiaalityöntekijöiden harkintavaltaan liittyvät asenteet Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa: Laura Kal- liomaa-Puha, Toomas Kotkas & Marketta Rajavaara (toim.) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen. Tampere: Juvenes Print, 182–203.

Brodin, Evelyn Z. (2008) Accountability in Street-Level Organizations. *International Journal of Public Administration* 31(3), 317–336.

Burton, Judith & Van den Broek, Diane (2009) Accountable and Countable: Information Management Systems and the Bureaucratization of Social Work. *British Journal of Social Work* 39(7), 1326–1342.

Dekker, Sidney (2012) *Just Culture Balancing Safety and Accountability*. Farnham: Ashgate Publishing Ltd.

Dickson, Donald (2009) When law and ethics collide: social control in child protective services. *Ethics in social welfare: the ethics of control* 3(3), 264–283.

Forsberg, Hannele (2012) Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaranieniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 7–24.

Gibson, Katherine & Samuels, Gina & Pryce, Julia (2018) Authors of accountability: Paperwork and social work in contemporary child welfare practice. *Children and Youth Services Review* 85, 43–52.

Hall, Christopher & Slembrouck, Stef & Sarangi Srikant (2006) *Language practices in social work. Categorisation and accountability in child welfare*. London: Routledge.

Hamilton, Margaret (2015) Reflecting on the Interface Between Alcohol and Other Drug use, Parenting and the Outcomes for Children in the Modern State. *Drug and Alcohol Review* 34(1), 1–3.

Heinonen, Hanna & Väisänen, Antti & Hipp, Tiia (2012) Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät? Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Hiekkavuo, Aino & Forsell, Marianne (2018) Kuuden suuriman kaupungin lastensuojelupalvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2017. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 2/2018. Helsinki: Edita Prima Oy.

Hiidenmaa, Pirjo (2000) Työ ja kieli. Teoksessa: Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiilikä. Teksti työnä, virka kielenä. Helsinki: Gaudeamus, 19–34

Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Huhtanen, Raija (2016) Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 33 – 51.

Hulburt, Michael & Leslie, Laurel & Landsverk, John & Barth, Richard & Burns, Barbara & Gibbons, Robert & Slymen, Donald & Zhang Jinjin (2004) Contextual Predictors of Mental Health Service Use Among Children Open to Child Welfare. *Archives of General Psychiatry* 61, 1217–1224.

Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Juva: PS-kustannus, 47–66.

Häyry, Matti & Takala, Tuija (2018) Paternalismi ja pakottaminen. Teoksessa Juha Räikkä (toim.) *Yhteiskuntafilosofia*. Helsinki: Unipress 69–82.

Häyry, Heta (1991) Freedom, autonomy, and the limits of medical paternalism. *Science & Technology studies* 4(1), 61–64.

Jones, Anette Semanchin & Laliberte, Traci & Piescher, Kristine N (2015) Defining and Strengthening Child Well-Being in Child Protection. *Children and Youth Services Review* 54, 57–70.

Jokinen, Arja (2016a) Poliitikkojen puheet puntarissa. Kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheiden retoriikka. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 145–172.

Jokinen, Arja (2016b) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 201–215.

Jokinen, Arja (2016c) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 272–299.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino 216–250.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen Eero (2016) Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 21–42.

Jokinen, Kimmo & Malinen, Kaisa & Pirskanen, Henna & Moilanen, Sanna & Rautakorpi, Sonja & Harju-Veojola, Minna & Notko, Marianne & Kuronen, Marjo (2013) Lapset kertovat perheestä – mitä kuulemme? Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen*. Helsinki: Gaudeamus, 120–134. 2

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2009) Sosiaalityön selontekovelvollisuus. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 17(4), 296–312.

Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Saario, Sirpa (2013) Reported Speech. Teoksessa Christopher Hall & Kirsi Juhila & Maureen Matarese & Carolus van Nijnatten. *Analysing social work communication: Discourse in practice*. London: Routledge, 154–172.

Kakkuri-Knuuttilla, Marja-Liisa (2015) Kysymys-vastaus-menetelmä analyysin apuna. Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttilla (toim.) *Argumentti ja kritiikki: Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus, 34–59.

Kakkuri-Knuuttilla, Marja-Liisa (2015b) Retoriikka. Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttilla (toim.) *Argumentti ja kritiikki: Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus, 233–272.

Kakkuri-Knuuttilla, Marja-Liisa & Halonen Ilpo (2015) Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot. Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttilla (toim.) *Argumentti ja kritiikki: Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus, 60–113.

- Kakkuri-Knuuttilla, Marja-Liisa & Ylikoski, Petri (2015) Merkitys ja tulkinta. Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttilla (toim.) Argumentti ja kritiikki: Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus, 24–33.
- Kalland, Mirjam (2004) Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 119–140.
- Kalliomaa-Puha, Laura & Kotkas, Toomas & Rajavaara, Marketta (2014) Harkitusti sosiaaliturvaa. Harkintavalta tutkimuskohteena. Teoksessa Laura Kalliomaa-Puha, Toomas Kotkas & Marketta Rajavaara (toim.) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen. Tampere: Juvenes Print, 8–19.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2015) Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 247–276.
- Kieling, Christian & Baker-Henningham, Helen & Belfer, Myron & Conti, Gabriella & Ertem, Ilgi & Omigbodun, Olayinka & Rohde, Luis Augusto & Srinath, Shoba & Ulkuer, Nurper & Rahman, Atif (2011) Child and adolescent mental health worldwide: evidence for action. *The Lancet* 378(9801), 1515–1525.
- Korpinen, Johanna (2008) Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. Tampere: Tampere University Press.
- Kuusisto-Niemi, Sirpa & Rissanen, Sari & Saranto, Kaija (2011) Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa – eettinen näkökulma. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 257–273.
- Kuokka, Pauliina & Pösö, Tarja (2006) Huostaanotot hallinto-oikeudessa. Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 52–71.
- Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos.
- Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marja & Tapola-Haapala, Maria & Sahala, Heli & Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lauritzen, Camilla & Vis, Svein A. & Fossum, Sturla (2018) Factors that Determine Decision Making in Child protection Investigations: A review of the Literature. *Child & Family Social Work*. 23(4), 743–756.
- Lehto-Salo, Pirkko (2011) Koulukotisijoitus - nuorten toinen mahdollisuus? Mielenterveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research.
- Mikkola, Matti (2014) Lastensuojelulain tausta. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 77–84.
- Munro, Eileen (2008) Effective Child Protection. Sage Publication.
- Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (2017). Mitä on vanhuusoikeus. Teoksessa Anna Mäki-Petäjä-Leinonen & Anja Karvonen-Kälkälä (toim.) Vanhuusoikeuden perusteet. Helsinki: Alma Talent, 3–41.
- Narikka, Jouko (2014) Palvelujen järjestäminen, hallinto, ohjaus ja rahoitus. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 21–60.
- O'Sullivan, Terence (2011) Decision making in social work. 2. ed. Practical Social work series. Palgrave Macmillan.
- Peltonen, Irkka (2004) Lastensuojelun eettiset kysymykset. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 320–334.

- Perelman, Chaïm (1996) Retoriikan valtakunta. Suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Potter, Jonathan (1996) Representing Reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction. London: Sage Publications.
- Puro, Jukka-Pekka (2006) Retoriikan historia. Helsinki: WSOY.
- Pösö, Tarja (2006) Johdanto. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 7–30.
- Rajavaara, Marketta (2014) Ammattilaisten harkintavalta sosiaaliturvan edellytyksenä ja riskinä. Teoksessa Laura Kalliomaa-Puha, Toomas Kotkas & Marketta Rajavaara (toim.) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen. Tampere: Juvenes Print, 136–155.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 287–255.
- Reamer, Frederic G (1983) The Concept of Paternalism in Social Work. *Social Service Review* 57(2), 255–271.
- Romzek, Barbara & Dubnick, Melvin (1987) Accountability in the Public Sector: Lessons from the Challenger Tragedy. *Public Administration Review* 47(3), 227 – 238.
- Rousu, Sirkka (2007) Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa: näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Räty, Tapio (2019) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- Räty, Tapio (2004) Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 85–104.
- Saarnio, Tuula (2004) Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 240–255.
- Scheier, Lawrence M. & Hansen, William B. & Botzet, Andria (2014) Parenting and Teen Drug Use: the Most Recent Findings from Research, Prevention and Treatment. New York: Oxford University Press.
- Sellick, Margaret & Delaney, Roger & Brownlee, Keith (2002) The Deconstruction on Professional Knowledge: Accountability without Authority. *Families in Society* 83(5-6), 493–498.
- Summa, Hilikka (1996) Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino, 51–83.
- Talentia (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>
- Taylor, Carolyn (2008) Trafficking in Facts: Writing Practices in Social Work. *Qualitative Social Work* 7(1), 15–42.
- Taylor, Tiffany (2013) Paperwork First, not Work First: How Caseworkers Use Paperwork to Feel Effective. *The Journal of Sociology & Social Welfare* 40 (1), 9–27.
- TENK (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- THL (2019) Lastensuojelu 2018. Tilastoraportti 23/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138211/Tr23_19_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y

THL (2019) Lastensuojelun käsikirja. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2014) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 154–191.

Unicef (2020) Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/> Viitattu 8.4.2020.

Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.

White, Sue (2001) Auto Ethnography as Reflexive Inquiry: The research act as self-surveillance. Teoksessa Shaw, Ian & Gould, Nick (edit.) Qualitative research in social work. Sage Publications.

Suomen säädöskokoelma

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983 Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (272/2005) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>

Lastensuojelulaki (417/2007) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Suomen perustuslaki (731/1999) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Valtion virkamieslaki (750/1994) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940750>

